

नमो नमो निम्मल दंसणस्स

आगमश्रुताणि (सटीकं)

भागः - ७

: संशोधक सम्पादकश्च :

मुनि दीपरत्नसागर

बालब्रह्मचारी श्री नेमिनाथाय नमः
नमो नमो निम्मल दंसणस्स
श्री आनंद-क्षमा ललित-सुशील-सुधर्मसागर गुरुभ्योनमः

आगम सुत्ताणि (सटीकं)

भागः-८

विपाकश्रुताङ्गसूत्रं,
औपपातिकउपाङ्गसूत्रं,
राजप्रश्नीयउपाङ्गसूत्रं

:- संशोधकः सम्पादकश्च :-

मुनि दीपरत्नसागर

ता. १४/४/२०००

रविवार २०५६

चैत्र सुद ११

४५- आगम सुत्ताणि-सटीकं
मूल्य रु. ११०००/-

卐 आगम श्रुत प्रकाशन 卐

:- संपर्क स्थल :-

“आगम आराधना केन्द्र” शीतलनाथ सोसायटी विभाग-१,
फ्लेट नं-१३, ४-थी मंडिल, ब्हायसेन्टर, खानपुर,
अहमदाबाद (गुजरात)

विपाकश्रुताङ्गसूत्रस्य विषयानुक्रमः

मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
	श्रुतस्कन्धः-१			श्रुतस्कन्धः-२	
१-१०	अध्ययनं-१ मृगापुत्रः	५	३५-३७	अध्ययनं-१ सुबाहुः	५९
-१७	अध्ययनं-२ उञ्जितकः	१८	-३८	अध्ययनं-२ भद्रनन्दी	६४
-२३	अध्ययनं-३ अभगृसेनः	२७	-३९	अध्ययनं-३ सुजातः	६४
-२६	अध्ययनं-४ शकटः	३६	-४०	अध्ययनं-४ मुवासवः	६५
-२८	अध्ययनं-५ बृहस्पतिदत्तः	३९	-४१	अध्ययनं-५ जिनदासः	६५
-३०	अध्ययनं-६ नन्दिवर्धनः	४१	-४२	अध्ययनं-६ धनवती	६५
-३१	अध्ययनं-७ उम्बरदत्तः	४४	-४३	अध्ययनं-७ महाबलः	६५
-३२	अध्ययनं-८ सौर्यदत्तः	४९	-४४	अध्ययनं-८ भद्रनन्दी	६५
-३३	अध्ययनं-९ देवदत्तः	५२	-४५	अध्ययनं-९ महाचंद्रः	६६
-३४	अध्ययनं-१० अंजू	५७	-४७	अध्ययनं-१० वरदत्तः	६६

औपपातिकउपाङ्गसूत्रस्य विषयानुक्रमः

मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
१-४३	समवसरण-पदं चम्पानगरी, पूर्णभद्रचैत्यं, वनखण्डः, अशोकवृक्षः, शिलापट्टं, महावीरस्य अन्नेयासी, स्थवीरवर्णनं, तपभेदाः देवानां आगमनं आगारधर्मं इत्यादिः	६७	४४-४७	उपपात-पदं गौतम गणधरः, अंबड- परिव्राजकः, देवउपपात- विषयक वर्णनम् केवली समुद्रघातः, सिद्धजीव, सिद्धशीला सिद्धजीवस्थसौख्यं- लक्षण-दृष्टिः इत्यादि	१५४

राजप्रश्नीयउपाङ्गसूत्रस्य विषयानुक्रमः

मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः	मूलाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः
१-४:७	सूर्याभदेव प्रकरणं आमलकल्पानगरी, सूर्याभदेवस्य विमानसभा- पर्षदा, भगवद् वन्दनं, दिव्यविमानविकुर्वणा, नृत्यं, सिद्धायतनः एवं जिन प्रतिमाधिकारः	११३	४८-८५	प्रदेशिराजन्-प्रकरणं सूर्यकान्तादेवो, श्रावस्तीनगरी, केशीकुमारस्य धर्मदेशना, प्रदेशी राजस्य- केशीकुमार सार्द्धं धर्म-वार्ता, प्रदेशीराजस्य समाधिमरणं, सूर्याभविमाने उत्पत्ति	३१६

समाविष्टाः आगमाः

- (१) विपाकश्रुताङ्गसूत्रम्
- (२) औपपातिकउपाङ्गसूत्रम्
- (३) राजप्रश्नीयउपाङ्गसूत्रम्

આર્થિક અનુદાતા

-પ.પૂ. માલવભુષણ તપસ્વી આચાર્યદેવ શ્રી નવરત્નસાગર સૂરીશ્વરજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી શ્રી લાલભાઈ દેવચંદ શાહ તરફથી - નકલ એક.

-પ.પૂ. સરળ સ્વભાવી-શ્રીમદ્ ભગવતીસૂત્ર વ્યાખ્યાન પદ્મ આચાર્યદેવ શ્રી નરદેવસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા. તથા પૂજ્યશ્રીના શિષ્યરત્ન તપસ્વી ગણિવચશ્રી ચંદ્રકીર્તિસાગરજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી શ્રી પુરુષાદાનીય પાર્શ્વનાથ શ્વે. મૂર્તિ. જેન સંઘ, દેવકીનંદન સોસાયટી, અમદાવાદ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. શાસન પ્રભાવક-ક્રિયારાગી આચાર્યદેવશ્રી વિજય ભચકચંદ્ર સૂરીશ્વરજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. સાહિત્યપ્રેમી મુનિરાજ શ્રી સર્વોદય સાગરજી મ. સા. ની પ્રેરણાથી-“અચલગચ્છાધિપતિ પ.પૂ. આ. ભ. શ્રી ગુણસાગરસૂરીશ્વરજી મ. સા. ના શિષ્યરત્ન પ.પૂ. મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રરત્નસાગરજી મ. ની ૧૯મી અઢાઇ નિમિત્તે-શ્રી ચારિત્રરત્ન ડા. યે. ટ્રસ્ટ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. યૈયાવૃત્ત્યકારિકા સાધ્વી શ્રી મલયાશ્રીજી મ. સા. ના શિષ્યા વ્યવહાર વિચક્ષણા પૂ. સાધ્વી શ્રી હિતજ્ઞાશ્રીજી મ. ની પ્રેરણાથી જેન આરાધના મંદિર-“જ્ઞાનખાતા” તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. સૌમ્યમૂર્તિ સાધ્વીશ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજી મ. ની પ્રેરણાથી પ. પૂ. ગુરુમાતા-વાત્સલ્યમૂર્તિ સા. શ્રી રત્નત્રયાશ્રીજી મ. ની પંચમી પુન્યતિથિ નિમિત્તે શ્રીમતી લીલમબેન પ્રાણલાલ પી. દામાણી તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. સ્વનામધન્યા સા. શ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજી તથા તેઓના શિષ્યા સા. શ્રી સમજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી-૨૦૫૩ના ચશસ્વી ચાતુર્માસ નિમિત્તે શ્રી પાર્શ્વપદ્માવતી જેન સંઘ, પારૂલનગર, અમદાવાદ તરફથી નકલ બે.

-પ.પૂ. રત્નત્રયારાધકા સાધ્વીશ્રી સૌમ્યગુણાશ્રીજી તથા તેઓશ્રીના શિષ્યા સા. શ્રી સમજ્ઞાશ્રીજીની પ્રેરણાથી સંવત ૨૦૫૪ના નિર્મળ આરાધનામય ચાતુર્માસની સ્મૃતિમાં-ઘાટલોડિયા (પાવાપુરી) જેન શ્વે. મૂર્તિ. સંઘ, અમદાવાદ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. સાધ્વી શ્રી રત્નગયાશ્રીજી મ.ના પરમ વિનેયા સા.શ્રી સોમ્યગુણાશ્રીજીની પ્રેરણાથી તેઓના સંસારીભાઈશ્રી ઘન્દ્રવદનભાઈ દામાણીના અનુમોદનીય પુરુષાર્થથી “આગમ દીપ-સંપુટ”ના બદલામાં પ્રાપ્ત રકમમાંથી-નકલ ચાર.

-પ.પૂ. પ્રશમરસનિમગ્ના સાધ્વીશ્રી પ્રશમશીલાશ્રીજી મ.ની પ્રેરણાથી-સમ્મેતશિખર તિર્થોદ્ધારિકા પ.પૂ. સાધ્વીશ્રી રંજનશ્રીજી મ.સા.ના શિષ્યા અપ્રતિમ વૈયાવૃત્ત્યકારિકા સા.શ્રી મલયાશ્રીજી તત્ શિષ્યા સા. શ્રી નરેન્દ્રશ્રીજી-તત્ શિષ્યા સા. શ્રી પ્રગુણાશ્રીજી મ.ના. આત્મશ્રેયાર્થ-અરિહંત ટાવર, જેન સંઘ, મુંબઈ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવશ્રી ના સમુદાયવર્તી પ.પૂજ્ય વૈયાવૃત્ત્યકારિકા સા.શ્રી મલયાશ્રીજી મ.ના શિષ્યા પૂ.સા. શ્રી કેવલ્યશ્રીજી મ.ના શિષ્યા પૂ.સા.શ્રી ભવ્યાનંદશ્રીજી મ.સા.ના સુશિષ્યા મિષ્ટભાષી સાધ્વીશ્રી પૂર્ણપ્રજ્ઞાશ્રીજી મ.સા. તથા તેમના વિનિત શિષ્યા સા. શ્રી પૂર્ણદર્શિતાશ્રીજી તથા સા. પૂર્ણનંદીતાશ્રીજીની પ્રેરણાથી-સર્વોદય પાર્શ્વનાથ ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ, મુલુન્ડ મુંબઈ તરફથી નકલ એક.

-પ.પૂ. વૈયાવૃત્ત્યકારિકા સાધ્વીશ્રી મલયાશ્રીજી મ.ના પ્રશિષ્યા સા. શ્રી ભવ્યાનંદશ્રીજીમ.ના સુવિનિતા સા.શ્રી કલ્પપ્રજ્ઞાશ્રીજી તથા કોકીલકંઠી સા. શ્રી કેરવપ્રજ્ઞાશ્રીજી ની પ્રેરણાથી -મેદુલ સોસાયટી, આરાધનાભવન, સુભાષનગર, વડોદરાની બહેનો તરફથી નકલ એક

-શ્રી વિશાશ્રીમાળી તપગચ્છજ્ઞાતિ-જ્ઞાનખાતું, જેન પાઠશાળા, જામનગર તરફથી નકલ બે.

-શ્રી મંગળ પારંખનો ખાંચો-જેન શ્રે. મૂર્તિ. સંઘ, અમદાવાદ. તરફથી રબરના ચાતુર્માસ નિમિત્તે નકલ બે.

- શ્રી આકોટા જેન સંઘ, વડોદરાની બહેનો તરફથી નકલ એક.

-શ્રીમતી નયનાબેન રમેશચંદ્ર શાહ, વડોદરાની પ્રેરણાથી આગમોના સેટના બદલામાં પ્રાપ્ત રકમમાંથી નકલ પાંચ.

શેષ સર્વે રકમ “અમારા”આજ પર્યંત પ્રકાશનોના
બદલામાં પ્રાપ્ત થયેલી છે.

नमो नमो निम्बल दंतगस्त
पंचम गणधर श्री सुधर्मास्वामिने नमः

११ विपाकश्रुत-अङ्गसूत्रम्

सटीकं

(एकादशम् अङ्गसूत्रम्)

(मूलसूत्रम् + अभयदेवसूरिविरचिता वृत्तिः)

श्रुतस्कन्धः- १

वृ.

नत्वा श्रीवर्धमानाय, वर्द्धमानश्रुताध्वने ।

विपाकश्रुतशास्त्रस्य, वृत्तिकेयं विधास्यते ॥

अयं विपाकश्रुतमिति कः शब्दार्थः ?, उच्यते, विपाकः—पुण्यपापरूपकर्मफलं तद्व्रतिपादनपरं श्रुतं—आगमो विपाकश्रुतं, इदं च द्वादशाङ्गस्य प्रवचनपुरुषस्यैकादशमङ्गं, इह च शिशुसमय-परिपालनार्थं मङ्गल-सम्बन्धाभिधेयप्रयोजनानि किल वाच्यानि भवन्ति, तत्र चाधिकृतशास्त्रस्यैव सकलकल्याण-कारिसर्ववेदिप्रणीतश्रुतरूपतया भावनन्दीरूपत्वेन मङ्गलस्वरूपत्वात् न ततो भिन्नं मङ्गलमुपदर्शनीयं, अभिधेयं च शुभाशुभकर्मणा विपाकः, स चास्य नामनौवाभिहितः प्रयोजनमपिश्रोतृगतमनन्तरं कर्मविपाकवगमरूपं नाम्नैवोक्तमस्य,

यत्किल कर्मविपाकावेदकं श्रुतं तत् श्रुत्वतां प्रायः कर्मविपाकावगमो भवत्येवेति, यत्तु निःश्रेयसावाप्तिरूपं परम्परप्रयोजनमस्य तदाप्तप्रणीततथैव प्रतीयते, न ह्याप्ता यत्कथञ्चिन्निःश्रेयसार्थं न भवति तद्व्रणयनायोत्सहन्ते आप्तत्वहानेरिति, सम्बन्धोऽप्युयायोपेयभावलक्षणो नाम्नैवास्य प्रतीयते, तथाहि—इदं शास्त्रमुपायः कर्मविपाकावगमस्तूपेयमिति, यस्तु गुरुपर्वक्रमलक्षण-सम्बन्धोऽस्य तद्व्रतिपादनायेदमाह—

अध्ययनं - १ - मृगापुत्रः

मू. (१) 'तेषां कालेणं तेषां समएणं चंपा णामं णयरी होत्था वण्णओ, पुत्रभद्दे चेइए, तेषां कालेणं तेषां समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतेवासी अज्जसुहम्मैनामं अनगारे जाइसंपन्ने वण्णओ चउद्दसुप्पवी चउनाणोवगए पंचहिं अनगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे पुब्बाणुपुक्खिं जाव जेणेव पुण्णभद्दे चेइए अहापडिरुवं जाव विहरइ,

परिसा निग्गया धम्मं सोच्चा निसम्म जामेव दिसं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया,

तेषां कालेणं तेषां समएणं अज्जसुहम्मअंतेवासी अज्जजंबूनामं अनगारे सत्तुस्सेहे जहा गोयमसामी अज्जजंबूनामं अनगारे सत्तुस्सेहे जहा गोयमसामी तथा जाव झाणकोट्ठो वगए विहरति, तए णं अज्जजंबूनामे अनगारे जायसद्धे जाव जेणेव अज्जसुहुमे अनगारे तेणेव उवागए तिव्वुत्तो

आयाहिणपयाहिणं करेति २ ता वंदति २ ता नमंसति २ ता जाव पञ्जुवासति, एवं वयासी-

वृ. 'तेणं कालेण' मित्यादि, - 'तेणं कालेणं तेणं समएणं' ति तस्मिन् काले तस्मिन् समये, णंकारो वाक्यालङ्कारार्थत्वात् एकारस्य च प्राकृतप्रभवत्वात्, अथ कालसमययोः को विशेषः उच्यते, सामान्यो वर्तमानावसर्पिणीचतुर्थारकलक्षणः कालो विशेषः पुस्तदेकदेशभूतः समय इति, अथवा तेन कालेन हेतुभूतेन तेन समयेन हेतुभूतेनैव 'होत्य' ति अभवत्, यद्यपि इदानीमप्यस्ति सा नगरी तथाऽप्यवसर्पिणीकालस्वभावेन हीयमानत्वाद्भ्रुत्व- भावानां वर्णकप्रन्थोक्तस्वरूपा सुधर्मस्वामिकाले नास्तीतिकृत्वाऽतीतकालेन निर्देशः कृतः, 'वण्णओ' ति 'ऋद्धित्विमियसमिद्धे' - त्यादि वर्णकोऽस्या अवगन्तव्यः, स चौपपातिकव- द्रष्टव्यः । 'पुत्रभद्रे चेइए' ति पूर्णभद्राभिधाने 'चैत्ये' व्यन्तरायतने 'अहापडिरुवं जाव विहरइ' ति - "अञ्जसुहम्मे थेरे अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हइ अहा० उग्गिण्हिता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ" तत्र येन प्रकारेण प्रतिरूपः-साधूचितस्वरूपो यथाप्रतिरूपोऽतस्तमवग्रहं-आश्रयमिति 'विहरति' आस्ते, 'जामेव दिसं पाउब्भूया' यस्यादिशः सकाशात् 'प्रादुर्भूता' प्रकटीभूता आगतेत्यर्थः 'तामेव दिसिं पडिगया' तस्यामेव दिशि प्रतिगतेत्यर्थः ।

'सत्तुस्सेहे' ति सप्तहस्तोत्सेधः सप्तहस्तप्रमाण इत्यर्थः 'जहा गोयमासामी तह' इति यथा गौतमो भगवत्यां वर्णितः तथाऽयमिह वर्णनीयः, कियदूरं यावत्? इत्याह- 'जाव ज्ञाणकोट्ठो' ति 'ज्ञाणकोट्ठोवगए' इत्येतत्पदं यावदित्यर्थः, स चायं वर्णकः-समवउरंससंठाणसंठिए वजरिसहनारायसंघयणे' ति विशेषणद्वयमपीदमागमसिद्धं 'कणगपुलगनिघसपम्हगोरे' कनकस्य-सुवर्णस्य यः पुलको-लवस्तस्य यो निकषः-कषपट्टे रेखालक्षणः तथा 'पम्ह' ति पद्मगर्भस्तद्द्वद् गौरो यः स तथा, 'उग्गतवे' उग्रम्-अप्रधुशष्य तपो यस्य स तथा 'दित्ततवे' दीप्तं हुताशन इव कर्मवनदाहकत्वेन ज्वलत्तेजलसस्ततपो यस्य स तथा 'तत्ततवे' तप्तं-तापितं तपो येन स तथा,

एवं हि तेन तपस्तप्तं येन कर्माणि संताप्य तेन तपसा स्वात्माऽपि तपोरुवः संतापितो यतोऽन्यस्यासंस्पृश्यमिव जातमिति, 'महातवे' प्रशस्ततपाः बृहत्तपा वा, 'उराले' भीमः अतिक्र-ष्टतपःकारितया पार्श्ववर्तिनामल्पसत्तावानां भयजनकत्वादुदारो वा प्रधान इत्यर्थः 'घोरः' निर्घृणः परीषहाद्यरातिविनाशे 'घोरगुणे' अन्यैर्दुरनुचरगुणः 'घोरतवस्सी' घोरैस्तपोभिस्तपस्वी 'घोरबंभचेर-वासी' घोरै-अल्पसत्तदुरनुचरत्वेन दारुणे ब्रह्मचर्ये वस्तुं शीलं यस्य स तथा 'उच्छूढसरीरे' उच्छूढम्-उज्झितमिव उज्झितं शरीरं येन तत्रतिकर्मत्यागात् 'संखित्तविउलतेउलेस्से' संक्षिप्ता शरीरान्तर्वर्त्तिनीत्वाद्धिपुला च-विस्तीर्णा अनेकयोजनप्रमाणक्षेत्राश्रितवस्तुदहनसमर्थत्वात् तेजोलेख्या-विशिष्टतपोजन्यलब्धिविशेषप्रभवा तेजोज्वाला यस्य स तथा 'उहंजाणू' शुद्धपृथिव्या-सनवर्जनात् औपग्रहिकनिषधया अभावाच्च उत्कटुकासनः सन्नुपदिश्यते ऊर्ध्वजानुनी यस्य स उर्ध्वजानुः 'अहोसिरो' अधोमुखो नोर्द्धैतिर्यवा विक्षिप्तदधिरिति भावः 'ज्ञाणकोट्ठोवगए' ध्यानमेव कोट्ठो ध्यानकोष्ठस्तमुपागतो यः स तथा 'विहरइ' ति 'संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरइ' इत्येवं दृश्यं, 'जायसट्ठे' प्रवृत्तविदक्षितार्थश्रवणवाञ्छः, यावत्करणादिदं दृश्यं 'जायसंसए' प्रवृत्तानिद्धीरितार्थप्रत्ययः 'जायकोउहल्ले' प्रवृत्तश्रवणौत्सुक्यः ३ 'उप्पन्नसट्ठे' प्रांगभवदुद्भूतश्रवण-वाञ्छः उत्पन्नश्रद्धत्वात् प्रवृत्तश्रद्धः इत्येवं हेतुफलविवणान्न पुनरुक्तता, एवं उप्पन्नसंसए उप्पन्नकोउ-

हल्ले ३ संजायसङ्घे संजायसंसए संजायकोउहल्ले ३ समुप्पन्नसङ्घे समुप्पन्नसंसए समुप्पन्नकोउहल्ले ३' व्यक्तार्थानि, नवरमेतेषु पदेषु संशब्दः प्रकर्षादिवचनः, अन्ये त्वाहुः—'जातश्रद्धो' 'जातप्रश्नावाञ्छः १, सोऽपि कुतो ? ,

यतो जातसंशयः २, सोऽपि कुतो ? , यतो जातकुतूहलः ३, अनेन पदत्रयेणावग्रह उक्तः, एवमन्येन पदानां त्रयेण त्रयेण ईहा १ वाय २ धारणा ३ उक्ता भवन्तीति, 'तिक्खुत्तो'ति 'त्रिकृत्वः' त्रीन् वारान् 'आयाहिण'ति आदक्षिणात्—दक्षिणपार्श्वदारभ्य प्रदक्षिणो—दक्षिण-पार्श्ववर्ती आदक्षिणप्रदक्षिणोऽतस्तं 'वंदइ'ति स्तुत्या 'नमसइ'ति नमस्यति प्रणामतः। इह यावत्करणादिदं दृश्यं 'सुस्सुसमाणे नमंसमाणे विणएणं पंजलिउडे अभिमुहे'ति व्यक्तं च ।

मू. (२) जइ णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दसमस्स अंगस्स पण्हावागराणं अयमट्ठे पन्नते, एक्कारसमस्स णं भंते ! अंगस्स विवागसुयस्सं के अट्ठे प० ? , तते णं अज्जसुहम्मं अणगारे जंबुं अणगारं एवं वयासी— एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं एक्कारसमस्स अंगस्स विवागसुयस्स दो सुयक्खंधा प०—दुहविवागा य १ सुहविवागा य २,

जइ णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं एक्कारसमस्स अंगस्स विवागसुयस्स दो सुयक्खंधा प०—दुहविवागा य १ सुहविवागा य २, पढमस्स णं भंते ! सुयक्खंधस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं कइ अज्जयणा पन्नता ? , तते णं अज्जसुहम्मं अनगारे एव वयासि एवं खलु जंबू ! समणेणं० दुहविवागाणं दस अज्जयणा पन्नता, तंजहा—

वृ. 'दुहविवागा य'ति 'दुःख विपाकाः' पापकर्म फलानि दुःखानां वा—दुःखहेतुत्वात् पापकर्मणां विपाकास्ते यत्राभिधेयतया सन्यसौ 'वरणानगर'मिति न्यायेन दुःखविपाकाः—प्रथम-श्रुतस्कन्धः, एवं द्वितीयः सुखविपाकाः 'तए णं'ति ततः—अनन्तरमित्यर्थः ।

मू. (३) "मियापुत्ते १ य उज्जियते २ अभग्ग ३ सगडे ४ बहस्सई ५ नंदी ६ ।
उंबर ७ सोरियदत्ते ८ य देवदत्ता य ९ अंजू या १० ॥"

वृ. 'मियउत्ते' इत्यादिगाथा, तत्र 'मियउत्ते'ति मृगापुत्राभिधानराजसुतवक्त-व्यताप्रतिबद्धमध्ययनं मृगापुत्र एव १, एवं सर्वत्र, नवरम् 'उज्जियए'ति उज्जितको नाम सार्थवाह-पुत्रः २, 'अभग्ग'ति सूत्रत्वादभग्नसेनो विजयाभिधानचौरसेनापतिपुत्रः ३, 'सगडे'ति शकटाभिधानसार्थवाहसुतः ४, 'बहस्सइ'ति सूत्रत्वादेव बृहस्पतिदत्तनामा पुरोहितपुत्रः ५,

'नंदी'इति सूत्रत्वादेव नन्दिवर्द्धनो राजकुमारः ६, 'उंबर'ति सूत्रत्वादेव उदुम्बरदत्तो नाम सार्थवाहसुतः ७, 'सोरियदत्ते' शौरिकदत्तो नाम मत्स्यबन्धुपुत्रः ८, चशब्दः समुच्चये 'देवदत्ता य'ति देवदत्ता नाम गृहपतिमुता ९, चः समुच्चये 'अंजू य'ति अञ्जुनामसार्थवाहसुता १०, चशब्दः समुच्चये, इति गाथासमासार्थः विस्तारार्थस्तु यथाम्बमध्यनार्थावगमादवगम्य इति ।

मू. (४) जइ णं भंते ! समणेणं० आइगरेणं तित्थयरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दस अज्जयणा पन्नता, तं०—मियापुत्ते य १ जाव अंजू य १०, पढमस्स णं भंते ! अज्जयणस्स ० के अट्ठे पन्नते ? , तते णं से सुहम्मं अनगारे जंबूअनगारं एवं वयासी—

एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं मियगामे नामे नगरे होत्था वण्णाओ, तस्स णं मियगामस्स नयरस्स बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए चंदणपायवे नामं उज्जाणे होत्था,

सव्वोउयवण्णओ, तत्थ णं सुहम्मस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था चिरातीए जहा पुन्नभदे, तत्थ णं मियग्गामे नगरे विजएनामं खत्तिए राया परिवसइ वन्नओ,

तस्स णं विजयस्स खत्तियस्स मिया नामं देवी होत्था अहीणवन्नओ, तस्स णं विजयस्स खत्तियस्स पुत्ते मियाए देवीए अत्तए मियापुत्ते नामं दारए होत्था, जातिअंधे जाइमूए जातिबहिरे जातिपंगुले य हुंडे य वायव्वे य, नत्थि णं तस्स दारगस्स हत्था वा पाया वा कन्ना वा अच्छी वा नासा वा, केवलं से तेसिं अंगोवंग्णं आगई आगतिमित्ते, तते णं सा मियादेवी तंमियापुत्तं दारगं रहस्सियंसि भूमिधरंसि रहस्सिएणं भत्तपाणेणं पडिजागरमाणी २ विहरइ ।

बृ. 'एवं खलु'ति 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेण 'खलुः' वाक्यालङ्कारे 'सव्वोउयवण्णओ'ति सर्वतुक्कुसुमसंछत्रे नंदनवनप्पगासे इत्यादिरुद्यानवर्णको वाच्य इति, 'चिराइए'ति चिरादिकं-चिरकालीनप्रारम्भमित्यादिवर्णकोपेतं वाच्यं, 'अहीणवन्नओ'ति 'अहीणपुन्नपंचिंदियसरीरे' इत्यादिवर्णको वाच्यः 'अत्तए'ति आत्मजः-सुतः 'जाइअंधे'ति जात्यन्धो जन्मकालादारभ्यान्धा एव 'हुंडे य'ति हुण्डकश्च सर्वावयवप्रमाणविकलः 'वायव्वे'ति वायुरस्यास्तीति वायवो-वातिक इत्यर्थः, 'आगई आगइमेत्ते'ति अङ्गावयवानामाकृतिः-आकारः किंविधा ? इत्याह-आकारमात्रं नोचितस्वरूपेत्यर्थः 'रहस्सियंसि'ति राहसिकेजनेनाविदिते 'फुट्टहडाहडसीसे'ति 'फुट्ट'ति स्फुटितकेश-संचयत्वेन विकीर्णकेशं 'हाडहडं'ति अत्यर्थं शीर्ष-शिरो यस्य स तथा,

मू. (५) तत्थ णं मियग्गामे नगरे एगे जातिअंधे पुरिसे परिवसइ, से णं एगेणं सचक्खुतेणं पुरिसेणं पुरओ दंडएणं पगडिज्जमाणे २ फुट्टहडाहडसीसे मच्छियाचडगरपहकरेणं अन्निज्जमाणमग्गे मियग्गामे नगरे गेहे २ कालुणवडियाए वित्तिं कप्पेमाणे विहरइ ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे जाव समोसरिए जाव परिसा निगगया । तए णं से विजए खत्तिए इमीसे कहाए लद्धेइ समणे जहा कोणिए तहा निग्गते जाव पञ्जुवासइ,

तते णं से जातिअंधे पुरिसे तं महया जणसदं जाव सुणेत्ता तं पुरिसं एवं वयासी-किन्नं देवाणुप्पिया ! अज्ज मियग्गामे नगरे इंदमहेइ वा जाव निग्गच्छइ ?, तते णं से पुरिसे तं जातिअंधपुरिसं एवं वयासी-नो खलु देवाणुप्पिया ! इंदमहेइ वा जाव निग्गच्छति, एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे जाव विहरति, तते णं एगे जाव निग्गच्छंति, तते णं से अंधपुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी-गच्छामो णं देवाणुप्पिया ! अहेवि समणं भगवं जाव पञ्जुवासामो,

तते णं से जातिअंधे पुरिसे पुरतो दंडएणं पगडिज्जमाणे २ जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागए २ ता तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ ता वंदति नमंसति २ ता जाव पञ्जुवासति, तते णं समणे० विजयस्स० तीसे य० धम्ममाइक्खति० परिसा जाव पडिगया, विजएवि गते ।

बृ. 'मच्छियाचडकरपहयरेणं'ति मक्षिकाणां प्रसिद्धानां चटकरप्रधानो-विस्तरवान् यः प्रहकरः-समूहः स तथा अथवा मक्षिकाचट-करकाणां-तद्वृन्दानां यः प्रहकरः स तथा तेन 'अण्णिज्जमाणमग्गे'ति 'अन्वीयमानमार्गः' अनुगम्यमानमार्गः, मलाविलाहि वस्तुप्रायो मक्षिकाभिरनुगम्यत एवेति 'कालुणवडियाए'ति कारुण्यवृत्त्या 'वित्तिं कप्पेमाणे'ति जीविकां कुर्वाणः । 'जाव समोसरिए'ति इह यावत्करणात् 'पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे'

इत्यादिवर्णको ध्वयः, 'तं महया जणसदं च'ति सूत्रत्वान्महाजनशब्दं च, इह यावत्करणात् 'जणवूहं च जणबोलं चे'त्यादि ध्वयं, तत्र जनव्यूहः-चक्रधाकारः समूहस्तस्य शब्दस्त भेदाञ्जनव्यूह एवोच्यतेऽतचस्तं बोलः-अव्यक्तवर्णो ध्वनिरिति,

'इंदमहे इव'ति इन्द्रोत्सवो वा, इह यावत्करणात् 'खंदमहे वा रुद्रमहे वा जाव उज्जाणजत्ताइ वा, जत्रं बहवे उग्गा भोगा जाव एगदिसिं एगाभिमुहा' इति ध्वयम्, इतो यद्वाक्यं तदेवमनुसर्तव्यं, सूत्रपुस्तके सूत्राक्षराण्येव सन्तीति, 'तए णं से पुरिसे तं जाइअंधपुरिसं एवं वयासी-नो खलु देवाणुप्पिया ! अज्ज मियग्गामे नयरे इंदमहे वा जाव जत्ताइ वा जत्रं एए उग्गा जाव एगदिसिं एगाभिमुहा निग्गच्छति, एवं खलु देवाणुप्पिया ! समणे भगवं महावीरे जाव इह समागते इह संपत्ते इहेव मियग्गामे नगरे मिगवणुज्जाणे अहापडिरूवं उग्गहं उग्गणिहिंत्ता संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति, तए णं से अंधपुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी' इति, 'विजयस्स तीसे य धम्म'ति इदमेवं ध्वयं- 'विजयस्स रत्तो तीसे य महइमहालियाते परिसाए विवित्तं धम्ममाइक्खइ जहा जीवा बज्झंती'त्यादि परिषद् यावत् परिगता 'जाइअंधे'ति जातेरारभ्यान्धो जात्यन्धः, स च चक्षुरुपघातादपि भवतीत्यत आह- 'जायअंधारूवे'ति जातं-उत्पन्नमन्धकं-नयनयोरादित एवानिष्पत्तेः कुत्सिताङ्गं रूपं-स्वरूपं यस्यासी जातान्धकरूपः ० ।

सू. (६) तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स० जेट्ठे अंतेवासी इंदभूतिनां अनगारे जाव विहरइ, तते णं से भगवं २ गोयमे तं जातिअंधपुरिसं पासइ २ ता जायसट्ठे जाव एवं वयासी-

अत्थि णं भंते ! केई पुरिसे जातिअंधे जातिअंधारूवे ?, हंता अत्थि, कहण्णं भंते ! से पुरिसे जातिअंधे जातिअंधारूवे ?, एवं खलु गोयमा ! इहेव मियग्गामे नगरे विजयस्स खतियस्स पुत्ते मियादेवीए अत्तए मियापुत्ते नामं दारए जातिअंधे जातियअंधारूवे, नत्थि णं तस्स दारगस्स जाव आगतिमित्ते, तते णं सा मियादेवी जाव पडिजागरमाणी २ विहरति, तते णं से भगवं गोयमे समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसति २ ता एवं वयासी-

इच्छामि णं भंते ! अहं तुब्भेहिं अब्भणुन्नाए समाणे मियापुत्तं दारणं पासित्तए, अहासुहं देवाणुप्पिया !, तते णं से भगवं गोयमे समणेणं भगवया० अब्भणुन्नाए समाणे हट्ठे तुट्ठे समणस्स भगवओ० अतियाओ पडिनिक्खमइ २ ता अतुरियं जाव सोहेमाणे २ जेणेव मियग्गामे नगरे तेणेव उवागच्छति २ ता मियग्गामं नगरं मज्झमज्जेण जेणेव मियादेवीए गेहे तेणेव उवागए,

तते णं सा मियादेवी भगवं गोयमं एज्जमाणं पासइ २ ता हट्ठतुट्ठ जाव एवं वयासी-संदिंसंतु णं देवाणुप्पिया ! किमागमणपयोयणं ?, तते णं भगवं गोयमे मियादेविं एवं वयासी-अहन्नं देवाणुप्पिए ! तव पुत्तं पासित्तुं हव्वमागए, तते णं सा मियादेवी मियापुत्तस्स दारगस्स अणुमग्गजायते चत्तारि पुत्ते सव्वालंकारविभूसिए करेति २ ता भगवतो गोयमस्स पादेसु पाडेति २ ता एवं वयासी- एए णं भंते ! मम पुत्ते पासह, तते णं से भगवं गोयमे मियादेवीं एवं वयासी-नो खलु देवा० अहं एए तव पुत्ते पासिउं हव्वमागए, तत्थ णं जे से तव जेट्ठे मियापुत्ते दारए जाइअंधे जातिअंधारूवे जं णं तुमं रहस्सियंसि भूमिधरंसि रहस्सिएणं भत्तपाणेणं पडिजागरमाणी २ विहरसि तं णं अहं पासिउं हव्वमागए, तते णं सा मियादेवी भगवं गोयमं एवं वयासी-से के णं गोयमा ! से तहारूवे नाणी वा तवस्सी वा जेणं तव एसमट्ठे मम ताव रहस्सिकए तुब्भं हव्वमक्खाए जओ

णं तुब्मे जाणह ?, तते णं भगवं गोयमे मियादेवीं एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम धम्मयारिए समणे भगवं महावीरे जतो णं अहं जाणामि, जावं च णं मियादेवी भगवया गोयमेण सद्धिं एयमड्डं संलवति तावं च णं मियापुत्तस्स दारगस्स भत्तवेला जाया यावि होत्था, तते णं सा मियादेवी भगवं गोयमं एवं वयासी-

तुब्मे णं भंते ! इहं चेव चिट्ठह जा णं अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदंसेमित्तिकट्टु जेणेव भत्तपानघरे तेणेव उवागच्छति उवागच्छिता वत्थपरियट्टयं करेति वत्थपरियट्टयं करित्ता कट्टुसगडियं गिण्हति कट्टुसगडियं गिण्हित्ता विपुलस्स असनपानखाइमसाइमस्स भरेति विपुलस्स असणपाणखाइमसाइमस्स भरित्ता तं कट्टुसगडियं अणुकट्टुमाणी २ जेणामेव भगवं गोयमे तेणेव उवागच्छति उवागच्छित्ता भगवं गोयमं एवं वयासी- एह णं तुब्मे भंते ! मम अणुगच्छह जा णं अहं तुब्भं मियापुत्तं दारगं उवदंसेमि, तते णं से भगवं गोयमे मियं देविं पिट्ठओ समणुगच्छति, तते णं सा मियादेवी तं कट्टुसगडियं अनुकट्टुमाणी २ जेणेव भूमिघरे तेणेव उवागच्छइ २ ता चउप्पुडेणं वत्थेणं मुहं बंधेति मुहं बंधमाणि भगवं गोयमं एवं वयासी- तुब्भेऽविणं भंते ! मुहपोत्तियाए मुहं बंधह, तते णं से भगवं गोयमे मियादेवीए एवं वुत्ते समाणे मुहपोत्तियाए मुहं बंधेति, तते णं सा मियादेवी परम्भुही भूमिघरस्स दुवारं विहाडेति,

तते णं गंधे निग्गच्छति से जहानामए अहिमडेति वा सप्पकडेवरे इ वा जाव ततोऽविणं अनिट्ठतराए चेव जाव गंधे पन्नत्ते, तते णं से मियापुत्ते दारए तस्स विपुलस्स असनपानखाइमसाइ-मस्स गंधेणं अभिभूते समाणे तंसि विपुलंसि असन० मुच्छिते० तं विपुलं असणं ४ आसएणं आहारेति आहारित्ता खिप्पामेव विद्धंसेति विद्धंसेत्ता ततो पच्छा पूयत्ताए य सोणियत्ताए य परिणामेति तंपि य णं पूयं च सोणियं च आहारेति, तते णं भगवओ गोयमस्स तं मियापुत्तं दारयं पासित्ता अयमेयारूवे समुप्पज्जित्था-अहो णं इमे दारए पुरापोराणाणं दुच्चिण्णाणं दुप्पडिक्कताणं असुभाणं पावाणं कडाणं कम्माणे पावगं फलवित्तिवित्सेसं पच्चणुब्भवमाणे विहरति, न मे दिट्ठा नरगा वा नेरइया वा पच्चक्खं खलु अयं पुरिसे नरयपडिलुवियं वेयणं वेयतित्तिकट्टु मियं देविं आपुच्छति २ ता मियाए देवीए गिहाओ पडिनिक्खमति गिहा २ ता मियग्गामं नगरं मज्झमज्झेणं निग्गच्छति नि २ ता जेणेव समणे भगवं महावीरे तेणेव उवागच्छति २ ता समणं० तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करेइ २ ता वंदति नमंसति २ ता एवं वयासी-

एवं खलु अहं तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे मियग्गामं नगरं मज्झमज्झेणं अणुप्पविसामि जेणेव मियाए देवीए गेहे तेणेव उवागते, तते णं सा मियादेवी ममं एज्जमाणं पासइ २ ता हट्ठा तं चेव सव्वं जाव पूयं च सोणियं च आहारेति, तते णं मम इमे अज्जत्थिए समुप्पज्जित्था-अहो णं इमे दारए पुरा जाव विहरइ ।

बृ. 'अतुरियं'ति अत्वरितं मनःस्थैर्यात्, यावत्करणादिदं दृश्यम्- 'अचवलमसंभंते जुगंतरलोयणाए दिट्ठीए पुरओ रियं'ति तत्राचपलं-कायचापल्याभावात् क्रियाविशेषणे चैते, तथा 'असंभ्रान्तः' भ्रमरहितः युगं-गूपस्तत्रमाणो भूभागोऽपि युगं तस्यान्तरेमध्ये प्रलोकनं यस्याः सा तथा तथा दृश्या-चक्षुषा 'रियं'ति ईर्या-गमनं तद्विषयो मार्गोऽपीर्याऽतस्तां 'जेणेव'ति यस्मिन् देशे 'हट्टुजाव' ति 'हट्टुट्टुमाणंदिए' इत्यादि दृश्यम्, 'हव्वं'ति शीघ्रम्, 'जओ णं'ति यस्मात् । २

‘जाया यावि होत्या’ जाता चाप्यभवदित्यर्थः । वत्थपरियट्टं’ति वस्त्रपरिवर्त्तनम् । ‘सेजहानामए’ति तद्यथा नामेति वाक्यालङ्कारे ‘अहिमडेइ वा सप्पकडेचेरे इ वा’ इह यावत्करणात् ‘गोमडेइ वा सुण्हमडेइ वा’ इत्यादि ब्रह्मव्यम् । ‘ततोविणं’ति ततोऽपि—अहिकडेवरादिगन्धादपि । ‘अनिट्ठतराए चेव’ति अनिष्टतर एव गन्ध इति गम्यते, इह यावत्करणात् ‘अकंततराए चेव अपियतराए चेव अमणुन्नतराए चेव अमणामतराए चेव’ति धश्यम्, एकार्थाश्चैते ‘मुच्छिए’ इत्यत्र ‘गढिते गिद्धे अज्झोववत्ते’ इति पदत्रयमन्यद् धश्यम्, एकार्थान्येतानि चत्वार्यपीति

‘अज्झत्थिए’ इत्यत्र ‘चित्थिए कप्पिए पत्थिए मणोगए संकप्पे’ इति धश्यम्, एतान्यप्येकार्थानि ‘पुरापोराणाणं दुच्चिन्नाणं’ इहाक्षरघटना ‘पुराणानां’ जरठानां कक्खडीभूतानामित्यर्थः ‘पुरा’ पर्वकाले ‘दुष्शीर्णानां’ प्राणातिपातादिदुश्चरितहेतुकानां ‘दुप्पडिक्कताणं’ ति दुःशब्दोऽभावार्थस्तेन प्रायश्चित्तप्रतिपत्त्यादिना अप्रतिक्रान्तानां—अनिवर्त्तितविपाकानामित्यर्थः, ‘असुभाणं’ति असुखहेतूनां ‘पावाणं’ति पापानां दुष्टस्वभावानां ‘कम्माणं’ति ज्ञानावरणादीनाम् ।

मू. (११) से णं भंते ! पुरिसे पुव्वभवे के आसि कयरंसि गामंसि वा नयरंसि वा किं वा दच्चा किं वा भोच्चा किं वा समायरेत्ता केसिं वा पुरा जाव विहरति ? , गोयमाइ समणे भगवं महावीरे भगवं गोयमं एवं वयासी— एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्वीवे २ भारहे वासे सयदुवारे नामं नगरे होत्था रिद्धत्थिमिए वन्नओ, तत्थ णं सयदुवारे नगरे धनवई नामं राया हुत्था वण्णओ, तस्स णं नगरस्स अदूरसामंते दाहिणपुरच्छिमे दिसीभाए विजयवद्धमाणे नामं खेडे होत्था रिद्धत्थिमियसमिद्धे, तस्स ण खेडस्स पंच गामसयाइं आभोए यावि हुत्था,

तत्थ णं विजयवद्धमाणे खेडे इक्कई णामं रट्ठकूडे होत्था अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे, से णं इक्कई रट्ठकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स पंचणं गामसयाणं आहेवच्चं जाव पालेमाणे विहरइ, तए णं से इक्कई बहूहिं करेहि य भरोहि य विद्धीहि य उक्कडाहि य पराभवेहि य दिज्जेहि य भेज्जेहि य कुंतेहि य लंछपोसेहि य आलीवणेहि य पंथकोट्टेहि य उवीलेमाणे २ विहम्ममाणे २ तज्जेमाणे २ तालेमाणे २ निद्धणे करेमाणे २ विहरति ।

तते णं से इक्कई रट्ठकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स बहूणं राईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियसेड्ढि सत्यवाहणं अन्नेसिं च बहूणं गामेल्लगपुरिसाणं बहुसु कज्जेसु य कारणेसु य संतेसु य गुण्ण्जेसु य निच्छएसु य ववहारेसु य सुणमाणे भणति—न सुणेमि असुणमाणे भणति—सुणेमि एवं पस्समाणे भासमाणे गिण्हमाणे जाणमाणे, तते णं से इक्कई रट्ठकूडे एयकम्मे एयप्पहाणे एयविज्जे एयसमायारे सुबहुं पावकम्मं कलिकलुसं समज्जिणमाणे विहरति, तते णं तस्स इक्कईस्सरट्ठकूडस्स अन्नया कयाइं सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायंका पाउब्भूया, तंजहा—

मू. (८) सासे १ कासे २ जरे ३ दाहे ४, कुच्छिसूले ५ भगंदरे ६ ।

अरिसा ७ अजीरए ८ दिड्डी ९, मुद्धसूले १० अकारए ११ ॥

अच्छिवेयणा १२ कन्नवेयणा १३ कंडू १४ उदरे १५ कोट्टे १६ ।

बृ. ‘पुव्वभवे के आसि’ इत्यत एवमध्येयं—‘किंनामए वा किंगोत्तए वा’ नाम—याधच्छि-कमभिधानं गोत्रं तु—यथार्थं कलं वा ‘कयरंसि गामंसि वा नगरंसि वा किं वा दच्चा किं वा भोच्चा किं वा समायरेत्ता केसिं वा पुरा पोराणाणं दुच्चिन्नाणं दुप्पडिक्कताणं असुहाणं पावाणं कम्माणं

पावगं फलवित्तिविसेसं पञ्चगुब्भवमाणे विहरइ'ति ।

'ऋद्धित्थिमिए'ति ऋद्धिप्रधानं स्तिमितं च-निर्भयं यत्तत्ता, 'वण्णओ'ति नगरवर्णकः, स चौपपातिकवद्रष्टव्यः, 'अदूरसामंते'ति नातिदूरे न च समीपे इत्यर्थः, 'खेडे'ति धूलीप्राकारं 'रिद्ध'ति 'रिद्धकत्थमियसमिद्धे' इति द्रष्टव्यम्, 'आभोए'ति विस्तारः 'रड्डुडडति राष्ट्रकूडे-मण्डलोपजीवी राजनियोगिकः, 'अहम्मिए'ति अधार्मिको यावत्करणादिदं दृश्यम्- 'अधम्माणुए अधम्मिद्धे अधम्मपलोई अधम्मपलज्जणे अधम्मसमुदाचारे अधम्मणेणं चेव वित्तिं कप्पमाणे दुस्सीले दुब्बए'ति, तत्र अधार्मिकत्वप्रपञ्चनायोच्यते- 'अधम्माणुए' अधर्म-श्रुतचारित्रभावं अनुगच्छतीत्यधर्मानुगः, कुत एतदेवमित्याह-अधम्म एव इथे-वल्लभः पूजितो वा यस्य सोऽधर्मिष्ठः अतिशयेन वाऽधर्मी-धर्मवर्जित इत्यधर्मिष्ठः, अत एवाधर्माख्यायी-अधर्मप्रतिपादकः अधर्मख्यातिर्वा-अविद्यमानधर्मोऽयमित्येवंप्रसिद्धिकः, तथाऽधर्म प्रलोकयति-उपादेयतया प्रेक्षते यः स तथा, अत एवाधर्मप्ररजनः-अधर्मरागी अत एवाधर्मः समुदाचारः-समाचारो यस्य स तथा, अत एवाधर्मण-हिंसादिना वृत्तिं-जीविकां कल्पयन् सन् दुःशीलाः-शुभस्वाभावहीनः दुर्ब्रतश्च-ब्रतवर्जितः दुष्प्रत्यानन्दः-साधुदर्शनादिना नानन्द्यतइति ।

'आहेवच्च'ति अधिपतिकर्म, यावत्करणादिदं दृश्यं- 'पोरेवच्चं सामित्तं भट्टित्तं महत्तरगतं आणाईसरसेणावच्चं कारेमाणे'ति तत्र पुरोवर्तित्वं-अग्रेसरत्वं स्वामित्वं-नायकत्वं भर्तृत्वं-पोषकत्वं महत्तरकत्वं-उत्तमत्वं आज्ञेश्वरस्य-आज्ञाप्रधानस्य यत्सेनापतित्वं तदाज्ञेश्वरसेनापत्यं कारयन्-नियोगिकैर्विधापयन् पालयन् स्वयमेवेति ।

'करेहि य'ति करैः-क्षेत्राद्याश्रितराजदेयद्रव्यैः 'भरेहि य'ति तेषामेव प्राचुर्यैः 'विद्धीहि य'ति वृद्धिभिः-कुटुम्बिनां वितीर्णस्य धान्यस्य द्विगुणादेर्गहणैः, वृत्तिभिरिति क्वचित्, तत्र वृत्तयो-राजदेशकारिणां जीविकाः, 'उक्कडाहि य'ति लज्जाभिः 'पराभएहि य'ति पराभवैः 'देजेहि य' अनाभवद्वातव्यैः 'भेजेहि य'ति यानि पुरुषमारणाद्यपराधमाश्रित्य ग्रामादिषु दण्डद्रव्याणि निपततन्ति कौटुम्बिकान् प्रति च भेदेनोद्राह्यन्ते तानि भेद्यानि अतस्तैः 'कुंतेहि य'ति कुन्तकम्-एतावद्रव्यं त्वया देयमित्येवंनियन्त्रणयानियोगिकस्य देशादेर्यत्समर्पणमिति, 'लंछपोसेहि य'ति लज्जाः-चौरविशेषाः संभाव्यन्ते तेषां पोषाः-पोषणानि तैः, 'आलीवणेहि य'ति व्याकुललोकानां मोषणार्थं ग्रामादिप्रदीपनकैः 'पंधकोट्टेहि य'ति सार्थघातैः 'उवीलेमाणे'ति अवपीलयन्-बाधयन् । 'विहम्मेमाणे'ति विधर्मयन्-स्वाचारभ्रष्टान् कुर्वन् 'तज्जमाणे'ति कृतावष्टम्भान् तर्जयन्-ज्ञानस्य रे यन्मम इदं च इदं च न दस्त्वेत्येवं भेषयन् 'तालेमाणे'ति कशचपेटादिभिस्ताडयन् 'निद्धणे करेमाणे'ति निर्द्धनान् कुर्वन् विहरति । 'तएणं से इक्कई रड्डुकूडे विजयवद्धमाणस्स खेडस्स सत्कानां बहूणं राईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियसेड्डिसत्थवाहाणं' इह तलवराः- राजप्रसादवन्तो राजोत्थासनिकाः 'माडम्बिकाः' मडम्बाधिपतयो मडम्बं च-योजन-गह्वयाभ्य-न्तरेऽविद्यमानग्रामादिनिवेशः सन्निवेशविशेषः शेषाः प्रसिद्धाः,

'कज्जेसु'ति कार्येषु-प्रयोजनेषु अनिष्पन्नेषु 'कारणेसु'ति सिसाधयिषितप्रयोजनोपायेषु विषयभूतेषु ये मन्त्रादयो व्यवहरान्तस्तेषु, तत्र मन्त्राः-परप्यालोचनानि गुह्यानि-रहस्यानि निश्चया-रहस्यानि निश्चय-वस्तुनिर्णयः व्यवहारा-विवादास्तेषु विषये । 'एयकम्मे' एतद्वयापारः एतदेववा

काम्यं—कमनीयं यस्य स तथा, 'एयप्पहाणे'ति एतत्प्रधानः एतन्निष्ठ इत्यर्थः, 'एयविज्जे'ति एषैव विद्या—विज्ञानं यस्य स, 'एयसामायारे'ति एतज्जीतकल्प, 'पावकम्मं'ति अशुभं—ज्ञानावरणादि 'कलिकलुसं'ति कलहहेतुकलुषं मलीमसमित्यर्थः, । 'जमगसमगं'ति युगपत् 'रोगायकं'ति रोगा—व्याधयस्त एवातङ्गाः—कष्टजीवतकारिणः 'सासे' इत्यादि श्लोकः, 'जोगिसूले'ति अपपाठः 'कुच्छिसूले' इत्यस्यन्यत्र दर्शनात्, 'मगंदले'ति भगन्दरः 'अकारए'ति अरोचकः, 'अच्छिवेयणा' इत्यादि श्लोकातिरिक्तं, 'उदरे'ति जलोदरं । शृङ्गाटकादयः स्थानविशेषाः ।

मू. (९) तते णं से इक्कई रड्कूडे सोलसहिं रोगायंकेहिं अभिभूए समाणे कोडुंबियपुरिसे सगद्दवेइ २ ता एव वयासी—गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! विजयवद्धमाणे खेडे संघाडगतिग-घउक्कघच्चरमहापहपहेसु महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणा २ एवं वदह—इहं खलु देवाणुप्पिया ! इक्कईरड्कूडस्स सरीरगंसि सोलस रोगायंका पाउब्भूया, तंजहा—सासे १ कासे २ जरे ३ जाव कोडे १६, तं जो णं इच्छति देवाणुप्पिया ! विज्जे वा विज्जपुत्तो वा जाणुओ वा जाणुयपुत्तो वा तेगिच्छी वा तेगिच्छिपुत्तो वा इक्कईरड्कूडस्स तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए तस्स णं इक्कई रड्कूडे विपुलं अत्थसंपयाणं दलयति, दोच्चं पि तच्चं पि उग्घोसेह २ ता एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह, तते णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव पच्चप्पिणंति,

तते णं से विजयवद्धमाणे खेडे इमं एयारुवं उग्घोसणं सोच्चा निसम्म बहवे विज्जा य ६ सत्थकोसहत्थगया सएहिं २ गिहेहिं तो पडिनिक्खमंति २ ता विजयवद्धमाणस्स खेडस्स मज्झमज्जेणं जेणेव इक्कईरड्कूडस्स गिहे तेणेव उवागच्छइ २ ता इक्कईरड्कूडस्स सरीरगं परामुसंति २ ता तेसिं रोगाणं निदाणं पुच्छति २ ता इक्कईरड्कूडस्स बहूहिं अब्भगेहि य उव्वट्टणाहि य सिणेहपाणेहि य वमणेहि य विरेयणेहि य अवदहणाहि य अवण्णाणेहि य अणुवासणाहि य वत्थिकम्महेहि य निरुहेहि य सिरावेहेहि य तच्छणेहि य पच्छणेहि य सिरोवत्थीहि य तप्पणाहि य पुडपागेहि य छल्लीहि य मूलेहि य कदैहि य पत्तेहि य पुप्फेहि य फलेहि य बीएहि य सिलियाहि य गुलियाहि य ओसहेहि य भेसज्जेहि य इच्छंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए, नो चैव णं संचाएंति उवसामित्तए । तते णं ते बहवे विज्जा य विज्जपुत्ता य जाहे नो संचाएंति तेसिं सोलसण्हं रोगायंकाणं एगमवि रोगायंकं उवसामित्तए ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसि पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगया, तते णं इक्कईरड्कूडे विज्जेहि य ६ पडियाइक्खिए परियारगपरिचत्ते निविण्णोसहभेसज्जे सोलसरोगायंकेहिं अभिभूए समाणे रज्जे य रट्टे य जाव अंतउरे य मुच्छिए रज्जं च रट्टं च आसाएमाणे पत्थेमाणे पीहेमाणे अभिलसमाणे अट्टुदुहट्टवसट्टे अट्टाइज्जाइं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसेणं सागरोवमड्ढितीएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने, से णं ततो अनंतरं उव्वट्टित्ता इहेव मियग्गामे णगरे विजयस्स खत्तियस्स मियाए देवीए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववन्ने,

तते णं तीसे मियाए देवीए सरीरे वेयणा पाउब्भूया उज्जला जाव जलंता, जप्पभिइं तव णं मियापुत्ते दारए मियाए देवीए कुच्छिसि गब्भत्ताए उववन्ने तप्पभिइं च णं मियादेवी विजयस्स अनिद्दा अकंता अप्पिया अमणुन्ना अमणामा जाया यावि होत्था, तते णं तीसे मियाए देवीए अत्रया कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयांसि कुडुंबजागरियाए जागरमाणीए इमे एयारुवे अज्जत्थिए

जाव समुष्पञ्जिता -- एवं खलु अहं विजयस्स खत्तियस्स पुब्बिं इट्ठा ६ धेज्जा वेसासिया अणुमया आसी, जप्पभिई च णं मम इमे गब्भे कुच्छिसि गब्भत्ताए उववन्ने तप्पभिई च णं अहं विजयस्स खत्तियस्स अनिट्ठा जाव अम्पणामा जाया यावि होत्था, निच्छति णं विजए खत्तिए मम नामं वा गोयं वा गिण्हित्तए वा किमंग पुण दंसणं वा परिभोगं वा १, तं सेयं खलु मम एयं गब्भं बहूहिं गब्भसाडणाहि य पाडणाहि य गालणाहि य मारणाहि य साडित्तए वा ४, एवं संपेहेइ संपेहिता बहूणि खाराणि य कडुयाणि य तूवराणि य गब्भसाडणाणि य खायमाणी य पीयमाणी य इच्छति तं गब्भं साडित्तए वा ४ नो चेव णं से गब्भे सडइ वा ४ ।

तते णं सा मियादेवी जाहे नो संचाएति तं गब्भं साडित्तए वा ४ ताहे संता तंता परितंता अकामिया असवसा तं गब्भं दुहुंदुहेणं परिवहइ, तस्स णं दारगस्स गब्भयस्स चेव अट्ठ नालीओ अब्भितरप्पवहाओ अट्ठ नालीओ बाहिरपवहाओ अट्ठ पूयप्पवहाओ अट्ठ सोणियप्पवहाओ दुवे दुवे कन्नंतरेसु दुवे दुवे अच्छित्तरेसु दुवे नकंतरेसु दुवे दुवे धमणिअंतरेसु अभिक्खणं अभिक्खणं पूयं च सोणियं च परिसवमाणीओ २ चेव चिट्ठंति, तस्स णं दारगस्स गब्भगयस्स चेव अग्गिए नामं वाही पाउब्भूए जेणं से दारए आहारेति से णं खिप्पामेव विद्धंसमागच्छति पूयत्ताए सोणियत्ताए य परिणमति, तंपि य से पूयं च सोणियं च आहारेति, तते णं सा मियादेवी अन्नया कयाइं नवण्हं मासाणं बहुपडिपुत्राणं दारगं पयाया जातिअंधे जाव आगइमित्ते, तते णं सा मियादेवी तं दारगं हुडं अंधारूवं पासति २ ता भीया ४ अम्मधाइं सदावेति २ ता एवं वयासी-गच्छह णं देवाणुप्पिया ! तुमं एयं दारगं एगंते उक्करुडियाए उज्झाहि, तते णं सा अम्मधाइं मियादेवीए तहत्ति एयमडुं पडिसुणेति २ ता जेणेव विजए खत्तिए तेणेव उवागच्छइ (२) करयलपरिग्गहियं एवं वयासी-एवं खलु सामि ! मियादेवी नवण्हं मासाणं जाव आगतिमित्ते,

तते णं सा मियादेवी तं हुडं अंधारूवं पासति २ ता भीया तया उव्विग्गा संजायभया ममं सदावेइ २ ता एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! एयं दारगं एगंते उक्करुडियाए उज्झाहि, तं संदिसह णं सामी ! तं दारगं अहं एगंते उज्झामि उदाहु मा ?, तते णं से विजए खत्तिये तीसे अम्मधाइए अत्तिए एयमडुं सोच्चा तहेव संभंते उट्ठाए उट्ठेति उट्ठा २ ता जेणेव मियादेवी तेणेव उवागच्छति २ ता मियादेवीं एवं वयासी-देवाणुप्पिया ! तुब्भं पढमं गब्भे तं जइ णं तुब्भे एं एगंते उक्करिड्याए उज्झासि ततो णं तुब्भे पया नो थिरा भविस्सति,

तो णं तुमं एयं दारगं रहस्सियंसि भूमिधरंसि रहस्सिएणं भत्तपाणेणं पडिजागरमाणी २ विहराहि तो णं तुब्भं पया थिरा भविस्सति, तते णं सा मियादेवी विजयस्स खत्तियस्स तहत्ति एयमडुं विनएणं पडिसुणेति २ ता तं दारगं रहस्सियंसि भूमिधरंसि रह० भत्तपाणेणं पडिजागरमाणी विहरति, एवं खलु गो० ! मियापुत्ते दारए पुरापुराणाणं जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरति ।

बृ. 'विज्जो व'त्ति वैद्यशास्त्रे चिकित्सायां च कुशलः 'विज्जुपुत्तो व'त्ति तत्पुत्रः 'जाणुओ व'त्ति ज्ञायकः-केवलशास्त्रकुशलः 'तेगिच्छिओ व'त्ति चिकित्सामात्रकुशलः 'अत्थसंपयाणं दलयइ'त्ति अर्थदानं करोतीत्यर्थः,

सत्थकोसहत्थगय'त्ति शस्त्रकोशो-नखरदनादिभाजनं हस्ते गतो-व्यवस्थितो येषां ते तथा, अवदहणाहि य'त्ति दम्भनैः 'अवण्हाणेहि य'त्ति तथाविद्यद्रव्यसंस्कृतजलेन स्नानैः

‘अणुवासणाहि य’ति अपानेन जठरे तैलप्रवेशनैः ‘वत्थिकम्मेहि य’ति चर्ममवेष्टनप्रयोगेण शिरःप्रभृतीनां स्नेहपूरणैः गुदे वा वत्यादिक्षेपणैः ‘निरुहेहि य’ति निरुहः—अनुवास एव केवलं द्रव्यकृतो विशेषः ‘सिरावेहेहि य’ति नाडीवेधैः ‘तच्छणेहि य’ति क्षुरादिना त्वचस्तनूकरणैः ‘पच्छणेहि य’ति ह्रस्वैस्त्वचोविदारणैः ‘सिरोवत्थीहि य’ति शिरोबस्तिमिः शिरसि बद्धस्य चर्मकोशकस्य द्रव्यसंस्कृततैलाद्यापूरणलक्षणामिः, प्रागुक्तबस्तिकर्मणि सामान्यानि अनुवासानानि निरुहशिरोबस्तयस्तु तत्रेदाः ‘तप्पणाहि य’ति तर्पणैः स्नेहादिभिः शरीरबृंहणैः ‘पुडपागेहि य’ति पुटपाकाः—पाकविशेषनिष्पन्ना औषधिविशेषाः—‘छल्लीहि य’ति छल्लयो—रोहिणीप्रभृतयः

‘सिलियाहि य’ति शिलिकाः—किराततिक्तकप्रभृतिकाः ‘गुलियाहि य’ति द्रव्यवटिकाः ‘ओसहेहि य’ति औषधानि एकद्रव्यरूपाणि ‘भेसजेहि य’ति भैषज्यानि—अनेकद्रव्ययोगरूपाणि पथ्यानि चेति । ‘संत’ति श्रान्ता देहखेदेन ‘तंत’ति तान्ता मनःखेदेन ‘परितंत’ति उभयखेदेनेति ‘रजे य रडे य’ इत्यत्र यावत्करणादिदं दृश्यं—‘कोसे य कोड्ढागारे य वाहणे य’ति, ‘मुच्छिए गढिए गिद्धे अज्ज्ञोववण्णे’ति एकार्थाः, ‘आसाएमाणे’त्यादय एकार्थाः, ‘अड्डुहड्डवसट्टे’ति आर्तो मनसा दुःखितो—दुःखात्तो देहेन वशार्तस्तु—इन्द्रियवशेन पीडितः, ततः कर्मधारयः, ‘उज्जला’इह यावत्करणादिदं दृश्यं—‘विउला कक्कसा पगाढा चंडा दुहा तिव्वा दुरहियास’ति एकार्था एव, ‘अणिद्धा अकंता अप्पिया अमणुत्रा अमणामा’ एतेऽपि तथैव ।

‘पुव्वरत्तावरत्तकालसमयंसि’ति पूर्वरात्रो—रात्रेः पूर्वभागः अपररात्रो—रात्रेः पश्चिमो भागस्तल्लक्षणो यः कालसमयः कालरूपः समयः स तथा तत्र ‘कुडुंबजागरियाए’ति कुटुम्बचिन्तयेत्यर्थः, ‘अज्झत्थिए’ति आध्यात्मिकः आत्मविषयः, इह चान्यन्यपि पदानि दृश्यानि तद्यथा—‘चित्थिए’ति स्मृतिरूपः ‘कप्पिए’ति बुद्ध्या व्यवस्थापितः ‘पत्थिए’ति प्रार्थितः प्रार्थनारूपः ‘मणोगए’ति मनस्येव वृत्तो बहिरप्रकाशितः संकल्पः—पर्यालोचः, ‘इड्डे’त्यादीनि पञ्चैकार्थिकानि प्राग्वत्, ‘धिज्जे’ति ध्येया ‘वेसासिय’ति विश्वसनीया ‘अणुमय’ति विप्रियदर्शनस्य पश्चादपि मता अनुमतेति, ‘नामं’ति पारिभाषिकी संज्ञा ‘गोयं’ति गोत्रं—आन्वर्थिकी संज्ञैवेति

‘किमंग पुण’ति किं पुनः ‘अंग’ इत्यामन्त्रणे ‘गब्भसाडणाहिय’ति शातनाः—गर्भस्य खण्डशो भवनेन पतनहेतवः ‘पाडणाहि य’ति पातनाः यैरुपायैरखण्ड एव गब्भः पतति ‘गालणाहि य’ति यैर्गब्भो द्रवीभूय क्षरति ‘मारणाहि य’ति मरणहेतवः । ‘अकामिय’ति निरभिलाषाः ‘असयंवस’ति अस्वयंवशा ‘अट्ट नालीओ’ति अष्टौ नाड्यः—शिराः ‘अब्भितरप्पवहाउ’ति शरीरस्याभ्यन्तर एव रुधिरादि स्रवन्ति यास्तास्तथोच्यन्ते, ‘बाहिरप्पवहाउ’ति शरीराद्बहिः पूयादि क्षरन्ति यास्तास्तथोक्ताः, एता एव षोडश विभज्यन्ते ‘अट्टे’त्यादि, कथमित्याह—‘दुवे दुवे’ति द्वे पूयप्रवाहे द्वे च शोणितप्रवाहे, ते च क्वेत्याह—‘कन्नंतरेसु’ श्रोत्रन्धयोः, एवमेताश्चतस्रः, एवमन्या अपि व्याख्येयाः, नवरं धमन्यः—कोष्ठकहड्डान्तराणि ‘अगियए’ति अग्निको भस्मकाभिधानो वायुविकारः जाइअंधे’ इत्यत्र यावत्करणात् ‘जाइभूए’ इत्यादि दृश्यं, ‘हुंडं’ति अव्यवस्तिताङ्गावयवं ‘अंधारूवं’ति अन्धाकृतिः, ‘भीया’ इत्यतत्रैतदृश्यं ‘तत्या उव्विग्गा संजायभया’ मयप्रकर्षाभिधानाथैकार्थाः शब्दाः, ‘करयले’त्यत्र ‘करयलपरिग्गहियं दसणहं मत्थए अंजलिं कड्डु’ इति दृश्यं, ‘नवणह’मित्यत्र ‘मासाणं बहुपडिपुत्राण’मित्यादि दृश्यं, तथा ‘जाइअंध’मित्यादि च, ‘संभंते’ति

उत्सुकः 'उद्गाते उद्दे'ति उत्थानेनोत्तिष्ठति, 'पय'ति प्रजाः—अपत्यानि, 'रहस्सिगयंसि'ति राहस्थिके विजने इत्यर्थः ।

'पुरापोराणाणं'ति पुरा—पूर्वकाले कृतानामिति गम्यम् अत एव 'पुराणानां' चिरन्तनानाम्, इह च यावत्करणात् 'दुच्चिन्नाणं दुष्पडिकंताणं' इत्यादि 'पावगं फलवित्तिविसेस'मित्यन्तं द्रष्टव्यम्

श्रु. (१०) मियापुत्ते णं भंते ! दारए इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गमहिंति ? कहिं उववज्जिहिंति ?, गोयमा ! मियापुत्ते दारए छव्वीसं वासाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे वेयद्विगिरिपायमूले सीहकुलंसि सीहतताए पच्चायाहिंति, से णं तत्थ सीहे भविस्सत्ति अहम्मिए जाव साहसिए सुबहूं पावं जाव समज्जिणति जाव समज्जिणत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोससागरोवमठितीएसु जाव उववज्जिहिंति, से णं ततो अनंतरं उव्वट्ठित्ता सरीसवेसु उववज्जिहिंति,

तत्थ णं कालं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कोसेणं तिन्नि सागरोवमाइं, से णं ततो अनंतरं उव्वट्ठित्ता पक्खीसु उववज्जिहिंति, तत्थवि कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए सत्त सागरोवमाइं, से णं ततो सीहेसुय, तयानंतरं चोत्थीए उरगो पंचमी० इत्थी० छट्ठी० मणुआ० असत्तमाए, ततोऽनतरं उव्वट्ठित्ता से जाइं इमाइं जलयरपंचिंदियतिरिक्खजोणियाणं नच्छकच्छभागाहमगरसुसुमारादीणं अद्धतेरस जातिकुलकोडीजोणिपमुहसयसहस्साइं तत्थ णं एगमेगंसि जोणीविहाणंसि अनेगसत्तसहस्सखुत्तो उद्दाइत्ता २ तत्थेव भुज्जो २ पच्चायाइस्सति,

से णं ततो उव्वट्ठित्ता एवं चउपएसु उरपरिसप्पेसु भुयपरिसप्पेसु खहयरेसु चउरिंदिएसु तेइंदिएसु बेइंदिएसु वणफइएसु कडुयरुक्खेसु कडुयदुद्धिएसु वाउ० तेऊ० आऊ० पुढवी० अनेगसयसहस्सखुत्तो, से णं ततो अनतरं उव्वट्ठित्ता सुपइइपुरे नगरे गोणत्ताए पच्चायाहिंति, से णं तत्थ उम्मुक्क जाव बालभावे अन्नया कयाइं पढमपाउसंसि गंगाए महानईए खलीयमट्टियं खणमाणे तडीए पेळिए समाणे कालगए तत्थेव सुपइइ पुरे नगरे सेट्टिकुलंसि पुमत्ताए पच्चायाइस्संति,

से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे जाव जोव्वणगमणुपत्ते तहारूवाणं थेराणं अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्ममुंडे भविता अगाराओ अनगारियं पव्वइस्सति, से णं तत्थ अनगारे भविस्सति ईरियासमिए जाव बंधचारी, से णं तत्थ बहूइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणित्ता आलोइयपडिकंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे देवत्ताए उववज्जिहिंति, से णं ततो अनतरं चयं चइत्ता महाविदेहे वासे जाइं कुलाई भवंति उद्दाइं जहा दढपइन्ने सा चेव वत्तव्वया कलाओ जाव सिज्जिहिंति

एवं खलु जंबू !समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्तेत्तिबेमि ।

श्रु. 'अहम्मिए' इत्यत्र यावत्करणादिदं दृश्यं—'वहुनगरनिग्गजसे सूरे दढप्पहारी'ति, व्यक्तं च । 'कालमासे'ति मरणावसरे । ४ 'सागरोवम जाव'ति 'सागरोपमट्टिईएसु नेरइय-त्ताए' द्रष्टव्यम् 'जाइकुलकोडीजोणिपमुहसयसहस्साइं'ति जातौ—पञ्चेन्द्रियजातौ कुलकोटीनां योनिप्रमुखानि—योनिद्वारकाणि योनिशतसहस्राणि। 'जोणीविहाणंसि'कति योनिभेदे 'खलीणमट्टियं'ति खलीनां—आकाशस्थां छिन्नतटोपरिवर्तिनीं मृत्तिकामिति ।

'उम्मुक्क जाव'ति 'उम्मुक्कबालभावे विन्नयपरिणयमेत्ते जोव्वणगमणुपत्ते'ति दृश्यं, तत्र

विज्ञ एव विज्ञकः स चासौ परिणतमात्रश्च-बुद्ध्यादिपरिणामापन्न एव विज्ञकपरिणतमात्रः 'अनन्तरं चयं चइत्'ति अनन्तरं शरीरं त्यक्त्वा च्यवनं वा कृत्वा । 'जहा ददपइत्रे'ति औपपातिके यथा धृष्टप्रतिज्ञाभिधानो भव्यो वर्णितसतथाऽयमपि वाच्यः, कस्मादेवमित्याह- 'सा चेव'ति सैव धृष्टप्रतिज्ञासम्बन्धिनी अस्यापि वक्तव्यतेति, तामेव स्मरयन्नाह- 'लाओ'ति कलास्तेन गृहीष्यन्ते धृष्टप्रतिज्ञेनेव यावत्करणाच्च प्रक्रय्याग्रहणादिः तस्येवास्य वाच्यं, यावत्सेत्स्यतीत्यादि पदपञ्चकमिति, ततः सेत्स्यति-कृतकृत्यो भविष्यति भोत्स्यते-केवलज्ञानेन सकलं ज्ञेयं ज्ञास्यति मोक्षयति-सकलकर्म्मविनमुक्तो भविष्यति परिनिर्वास्यति-सकलकर्मकृतसन्तापरिहतो भविष्यति, किमुक्तं भवति ?-सर्वदुःखानामन्तं करिष्यतीति

अध्ययन - १ - समाप्तम्

अध्ययन - २ - उज्झितकः

मू. (११) जइ णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं पढमस्स अज्झयणस्स अयमद्वे पत्रत्ते दोच्चस्स णं भंते ! अज्झयणस्स दुहविवागाणं समणेणं जाव संपत्तेणं के अद्वे पन्नत्ते ?, तते णं से सुहम्मे अनगारे जंबूं अणगारं एवं वयासी-एवं खलु जंबू ! तेणं करालेणं तेणं समएणं वाणियगामे नामं नयरे होत्था रिद्धित्थिमियसमद्वे, तस्स णं वाणियगामस्स उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए दुइपलासे नामं उज्जाणे होत्था, तत्थ णं दूइपलासे सुहम्भस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था, तत्त णं वाणियगामे मित्ते नामं राया होत्था वन्नओ,

तस्स णं मित्तस्स रत्तो सिरिनामं देवी होत्था वण्णओ, तत्थ णं वाणियगामे कामज्झया नामं गणिया होत्था अहीण जाव सुरुवा बावत्तरिक- लापंडिया चउसड्डिगणियागुणोववेया एगूणतीसविसेसे रममाणी एक्कवीसरतिगुणप्पहाणा बत्तीसपुरिसोवयारकुसला नवंगसुत्तपडिबोहिया अट्टारसदेसीभासाविसारया सिंगारागारुचारुवेसा गीयरतिगंधव्वनट्टकुसला संगयगय० सुंदरथण० ऊसियज्झया सहस्सलंभा विदिन्नछत्तचा- मरवालवीयणीया कन्नीरहप्पयाया यावि होत्था, बहूणं गणियासहस्साणं आहेवच्चं जाव विहरइ ।

वृ. 'अहीणे'ति अहीणपुण्णपंचिंदियसरीरेत्यर्थः, यावत्करणात्, 'लक्खणवंजणगुणोववेया माणुम्माणप्पमाणपडिपुन्नसुजायसच्चंगसुंदरंगी'त्यादि द्रष्टव्यं, तत्र लक्षणानि-स्वस्तिकादीनि व्यञ्जनानि-मषीतिलकादीनि गुणाः-सौभाग्यादयः मानं-जलद्रोणमानता उन्मानं-अर्द्धभार-प्रमाणता प्रमाणं-अष्टोत्तरशताङ्गुलोच्छययेति, 'बावत्तरीकलापंडिय'ति लेखाद्याः शकुनरुतपर्यन्ताः गणितप्रधानाः कलाः प्रायः पुरुषाणामेवाभ्यासयोग्याः स्त्रीणां तु विज्ञेया एव प्राय इति, 'चउसड्डिगणियागुमणोववेया' गीतनृत्यादीनि विशेषतः पण्यस्त्रीजनोचितानि यानि चतुष्पष्टिर्विज्ञानानि ते गणिकागुणाः अथवा वात्स्यायनोक्तान्यालिङ्गनादीन्यथै वस्तूनि तानि च प्रत्येकमष्टमेदत्वाच्चतुः षष्टिर्भवन्तीति, चतुःषष्टया गणिकागुणैरुपपेता या सा तथा, एकोनत्रिंशद्विशेषा एकविंशती रतिगुणा द्वात्रिंशच्च पुरुषोपचाराः कामशास्त्रप्रसिद्धाः,

'नवंगसुत्तपडिबोहिय'ति द्वे श्रोत्रे द्वे चक्षुषी द्वे घ्राणे एका जिह्वा एका त्वक च मनः

इत्येतानि नवाङ्गानि सुप्तानीव सुप्तानि यौवनेन प्रतिबोधितानि—स्वार्थग्रहणपटुतां प्रापितानि यस्याः सा तथा 'अङ्गारसदेसीभासाविसारय'ति रूढिगम्यं 'सींगारागारचारुवेस'ति शृङ्गारस्परसविशेष-स्यागारमिव चारुवेषो यस्याः सा तथा, 'गीयरङ्गंधव्वनद्रुकुसल'ति गीतरतिश्वासौ गन्धर्व्वनाट्य-कुशला चेति समासः, गन्धर्व्वं नृत्यं गीतयुक्तं नाट्यं तु नृत्यमेवेति, 'संगयगय'ति 'संगयगय-भणियविहियविलाससललियसंलावनीउणजुत्तोवयारकुसले'ति ६श्यं सङ्गतानि—उचितानि गतादीनि यस्याः सा तथा, सललिताः—प्रसन्नतोपेता ये संलापास्तेषु निपुणा या सा तथा, युक्ताः—सङ्गता ये उपचारा—व्यवहारस्तेषु कुशला या सा तथा, ततः पदत्रयस्य कर्मधारयः, 'सुंदरथण'ति ति एतेनेदं ६श्यं—

'सुंदरथणजहणवयणकरचरणनयणलावणविलासकलिय'ति व्यक्तं नवरं जघनं—पूर्वकटीभागः लावण्यं—आकारस्य स्पृहणीयता विलासः—स्त्रीणां चेद्यविशेषः 'ऊसिय-ज्जय'ति ऊर्द्धीकृतजयपताका सहस्रलाभेति व्यक्तं 'विदिन्नछत्तचामरवालवीयणीय'ति वितीर्णं—राज्ञा प्रसादतो दत्तं छत्रं चामररूपा वालव्यजनिका यस्याः सा तथा, 'कञ्जीरहप्पयाया यावि होत्थ'ति कर्णीरथः—प्रवहणं तेन प्रयातं—गमनं यस्याः सा तथा 'वाऽपीत्ति समुच्चये 'होत्था'ति अभवदिति, 'आहेवच्च'ति आधिपत्यम्—अधिपतिकर्म, इह यावत्करणादिदं ६श्यं—'पोरेवच्चं' पुरोवर्तित्वं०अग्रेसरत्वमित्यर्थः, 'भर्तृत्वं' पोशकत्वं 'स्वामित्वं' स्वस्वामिसम्बन्धमात्रं 'महत्तरगतं' महत्तरत्वं शेषवेश्याजनापेक्षया महत्तमताम् 'आणाईसरसेणावच्चं' आज्ञेश्वरः—आज्ञाप्रधानो यः सेनापतिः—सैन्यायकस्तस्य भावः कर्म वा आज्ञेश्वरसेनापत्यम् आज्ञेश्वरसेनापत्यमिव आज्ञेश्वरसेनापत्यं 'कारेमाणा' कारयन्ती परैः 'पालेमाणा' पालयन्ती स्वयमिति ।

मू. (१२) तत्थ णं वाणियगामे विजयमित्ते नामं सत्थवाहे परिवसति अट्टे० तस्स णं विजयमित्तस्स सुभद्दा नामं भारिया होत्था अहीण०, तस्स णं विजयमित्तस्स पुत्ते सुभद्दाए भारियाए अत्तए उज्जियए नामं दारए होत्था अहीण जाव सुरुवे ।तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे समोसट्टे परिसा निग्गया राया निग्गओ जहा कोणिओ तहा निग्गओ धम्मो कहिओ परिसा पडिगया राया य गओ, तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स भगवओ महावीरस्स जेट्टे अंतेवासी इंदभूइनामं अनगारे जाव लेसे छट्टंछट्टेणं जहा पन्नतीए पढम जाव जेणेव वाणियगामे तेणेव उवा० उच्चनीयअडमाणे जेणेव रायमग्गे तेणेव ओगाटे,

तत्थ णं बहवे एत्थी पाशइ सन्नद्धबद्धवम्मियगुडियउप्पीलियकच्छे उद्दामियघंटे नानामणिरयणविहिहगेविज्रउत्तरकंचुइजे पडिकप्पिए झयपडागवरपंचामेलआरूढहत्थारोहे गहियाउहप्पहरणे अत्रेय तत्थ बहवे आसे पासति सन्नद्धबद्धवम्मियगुडिए आविद्धगुडिओसारिय-पक्खरे उत्तरकंचुइय ओचूलमुहचंडाधरचामरथासकपरिमंडियकडिए आरूढआसारोहे गहियाउहप्पहरणे ।

अन्ने य तत्थ बहवे पुरिसे पासइ सण्णद्धबद्धवम्मियकवए उप्पीलियसरासणपट्टीए पिण्णद्धगेवेजे विमलवबद्धविधपट्टे गहियाउहप्पहरणे, तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगयं पुरिसं पासति अवउडगबंधणं उक्कत्तकन्ननासं नेहतुप्पियगतं बज्जकक्खडियजुयनियत्थं कंठेगुणरत्तमल्लदामं चुण्णगुडियगतं चुण्णयं वज्जपाणपीयं तिलंतिलं चव छिज्जमाणं काकणीमंसाइं खावियं तं पावं

खक्खरगसएहिं हम्ममाणं अपणेगनरनारीसंपरिवुडं चच्चरे चच्चरे खंडपडहएणं उग्घोसिज्जमाणं,
इमं च णं एयारूवं उग्घोसणं पडिसुणेति—नो खलु देवा! उज्झियगस्स दारगस्स केइ राया
वा रायपुत्तो वा अवरज्झइ अप्पणो से सयाइं कम्माइं अवरज्झन्ति।

बृ. 'अहीण'ति 'अहीणपुत्रपंचिदियसरीरे'ति व्यक्तं च, यावत्करणादिदं ६श्यं
'लक्खणवज्जणगुणोववेए' इत्यादि 'इंदभूर्इ' इत्यत्र यावत्करणात् 'नामे अनगारे गीयमगोत्तेण'-
मित्यादि 'संखित्तविउलतेयलेसे' इत्येतदन्तं ६श्यं । छट्ठंछट्ठेणं जहा पन्नतीए'ति यथा भगवत्यां
तथेदं वाच्यं, तच्चैवं—'छट्ठंछट्ठेणं अनिक्खित्तेण तवोकम्भेणं अप्पाणं भावेमाणे विहरति, तए णं से
भगवं गीयमे छट्ठक्खमणपारणगंसि' 'पढमं' इत्यत्र यावत्करणादिदं ६श्यं—पढमाए पोरिसीए
सज्झायं करेति बीयाए पोरिसीए ज्ञाणं झियाति तइयाए पोरिसीए अतुरियमचवलमसंभंते मुहपोत्तियं
पडिलेहेइ भायणवत्थाइं पडिलेहेइ भायणाणि पमज्जाति भायणाणि उग्गाहेइ जेणेव समणे भगवं
महावीरे तेणामेव उवागच्छति २ समणं भगवं महावीरं वंदइ २ एवं वयासी—इच्छामि णं भंते !
तुज्झेहिं अब्भणुण्णाए समाणे छट्ठक्खमणपारणगंसि वाणियगामे णगरे उच्चनीयमज्झिमकुलाइं
घरसमुदाणस्स भिक्खायरियाए अडित्तए' गृहेषु भिक्षार्थं भिक्षाचर्यया भैक्षसमाचारेणाटितुमिति
वाक्यार्थः, 'अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंधं' स्वलनां मा कुर्वित्यर्थः, 'तए णं भगवं गीयमे
समणेणं ३ अब्भणुत्राते समाणे समणस्स ३ अंतियाओ पडिनिक्खमति अतुरियमचवलमसंभंते
जुगंतरप्पलोयणाए दिट्ठीए पुरओ रियं सोहेमाणे'ति ।

'सन्नद्धबद्धवम्मियगुडिए'ति संनद्धाः—सन्नहत्या कृतसन्नाहाः तथा बद्धं कर्म-
त्वक्कणविशेषो येषां ते बद्धवर्माणस्त एव बद्धवर्मिकाः, ततथा गुडा—महांस्तनुत्राणविशेषः सा
संजाता येषां ते गुडितास्ततः कर्मधारयः, 'उप्पीलियकच्छे'ति उप्पीडिता—गाढतरबद्धा कक्षा-
उरोबन्धनं येषां ते तथा तान् 'उद्दामियघंटे'ति उद्दामिता—अपनीतबन्धना प्रलम्बिता इत्यर्थः
घण्टा येषां ते तथा तान् 'नानामणिर०'ति नाना मणिरत्नानि विविधानि त्रैवेयकानि—ग्रीवाभरणानि
उत्तरञ्चुकाश्च—तनुत्राणविशेषाः सन्ति येषां ते तथा, अत एव 'पडिक-प्पिए'ति कृतसन्नाहादि-
सामग्रीकान् 'झयपडाग०' ध्वजाः—गरुडादिध्वजाः पताकाः गरुडादिवर्जितास्ताभिर्वरा ये ते
तथा पञ्च आमेलकाः—शेखरका येषां ते तथा आरूढा हस्त्यारोहा—महामात्रा येषु ते तथा, ततः
पदत्रयस्य कर्मधारयोऽस्तान्, 'गहियाउपहप्परहणा' गृहीतानि आयुधानि प्रहरणाय येषु अथवा
आयुधान्यक्षेप्याणि प्रहरणानि तु क्षेप्याणीति ।

'सन्नद्धबद्धवम्मियगुडिए'ति एतदेव व्याख्याति—'आविद्धगुडे ओसारियपक्खरे'ति
आविद्धा—परिहिता गुडा येषां ते तथा, गुडा च यद्यपि हस्तिनां तनुत्राणं रूढतथाऽपि देशविशेषापेक्ष-
याऽश्वानामपि संभवतीति, अवसारिता—अवलम्बिताः पक्खराः—तनुत्राणविशेषा येषां ते तथा
तान्, 'उत्तरकंचुइयओचूलमुहचंडाधरचामरथासगपरिमंडियकडिय'ति उत्तरकञ्चुकः—
तनुत्राणविशेष एव येषामस्ति ते तथा, तथाऽवचूलकैर्मुखं चण्डाघरं—रौद्राधरीष्ठं येषां ते तथा,
तथा चामरैः थासकैश्च—दर्पणैः परिमण्डिता कटी येषां ते तथा, ततः कर्मधारयोऽस्तान्,

'उप्पीलियसरसणपट्टीए'ति उत्पीडिता—कृतप्रत्यञ्जारोपणा शरासनपट्टिका—
धनुर्यष्टिर्बाहुपट्टिका वा यैस्ते तथा तान्, 'पिण्डुगेविज्ज'ति पिण्डु—परिहितं त्रैवेयकं यैस्ते तथा

तान्, 'विमलवरबद्धचिंधपट्टे' विमलो वरो बद्धश्चिह्नपट्टो—नेत्रादिमयो यैस्ते तथा तान्, 'अवउड-गबंधणं'ति अवकोटकेन—कृटाटिकाया अधोनयनेन बन्धनं यस्य स तथा तम्, 'उक्खितक-न्नानासं'ति उत्पाटितकर्णनासिकिं 'नेहतुप्पियगतं'ति स्नेहस्नेहितशरीरं 'बज्झकक्खडिय-जुयणियच्छं'ति वध्यशवासौ करयोः—हस्तयोः कट्यां—कटीदेशे युगं—युग्मं निवसित इव निवसितश्चेति समासोऽतस्तम्, अथवा वध्यस्य यत्करटिकायुगं—निन्धचीवरिकाद्वयं तन्नवसितो यः स तथा तं । 'कंठेगुणरत्तमल्लदामं' कण्ठे—गले गुण इव—कण्ठसूत्रमिव रक्तं—लोहितं मल्लदाम—पुष्पमाला यस्य स तथा तं 'चुन्नगुंडियगायं' गैरिकक्षोदागुण्डितशरीरं 'चुन्नयं'ति संत्रस्तं 'बज्झपाण-पीयं'ति वध्या बाह्या वा प्राणाः—उच्छ्वासादयः प्रतीताः प्रिया यस्य स तथा तं 'तिलंतिलं चेव छिज्जमाणं'ति तिलशशिच्छिद्यमानमित्यर्थः 'कागणिमंसाइं खावियंतं' काकणीमांसानि तद्देहोत्कृत्-ह्रस्वमांसखण्डानि खाद्यमानं 'पावं'ति पापिष्ठं 'खक्खरसएहिं हम्ममाणं'ति खर्खरा—अश्वोत्रानसनाय चर्मममया वस्तुविशेषाः स्फुटितवंशा वा तैर्हन्यमानं—ताड्यमानम् 'अप्पणो सेसायाइं'ति आत्मनः—आत्मीयानि 'से' तस्य स्वकानि ।

मू. (१३) तते णं से भगवतो गोयमस्स तं पुरिसं पासित्ता इमे अज्झत्थिए ५ अहो णं इमे पुरिसे जाव नरयपडिरुवियं वेदणं वेदेतित्तिकडु वाणियगामे नयरे उच्चनीयमज्झिमकुले जाव अडमाणे अहापज्जत्तं समुयाणियं गिण्हति २ ता वाणियगामे नयरे मज्झमज्झेणं जाव पडिदंसेति, समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ २ ता एवं वयासी—

एवं खलु अहं भंते ! तुज्जेहिं अब्भणुन्नाए समाणे वाणियगामं जाव तहेव वेदेति, से णं भंते ! पुरिसे पुव्वभवे के आसी ? जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरति ? ,

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्वीवे २ भारहे वासे हत्थिणाउरे नामं नगरे होत्था रिद्ध०, तत्थ णं हत्थिणाउरे नगरे सुनंदे नामं राया होत्था महया हि०, तत्थ णं हत्थिणाउरे नगरे बहुमज्जदेसभाए एत्थ णं महं एगे गोमंडवए होत्था अनेगखंभसयसन्निविद्धे पासाईए ४, तत्थ णं बहवे नगरगोरुवाणं सणाहा य अणाहा य नगरगाविओ य नगरवसभा य नगरबलिवद्दा य नगरपडुयओ य पउरतणपाणिया निब्भया निरुवसग्गा सुहंसुहेणं परिवसंति, तत्थ णं हत्थिणाउरे नगरे भीमे नामं कूडग्गाही होत्था अहम्मिए जाव दुप्पडियानंदे ।

तस्स णं भीमस्स कूडग्गाहस्स उप्पला नामं भारिया होत्था अहीण०, तते णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी अन्नया कयाई आवन्नसत्ता जाया यावि होत्था, तते णं तीसे उप्पलाए कूडग्गाहिणीए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं अयमेयारुवे दोहले पाउब्भूते—

धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ ४ जाव सुलदे जम्मजीविए जाओ णं बहूणं नगरगोरुवाणं सणाहाण य जाव वसमाण य ऊहेहि य थणेहि य वसणेहि य छप्पाहि य ककुहेहि य वहेहि य कन्नेहि य अच्छिहि य नासाहि य जिब्भाहि य उट्टेहि य कंबलेहि य सोल्लेहि य तलिएहि य भजिएहि य परिसुक्कहि य लावणेहि य सुरं च महुं च मेरगं च जातिं च सीधुं च पसण्णं च आसाएमाणीओ विसाएमाणीओ परिभुंजेमाणीओ परिभाएमाणीओ दोहलं विणयंति,

तं जइ णं अहमवि बहूणं नगर जाव विणिज्जामित्तिकडु, तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि सुक्काभुक्खा निमंसा ओलुग्गा ओलुग्गसरीरा नित्तेया दीणविमणवयणा पंडुल्लइयमुहा ओमंथिय-

नयणवयणकमला जहोइयं पुष्पत्थगंधमल्लालंकाराहारं अपरिभुञ्जमाणी करयलमलियव्व कमलमाला ओहय जाव झियायाति । इमं च णं भीमे कूडग्गाहे जेणेव उप्पला कूडग्गाहिणी तेणेव उवागच्छति २ ता ओहय जाव पासति ओहय जाव पासिता एवं वयासी—किं णं तुमे देवाणुप्पिए ओएहय झियासि ?, तते णं सा उप्पला भारिया भीमं कूड० एवं वयासी—

एवं खलु देवाणुप्पिया ! ममं तिण्हं मासाणं बहुपडिपुत्राणं दोहला पाउब्भूया धत्रा णं ताओ जाओ णं बहूणं गो० ऊह० लावणएहि य सुरं च ४ आसाएमाणी ३ दोहलं विणेति, तते णं अहं देवाणुप्पिया! तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियामि ।

तते णं से भीमे दकूडग्गाही उप्पलं भारियं एवं वयासी—मा णं तुमं देवाणु ०! ओह० झियाहि, अहन्नं तं तथा करिस्सामि जहा णं तव दोहलस्स संपत्ती भविस्सति, ताहिं इड्डाहिं ५ जाव वग्गूहिं समासासेति, तते णं से भीमे कूडग्गाही अद्धरत्तकालसमयंसि एगे अबीए सन्नद्ध जाव पहरणे सयाओ गिहाओ निग्गच्छइ (२) ता हत्थिणाउरे नगरे मज्झमज्झेणं जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागते बहूणं नगरगोरुवाणं जाव वसभाण य अप्पेगइयाणं ऊहे छिंदति जाव अप्पेगतयाणं कंबले छिंदति अप्पेगइयाणं अन्नमन्नाणं अंगोवंगाणं वियंगेति २ जेणेव सए गिहे तेणेव उवागच्छति २ उप्पलाए कूडग्गाहिणीए उवणेति, तते णं सा उप्पला भारिया तेहिं बहूहिं गोमंसेहि य सूलेहि य सुरं च आसाएमाणी तं दोहलं विणेति, तते णं सा उप्पला कूडग्गाही संपुन्नदोहला संमाणियदो० विणीय० वोच्छिन्न० संपन्नदोहला तं गम्भं सुहंसुहेणं परिवइ, तते णं सा उप्पला कूडग्गाहिणी अन्नया कयाइं नवण्हं मासाणं बहुपडिपुत्राणं दारयं पयाया

वृ. 'अज्झत्थिए' आत्मगतः, इहेदमन्यदपि धश्यं 'कप्पिए' कल्पितो—मेदवान् कल्पिको वा—उचितः 'चित्तिए' स्मृतिरूपः 'पत्थिए' प्रार्थितो भगवदुत्तरप्रार्थनाविषयः 'मनोगए'ति अप्रकाशित इत्यर्थः संकल्पो—विकल्पः 'समुप्पज्जित्था' समुत्पन्नवान् 'अहो णं इमे पुरिसे पुरापोराणाणं दुच्चिन्नाणं दुप्पडिकताणं असुभाणं पावाणं कम्माणं पावगं फलवित्तिवसेसं पच्चणुब्भवमाणे विहरइ, न मे दिड्डा नरगा वा नेरइया वा पच्चक्खं खलु अयं पुरिसे नभिरयपडिरुवियं वेयणं वेएइत्तिकड्डु' इत्येतद्व्यथामध्ययनोक्तं वाक्यमाश्रित्याधिकृताक्षराणि गमनीयानीति ।

'रिद्धि'ति 'रिद्धत्थिमियसमिद्धे' इत्यादि धश्यं, तत्र ऋद्धं—भवनादिभिर्वृद्धिमुपगतं स्तिमितं—भयवर्जितं समृद्धं—धनादियुक्तमिति । 'महया हि'ति इह 'महयाहिमवंतमलयमंदर-महिसदासे' इत्यादि धश्यं, तत्र महादिमवदादयः पर्वतास्तद्वत्सारः—प्रधानो यः स तथा, 'पासा' इत्यत्र 'पासाइए दरिसणिजे अमिरुवे पडिरुवे'ति धश्यं, तत्र प्रासादीयो—मनःप्रसन्नताहेतुः दर्शनीयो—यं पश्यच्चक्षुर्न श्राम्यति अभिरूपः—अभिमतरूपः प्रतिरूपः—द्रष्टारं द्रष्टारं प्रति रूपं यस्तेति । नगरबलीवहे'त्यादौ बलीवर्द्धा—वर्द्धितगवाः पड्डिका इस्वमहिष्यो इस्वगोस्त्रियो वा वृषभा—साण्डगवः 'कूडग्गाहे'ति कूटेन जीवान् गृह्णातीति कूटग्राहः ।

'अहम्मिए'ति धर्मेण चरति व्यवहरति वा धार्मिकस्तन्निषेधादधार्मिकः, यावत्करणादिदं धश्यम्—'अहम्माणुए' अधर्मान्—पापलोकान् अनुगच्छतीत्यधर्मानुगः 'अहम्मिद्ध' अतिशये-नाधर्मो—धर्मरहितोऽधर्मिष्ठः 'अहम्मखाई' अधर्मभाषणशीलः अधार्मिकप्रसिद्धिको वा 'अधम्मपलई' अधम्मनिव—परसम्बन्धिदोषानेव प्रलोकयति—प्रेक्षते इत्येवंशीलोऽधर्मप्रलोकौ

‘अहम्मपलज्जणे’ अधर्म एव—हींसादी प्ररज्यते—अनुरागवान् भवतीत्यधर्मप्ररजनः ‘अहम्मसमुदा-
चारो’ अधर्मरूपः समुदाचारः—समाचारो यस्य स तथा ‘अहम्मेणं चेव वित्तिं कप्पेमाणे’ति अधर्मण-
पापकर्मणा वृत्ति—जीविकां कल्पयमानः—कुर्वाणः तच्छील इत्यर्थः ‘दुस्सीले’ दुष्टशीलः ‘दुव्वए’
अविद्यमाननियम इति ‘दुप्पडियाणंदे’ दुष्प्रत्यानन्दः—बहुभिरपि सन्तोषकारणैर-नुत्पद्यमानसन्तोष
इत्यर्थः । ‘अहीण’ति ‘अहीणपुण्णपंचेदियसरीरे’त्यादि दृश्यम् । ‘आवन्नसत्’ति गर्भे
समापन्नजीवित्यर्थः । ४ ‘धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ’ति अम्बा—जनन्यः, इह यावत्करणादिदं
दृश्यं—‘पुत्राओ णं ताओ अम्मयाओ कयत्याओ णं ताओ अम्मायओ कयलक्खणाओ णं ताओ,
तासिं अम्मयाणसुलद्धे जम्मजीवियफले’ति व्यक्तं च ।

‘ऊहेहि य’ति गवादीनां स्तनोपरिभागैः ‘थणेहि य’ति व्यक्तं ‘वसणेहि य’ति वृषणैः—अण्डैः
‘छेप्पाहि य’ति पुच्छैः ककुदैः—स्कन्धशिखरैः ‘वहेहि य’ति वहैः—स्कन्धैः कर्णादीनि व्यक्तानि
‘कंबलेहि य’ति सास्नाभिः ‘सोल्लिएहि य’ति पक्कः ‘तल्लिएहि य’ति स्नेहेन पक्कः ‘भज्जिएहि भ्रष्टैः
‘परिसुक्कहि य’ति स्वतः शोषमुपगतैः ‘लावणेहि य’ति लवणसंस्कृतैः सुरातन्दुलधवादिच्छ्लीनिष्पन्न
मधु च—माक्षिकनिष्पन्नं मेरुकं—तालफलनिष्पन्नं जातिशेच—जातिकुसुमवर्णं मद्यमेव सीधु
च—गुडधातकीसंभवं प्रसन्ना—द्राक्षादिद्रव्यजन्या मनः प्रसत्तिहेतुरिति ।

‘आसाएमाणीओ’ति ईषत्त्वादयन्त्यो बहु च त्यजन्य इक्षुखण्डादेरिव ‘विसाएमाणीओ’ति
विशेषेण खादयन्त्योऽल्पमेव त्यजन्य खर्जूरादेरिव ‘परिभाएमाणीओ’ति ददत्यः ‘परिभुंजमाणीओ’
ति सर्वमुपभुञ्जानाः अल्पमप्यपरित्यज्यन्त्यः शुष्का—शुष्केव शुष्का रुधिरक्षयात् ‘भुक्ख’ति
भोजनाकरणाद्धीनबलतया बुभुक्षायुक्तेव बुभुक्षा अत एव निर्मासा ‘ओलुग्ग’ति अवरुग्णा-
भग्नमनोवृत्तिः ‘ओलुग्गसरीरा’ भग्नदेहा ‘णित्तेय’ति गतकान्तिः ‘दीनविमणवयण’ति दीना-
दैन्यवती विमनाः—शून्यचिन्ता हीणा च—भीतेति कर्मधारयः, ‘दीनविमणवयण’ति पाठान्तरं,
तत्र विमनस इव—विगतचेतस इव वदनं यस्याः सा तथा, दीना चासौ विमनवदना चेति समासः,
‘पंडुल्लइयमुहा’ पाण्डुकितमुखी पाण्डुरीभूतवदनेत्यर्थः, ‘ओमंथियनयनवयणकमले’ति
‘ओमंथिय’ति अधोमुखीकृतानि नयनवदनरूपाणि कमलानि यया सा तथा, ‘ओहय’ति ‘ओहय-
मणसंकप्पा’ विगतयुक्तयुक्तविवेचनेत्यर्थः, इह यावत्करणादिदं दृश्यं—‘करतलपल्लयमुहा’ करतले
पर्यस्तं—निवेशितं मुखं यया सा तथा ‘अट्टज्जाणोवगया भूमौगयदिट्ठीया झियाइ’ति ध्यायती-
चिन्तयति । ‘इमं च णं’ति इतश्चेत्यर्थः ‘भीमे कूडग्गाहे जेणेव उप्पला कूडग्गाही तेणेव उवागच्छति
उवागच्छिता उप्रलं कूडग्गाहिणिं ओहयमाणसकप्प’ इत्यादि सूत्रं प्रागुक्तसूत्रानुसारेण परिपूर्णं
कृत्वाऽध्येयं, सूचामात्रत्वात्सुस्तकस्य ।

‘ताहिं इट्ठाहिं’ इत्यत्र पञ्चकलक्षणवद्वादिदं दृश्यं—‘कंताहिं पियाहिं मणुत्राहिं मणामाहिं’
एकार्थश्चैते, ‘वग्गूहिं’ति वग्भिः ‘एगे’ति सहायाभावात् ‘अबीए’ति धर्मरूपसहायभावात् ।
‘सन्नद्धबद्धवम्मियकवए’ पूर्ववत् यावत्करणात् ‘उप्पीलियसरासणपट्टीए’ इत्यादि ‘गहियाउपहरणे’
इत्येतदन्तं दृश्यम् ‘संपुन्नदोहल’ति समस्तवाञ्छितार्थपूरणात् ‘सम्माणियदो हल’ति वाञ्छिता-
र्थसमानयनात् ‘विणीयदोहल’ति वाञ्छविनयनात् ‘विच्छिन्नदोहल’ति विवक्षितार्थवाञ्छाऽ-
नुबन्धविच्छेदात् ‘संपन्नदोहल’ति विवक्षितार्थभोगसंपादानन्दप्राप्तेरिति ।

मू. (१४) तते णं तेषं दारए णं जायमेत्तेणं चेव महया महया सद्देणं विघुट्टे विसरे आरसिते, तते णं तस्स दारगस्स आरसियसद्दं सोच्चा निसम्म हत्थिणाउरे नगरे बहवे नगरगोरुवा जाव वसभा य भीया उव्विग्गा सव्वओ समंता विप्पलाइत्था, तते णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो अयमेयारूवं नामधेज्जं करेति, जम्हा णं अम्हे इमेणं दारएणं जायमेत्तेणं चेव महया (२) सद्देणं विघुट्टे विसरे आरसिए तते णं एयस्स दारगस्स आरसियं सद्दं सोच्चा निसम्म हत्थिणाउरे बहवे नगरगोरुवा जाव भीया सव्वओ समंता विप्पलाइत्था तम्हा णं होउ अम्हं दारए गोत्तासए नामेणं,

तते णं से गोत्तासे दारए उम्मुक्कबालभावे जाते यावि होत्था, तते णं से भीमे कूडग्गाहे अन्नया कयाई कालधम्मणा संजुत्ते, तते णं से गोत्तासे दारए बहूणं मित्तनाइनियग-सयणसंबंधिपरिजणेणं सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे भीमस्स कूडग्गाहिस्स नीहरणं करेति नीहरणं करित्ता बहूइं लोइयमयकज्जाईं करेति,

तते णं से सुनंदे राया गोत्तासं दारयं अन्नया कयाइ सयमेव कूडग्गाहिताए ठावेति, तते णं से गोत्तासे दारए कूडग्गाहे जाए यावि होत्था अहम्मिए जाव दुप्पडियानंदे, तते णं से गोत्तासे दारए कूडग्गाहिताए कल्लाकल्लिं अद्धरतियकालसमयंसि एगे अबीए सन्नद्धबद्धकवए जाव गहिआउदपहरणे सयातो गिहाओ निग्च्छति जेणेव गोमंडवे तेणेव उवागच्छति तेणेव उवागच्छित्ता बहूणं नगरगोरुवाणं सणाहाण य जाव विर्यगेति २ जेणेव सए गेहे तेणेव उवागते,

तते णं से गोत्तासे कूड० तेहिं बहूहिं गोमंसेहि य सूलेहि य सुरं च मज्जं च आसाएमाणे विसाएमाणे जाव विहरति, तते णं से गोत्तासे कूड० एयकम्मे [एयविज्जे एयप० एयसमायारे] सुबहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता पंचवाससयाइं परमाउयं पालइत्ता अट्टुहट्टोवगए कालमासे कलं किच्चा दोच्चाए पुढवीए उक्कसं तिसागरोवमठिइएसु नेरइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने ।

बु. भीया इत्यत्र 'तत्था तसिया संजायभया' इति ६श्यं, भयोत्कर्षप्रतिपानपरा-प्येकार्थिकानि चैतानि । 'सव्वओ'ति सर्वदिक्षु 'समंत'ति विदिक्षु चेत्यर्थः, 'विपलाइत्थ'ति विपलायितवन्तीति 'अयमेयारूवं'ति इदमेवप्रकारं वक्ष्यमाणस्वरूपमित्यर्थः । 'महया २ चिच्ची'ति महत्ता २ चिच्चीत्येवं चित्कारेणेत्यर्थः । 'आरसिय'ति आरसितं-आरटितम् । 'सोच्चा'ति अवधार्य 'एयकम्मे' इत्यत्रेदं ६श्यम्- 'एयप्पहाणे एयविज्जे एयसमायारे'ति । 'अट्टुहट्टोवगए'ति आर्त्त-आर्त्तध्यानं दुर्घटं-दुःखस्थगनीयं दुर्वार्यमित्यर्थः उपगतः-प्राप्तो यः स तथा ।

मू. (१५) तते णं सा विजयमित्तस्स सत्थवाहस्स सुभद्दा नामं भारिया जायनिंदुया यावि होत्था जाया जाया दारगा विणिहायमावज्जंति, तते णं से गोत्तासे कूड० दोच्चाओ पुढवीओ अनंतरं उव्वट्टित्ता इहेव वाणियगामे नगरे विजयमित्तस्स सत्थ वाहस्स सुभद्दाए भारियाए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववन्ने, तते णं सा सुभद्दा सत्थवाही अन्नया कयाइं नवणं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं दारगं पयाया, तते णं सा सुभद्दा सत्थवाही तं दारगं जायमेत्तयं चेव एगंते उक्करुडियाए उज्जावेइ उज्जावेत्ता दोच्चापि गिण्हावेइ २ ता आणुपुव्वेणं सारक्खमाणी संगोवेमाणी संवट्टेति, तते णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो ठिइवडियं चंदसूरदंसणं च जागारियं महया इट्ठीसक्कारसमुदएणं करेति, तते णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो इक्कारसमे दिवसे निव्वत्ते संपत्ते बारसमे दिवसे इममेयारूवं गोणं गुणनिष्फ्रं नामधेज्जं करेति,

जम्हा णं अहं इमे दारए जायमित्तए चव एगंते उक्खुडियाए उज्झिते तम्हा णं होउ अहं दारए उज्झियए नामेणं, तते णं से उज्झियए दारए पंचधातीपरिग्गहीए तंजहा-खीरधाईए १ मज्जणधाईए २ मंडणधाईए ३ कीलावणाधाईए ४ अंकधाईए ५ जहा दढपइने जाव निव्वाघाए गिरिकंद रमल्लीणे व चंपयपायवे सुहंसुहेणं विहरति, तते णं से विजयमित्ते सत्थवाहे अन्नया कयाइं गणिमं च १ धरिमं च २ मेजं च ३ परिच्छेजं च ४ चउव्विहं भंडगं गहाय लवणसमुदं पोयवहणेणं उवागते, तते णं से विजयमित्ते तत्थ लवणसमुदं पोयविवत्तीए निबुडुभंडसारे अत्ताणे असरणे कालधम्मणा संजुत्ते, तते णं तं विजयमित्तं सत्थवाहं जे जहा बहवे ईसरतलवरमाडंबिय-कोडुबियइम्मसेडिसित्तवाहा लवणसमुदं पोयविवत्तीए छूढं निबुडुभंडसारं कालधम्मणा संजुत्तं सुणेति ते तहा हत्थानिक्खेवं च बाहिरभंडसारं च गहाय एगंते अवक्कमंति ।

तते णं सा सुभद्दा सत्थवाही विजयमित्तं सत्थवाहं लवणमुदं पोयविवत्तीए निबुडुकाल-धम्मणा संजुत्तं सुणेति २ ता महया पइसोएणं अप्फुण्णा समाणी परसुणियत्ताविव चंपगलता धसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेण सन्नविडिया, तते णं सा सुभद्दा सत्थवाही मुहुत्तंतरेण आसत्था समाणी बहूहिं मित्त जाव परिवुडा रोयमाणी कंदमाणी विलवमाणी विजयमित्तसत्थवाहस्स लोइयाइं मयकिच्चाइं करेति, तते णं सा सुभद्दा सत्थवाही अन्नया कयाइं लवणसमुदोत्तरणं च लच्छिविनासं च पोयविनासं च पतिमरणं च अणुत्तचित्तमाणी २ कालधम्मणा संजुत्ता

बृ. जायनिंदुया यावि'त्ति जातानि-उत्पन्नान्यपत्यानि निर्दुतानि-निर्यातानि मृतानीत्यर्थो यस्याः सा जातनिर्दुता वाऽपीति समर्थनार्थः, एतदेवाह-जाता जाता दारका विनिधातमापद्यन्ते तस्या इति गम्यम् । 'सारक्खमाणी'ति अपायेभ्यः 'संगोवेमाणी'ति वस्त्राच्छादनगम्भ-गृहप्रवेशनादिभिः । 'ठिइवडियं व'त्ति स्थितिपतितां कुलक्रमागतां वर्द्धमानकादिकां पुत्रजन्मक्रियां 'चंदसूरपासणियं व'त्ति अन्वर्थानुसारिणं तृतीयदिवसोत्सवं 'जागरियं'ति षष्ठीरात्रिजागरण-प्रधानमुत्सवम् । 'गोणं गुणनिष्फन्नं'न्ति गौणं अप्रधानमपि स्यादत उक्तं-गुणनिष्फन्नमिति । 'जहा दढपइने'त्ति औपपातिके यथा दढप्रतिज्ञो वर्णितस्तथाऽयमपीह वाच्यः, किमवधिकं तत्र तत्सूत्रमित्याह-यावत् 'निव्वाघातगिरिकंदरमल्लीणेव्व चंपगपायवे सुहं विहरइ'त्ति ।

'कालधम्मण'त्ति मरणेन । 'लवणसमुदपोयविवत्तियं' लवणसमुद्रे पोतविपत्तिर्यस्य स तथा तं, 'निबुडुभंडसारं' निमग्नसारभाण्डमित्यर्थः, 'कालधम्मणा संजुत्तं'ति मृतमित्यर्थः, श्रृण्वन्ति ते तथेति ये यथेत्यतदपेक्ष्यं । 'हत्थानिक्खेवं'ति हस्ते निक्षेपो-न्यासः समर्पणं यस्य द्रव्यस्य तद्धस्तनिक्षेपं, 'बाहिरभंडसारं च' हस्तनिक्षेपव्यतिरिक्तं च भाण्डसारं-सारभाण्डं गृहीत्वा एकान्तदूरमपक्रमन्ति-विजयमित्रसार्थवाहभार्यायास्तत्सूत्रस्य च दर्शनं ददति-तदर्थमप-हरन्तीति यावत् । 'परसुणियत्ता इव'त्ति परशुनिकृत्तेव-कुठारच्छिन्नेव 'चम्पकलते'ति ।

'मित्त' इत्यत्र यावत्करणादिवं दृश्यं-'नाइनियगसंबंधि'त्ति, तत्र मित्राणि-सुहृदः ज्ञातयः-समानजातयः निजकाः-पितृव्यादयः सम्बन्धिः-श्वशुरपाक्षिकाः, 'रोयमाणी'त्ति अश्रूणि मुञ्चन्ती 'कंदमाणी'ति आक्रन्दं महाध्वनिं कुर्वाणा 'विलवमाणी'त्ति आर्तस्वरं कुर्वन्ती

भू. (१६) तते णं ते नगरगुत्तिया सुभदं सत्थवाहं कालगयं जाणित्ता उज्झियगं दारगं सयोओ गिहाओ निच्छुभंति निच्छुभित्ता तं गिहं अन्नस्स दलयति, तते णं से उज्झियए दारए

सयाओ गिहाओ निच्छुद्धे समाणे वाणियगामे नगरे सिंघाडग जाव पहेसु जूयखलएसु वेसिताधरेसु पाणागारेसु य सुहंसुहेणं परिवहति, तते णं से उज्झियए दारए अनोहट्टिए अनिवारिए सच्छंदमती सइरपयारे मज्जप्पसंगी चोरजूयवेसदारप्पसंगी जाते यावि होत्था,

तते णं से उज्झियते अन्नया कयाइं कामज्झयाए गणियाए सद्धिं संपलगे जाते यावि होत्था, कामज्झयाए गणियाए सद्धिं विउलाइं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरति, तते णं तस्स विजयमित्तस्स रत्तो अन्नया कयाइं सिरिए देवीए जोणिसूले पाउब्भूए यावि होत्था, नो संचाएइ विजयमित्ते राया सिरिए देवीए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरित्तए, तते णं से विजयमित्ते राया अन्नया कयाइं उज्झियदारयं कामज्झयाए गणियाए गिहाओ निच्छुभावेति २ ता कामज्झयं गणियं अब्भुंतरियं ठावेति २ ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरति ।

तते णं से उज्झियए दारए कामज्झयाए गणियाए गिहाओ निच्छुभमाणे कामज्झयाए गणियाए मुच्छिए गिद्धे गट्टिए अज्झोववन्ने अन्नत्थ कत्थइ सुइं च रहं च धिइं च अविंदमाणे तद्धित्ते तम्मणे तल्लेसे तदज्झवसाणे तदद्दोवउत्ते तयप्पियकरणे तब्भावाणाभाविए कामज्झयाए गणियाए बहूणि अंतराणि य छिद्दाणि य विवराणि य पडिजागरमाणे २ विहरति, तते णं से उज्झियए दारए अन्नया कयाइं कामज्झयं गणियं अंतरं लब्धेति, कामज्झयाए गणियाए गिहं रहसियं अनुप्पविसइ २ ता कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरति । इमं च णंमित्ते राया ण्हाते जाव पायच्छित्ते सब्बालंकारविभूसिए मणुस्सवागुरापरिकिञ्चत्ते जेणेव कामज्झयाए गिहे तेणेव उवागच्छति २ ता तत्थ णं उज्झियए दारए कामज्झयाए गणियाए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं जाव विहरमाणं पासति २ ता आसुरुत्ते तिवलियभिउडिं निडाले साहडु उज्झिययं दारयं पुरिसेहिं गिण्हावेइ २ ता अट्टिमिड्डिजाणुकोप्परपहारसंभग्गमितगतं करेति करेत्ता अवउडगबंधणं करेति २ ता एएणं विहाणेणं वज्जं आणावेति,

एवं खलु गोयमा ! उज्झियते दारए पुरापौराणाणं कम्माणं जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरति

वृ. 'अणोहट्टए'ति यो बलाद्धस्तादौ गृहीत्वा प्रवर्तमानं निवारयति सोऽपघट्टकस्त-
दभावादनपघट्टकः, 'अनिवारिए'ति निषेधकरहितः, अत एव 'सच्छंदमइ'ति स्वच्छन्दा स्ववशेना
वा मतिरस्य स्वच्छन्दमतिः, अत एव 'सइरपयारे' स्वैरं-अनिवारिततया प्रचारो यस्य स तथा
'वेसदारपसंगी'ति वेश्याप्रसङ्गी कलत्रप्रसङ्गी चेत्यर्थः, अथवा वेश्यारूपा ये दारास्तत्रप्रसङ्गीति ।

भोगभोगाइं'ति भोजनं भोगः-परिभोगः भुज्यन्त इति भोगाः-शब्दादयो भोगार्हाः भोगा
भोगभोगा-मनोज्ञाः शब्दादय इत्यर्थः । 'मुच्छिते'ति मूर्च्छितो-मूढो दोषेष्वपि गुणाध्यारोपात्
'गिद्धे'ति तदाकाङ्क्षवान् 'गट्टिए'ति ग्रथितस्तद्विषयस्नेहतन्तुसंदर्भितः 'अज्झोववन्ने'ति आधिक्येन
तदेकाग्रतां गतोऽध्युपन्नः, अत एवान्यत्र कुतार्पि वस्त्वन्तरे 'सुइं च'ति स्मृतिं स्मरणं 'रइं च'ति
रति-आसक्तिं 'धिइं च'ति धृतिं वा चित्तस्वास्थ्यम् 'अविंदमणे'ति अलभमानः तद्धित्ते'ति
तस्यामेव चित्तं-भावमनः सामान्येन वा मनो यस्य स तथा 'तम्मणे'ति द्रव्यमनः प्रतीत्य विशेषोपयोगं
वा 'तल्लेस'ति कामध्वजागताशुभात्मपरिणामविशेषः, लेश्या हि कृष्णादिद्रव्यसाचिव्यजनित
आत्मपरिणाम इति, 'तदज्झवसाणे'ति तस्यामेवाध्यवसानं-भौगक्रियाप्रयत्नविशेषरूपं यस्य

स तथा, 'तदद्भोवउते'ति तदर्थ-तस्मात्तये उपयुक्तः-उपयोगवान् यः स तथा, 'कतयप्यिकरणे'ति तस्यामेवार्पितानि-द्वैकितानि करणानि-इन्द्रियाणि येन स तथा, 'तब्भावणाभावि'ति तद्भावनया-कामध्वजाचिन्या भावितो-वासितो यः स तथा, कामध्वजाया बहून्यन्तराणि च-राजगमनस्यान्तराणि 'छिद्वाणि य'ति छिद्वाणि राजपरिवारविरलत्वानि 'विवराणि य'ति शेषजनविरहान् 'पडिजागरमाणे'ति गवेषयन्निति । 'इमं च णं'ति इतश्चेत्यर्थः । 'णहाए' इत्यत्र यावत्करणादिदं दृश्यं 'कयबलिकम्मे' देवतानां विहितबलिविधानः 'कयकोउयमंगलपायच्छित्ते'ति कृतानि-विहितानि कौतुकानि च- मषीपुण्ड्रादीनि मङ्गलानि च-सिद्धार्थकदध्यक्षतादीनि प्रायश्चित्तानीव दुःखनादिप्रतिधा- तहेतुत्वेनावश्यं करणीयत्वाद्येन स तथा ।

'मणुस्सवग्गुरापरिक्खिते'ति मनुष्या वागुरेव-मृगबन्धनमिव सर्वतो भवनात् तथा परिक्षितो यः स तथा । ५ 'आसुरुते'ति आशु-शीघ्रं रुतः-क्रोधेन विमोहितो यः स आशुरुतः आसुरं वा-असुरसत्कं क्रोपेन दारुणत्वादुक्तं-भणितं यस्य स आसुरोक्तः रुधः-रोषवान् 'कुविए'ति मनसा कोपवान् 'चंडिक्खिए'ति चाण्डिक्यितो-दारुणीभूतः 'मिसिमिसीमाणे'ति क्रोधज्वालयाज्वलन् 'तिवलियभिउडिं णिडाले साहट्ट'ति त्रिवलीकां भृकुटिं लोचनविकारविशेषं ललाटे संहृत्य-विधायेति 'अवउडगबंधणं' अवकोटनेन च-ग्रीवायाः पश्चाद्भागनयनेन बन्धनं यस्य स तथा तं । 'पुरापोराणाणं' इत्यत्र यावत्करणात् 'दुच्चिन्नाणं दुप्पडिकंताणं' इत्यादि दृश्यम् । 'वानरपेळए'ति वानरडिम्भान् । 'तचं एयकम्मे'ति तदिति-तस्मात् एतत्कर्मा, इदेहमपरं दृश्यम्- 'एयप्पहाणे एयवज्जे एयसमुदाचारे'ति । 'वद्धेहिंति'ति वद्धितकं करिष्यतः

मू. (१७) उज्झियए णं भंते ! दारए इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिति ? कहिं उववज्झिहिति ? , गौतमा ! उज्झियते दारए पणवीसं वासाइं परमाउयं पालइत्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे सूलीभिन्ने कए समाणे कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइयत्ताए उववज्झिहिति, से णं ततो अनंतरे उव्वडित्ता इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे वेयङ्गिरिपायमूले वानरकलंसि वानरत्ताए उववज्झिहिति, से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे तिरियभोगेसु मुच्छिते गिद्धे गढिते अज्जोवयन्ने जाते जाते वानरपेळए वहेइ तं एयकम्मे कालमासे कालं किच्चा इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे इंदपुरे नगरे गणियाकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिति,

तते णं तं दारयं अम्मापियरो जायमित्तकं बद्धीहिंति नपुसगकम्मं सिक्खावेहिंति, तते णं तस्स दारयस्स अम्मापियरो निव्वत्तबारसाहस्स इमं एयारुवं नामधेज्जां करीते तं-होऊ णं पियसेणे नामं नपुसंए, ते णं से पियसेणे नपुसंए उम्मुक्कबालभावे जोव्वणगमणुप्पत्ते विण्णय- परिणयमित्ते रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किडे उक्किडुसरीरे भविस्सइ, तते णं से पियसेणे नपुसंए इंदपुरे नगरे बहवे राईसर जाव पभिइओ बहूहि य विज्जापओगेहि य मंतचुन्नेहि य हियउड्ढावणाहि य निण्हवणेहि य पण्हवणेहि य वसीकरणेहि य आभिसोगिएहि य अभिओगित्ता उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्सति,

तते णं से पियसेणे नपुसंए एयकम्मे० सुबहुं पावकम्मं समज्झिणित्ता एकवीसं वाससयं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइयत्ताए उववज्झिहिति, ततो सिरिसिवेसु सुंसुमारे तहेव जहा पढमो जाव पुडवि० से णं तओ अनंतरं उव्वडित्ता इहेव

जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे चंपाए नयरीए महिसत्ताए पच्चायाहिति,

से णं तत्थ अत्रया कयाइं गोड्डिहिएहिं जीविआओ ववरोविए समाणे तत्थेव चंपाए नयरीए सेड्डिकुलंसि पुत्ताए पच्चायाहिति, से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे तहारूवाणं थेराणं अंतिते केवलं बोहिं अनगारे सोहम्भेकप्पे जहा पढमे जाव अंतं करोहिति । निक्खेवो ॥

वृ. 'उक्किट्ठे'ति उत्कर्षवान्, किमुक्तं भवति ? -- 'उक्किट्ठसरीरे'ति । विद्यामन्त्रचूर्णप्रयोगैः, किंविधैः ? इत्याह-- 'हिययुड्ढावणेहि य'ति हृदयोड्ढापनैः--शून्यचित्तताकारकैः 'निण्हवणेहि य'ति अदृश्यताकारकैः, किमुक्तं भवति ? --अपहतधनादिरपि परो धनापहारादिकं धैरपहुते--न प्रकाशयति तदपहवता अतस्तैः 'पण्हवणेहि य'ति प्रस्नवनैः धैः परः प्रस्तुतिं भजते प्रहत्तो भवतीत्यर्थः 'वसीकरणेहि य'ति वक्ष्यताकारकैः, किमुक्तं भवति ? -- 'आभिओगिएहिं'ति अभियोगः--पारवश्यं स प्रयोजनं येषां ते आभियोगिकाः अतस्तैः, अभियोगश्च द्वेषा, यदाह--

॥ १ ॥ "दुविहो खलु अभिओगो दब्बे भावे य होइ नायव्वो ।

दब्बंमि होंति जोगा विज्जा मंता य भावंमि ॥"

'अभितोगित्त'ति वशीकृत्य । 'निक्खेवो'ति निगमनं वाच्यं, तद्यथा--'एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं बिइअस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्तेत्तिबेमि' अत्र च इतिशब्दः समाप्तौ 'बेमी'ति ब्रवीम्यहं भगवत उपश्रुत्य न ययाकथञ्चिदिति ॥

श्रुतस्कन्धः १ -- अध्ययन -- २ -- समाप्तम्

अध्ययनं - ३ - अभनसेनः

मू. (१८) तच्चस्स उक्खेवो--एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं पुरिमताले नामं नगरे होत्था, रिद्धं, तस्स णं पुरिमतालस्स नगरस्स उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए एत्थ णं अमोहदंसणे उज्जाणे तत्थ णं अमोहदंसिस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था,

तत्थ णं पुरिमताले महब्बले नामं राया होत्था, तत्थ णं पुरिमतालस्स नगरस्स उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए देसप्यंते अडवी संटिया, एत्थ णं सालानामं अडवी चोरपल्ली होत्था विसमगिरिकंदर-कोलंबसन्निविट्ठा वंसीकलंकपागारपरिक्खित्ता चिण्णसेलविसमप्यवायफरिहोवगूढा अब्भितरपाणीया सुदुल्लभजलपेरंता अनेगखंडीविवित्तजणदिन्ननिग्गमपवेसा सुबहुयस्सवि कुवियस्स जणस्स दुप्पहंसा यावि होत्था, तत्थ णं सालाडवीए चोरपल्लीए विजए णामं चोरसेनावई परिवसति अहम्मिए जाव (हण्णित्तभिन्नवियत्तए) लोहियपाणी बहुनगरनिग्गयजसे सूरें दढप्पहारे साहसिए सद्देही परिवसइ अहम्मिए० असिलट्टिपढममल्ले,

से णं तत्थ सालाडवीए चोरपल्लीए पंचणं चोरसताणं आहेवच्चं जाव विहरति

वृ-- 'तच्चस्स उक्खेवो'ति तृतीयाध्ययनस्योत्क्षेपः--प्रस्तावना वाच्या, सा चैवं--'जइ णं भंते ! समणेणं भगवया जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दोच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते तच्चस्स णं भंते के अट्ठे पन्नत्ते ।' 'एवं खलु'ति 'एवं' वक्ष्यमाणप्रकारेणार्थं प्रज्ञासः 'खलु' वाक्यालङ्कारे 'जंबु'ति आमन्त्रणं । 'देसप्यंते'ति मण्डलप्रान्ते । 'विसमगिरिकंदरकोलंबसन्निविट्ठा' विषमं यदिगरेः कन्दरं-कुहरं तस्य यः कोलम्बः-प्रान्तस्तत्र सन्निविष्टः-सन्निवेशिता या सा तथा, कोलंबो

हि लोके अवनतं वृक्षशाखाग्रमुच्यते इहोप्रचारतः कन्दरप्रान्तः कोलम्बो व्याख्यातः, 'वंसीकलंकपागारपरिक्लिप्ता' वंशीकलङ्क-वंशीजालीमयी वृत्ति सैकप्राकारस्तेन परिक्षिप्ता-वेष्टिता या सा तथा, 'छिन्नसेलविसम्पवाधफरिहोवगूढा' छिन्नो-विभक्तोऽवयवान्तरापेक्षया यः शैलस्तस्य सम्बन्धिने ये विषमाः प्रपाताः-गर्तास्त एव परिखा तयोपगूढा-वेष्टिता या सा तथा ।

'अङ्घ्रिन्तरपाणीये'ति व्यक्तं, 'सुदुल्लभजलपेरंता' सुष्ठु दुर्लभं जलं पर्यन्तेषु यस्याः सा तथा, 'अनेगखंडी' अनेका नश्यतानराणां मार्गभूताः खण्डयः-अपद्वाराणि यस्यां साऽनेकखण्डीति 'विदियजणदिन्ननिग्गमप्यवेसा' विदितानामेव-प्रत्यभिज्ञातानां जनानां दत्तो निर्गमः प्रवेशश्च यस्यां सा तथा, 'सुबहुस्सवि' सुबहोरपि 'कुवियजणस्सवि' मोषव्यावर्त्तकलोकस्य दुष्प्रव-स्याचाप्यभवत् ।

'अहम्मि'ति अधर्मण चरतीत्याधर्मिकः, यावत्करणात् 'अधम्मिद्वे' अतिशयेन निर्द्धर्मः अधर्मिदो निस्तुंशकर्मकारित्वात् 'अधम्मक्खाई' अधर्ममाख्यातुं शीलं यस्य स तथा 'अधम्माणुए' अधर्मकर्त्तव्यम् अनुज्ञा-अनुमोदनं यस्यासावधर्मानुज्ञाः अधर्मानुगो वा 'अधम्मप्यलोयई' अधर्ममेव प्रलोकयितुं शीलं यस्यासावधर्मप्रलोकी 'अधम्मपलज्जणे' अधर्मप्रायेषु कर्मसु प्रकर्षेण रज्यते इति अधर्मप्ररजनः, रलयोरैक्यमिति कृत्वा रस्य स्थाने लकारः, 'अधम्मसीलसमुदायारे' अधर्म एव शीलं-स्वभावः समुदाचारश्च-यत्किञ्चनानुष्ठानं यस्य स तथा 'अधम्मं चैव वितितं कपेमाने विहरइ' अधर्मण-पापेन सावधानुष्ठानेनैव दहनाङ्कननिर्लाञ्छनादिना कर्मणा 'वृतति' वर्त्तनं 'कल्पयन्' कुर्वाणो 'विहरती' तु आस्ते, स्म, 'हणछिंदभिंदवियत्तए' 'हन' विनाशय 'छिन्धि' द्विधा कुरु 'मिन्द' कुन्तादिना भेदं विधेहीत्येवं परानपि प्रेशयन् प्राणिनो विकृन्ततीति हनछिंदभिन्दविकर्त्तकः, हनेत्यादयः शब्दाः संस्कृतेऽपि न विरुद्धा अनुकरणरूपत्वादेषां, 'लोहियपाणी' प्राणिविकर्त्तनेन लोहितौ रक्तरक्ततया पाणी-हस्तौ यस्य स तथा 'बहुनगर-निग्गयजसे' बहुषु नगरेषु निर्गतं-विश्रुतं यशो यस्य स तथा, इतो विशेषणचतुष्कं व्यक्तम्, 'असिलट्टिपेढममल्ले' असियष्टिखङ्गलता तस्यां प्रथमः-आद्यः प्रधान इत्यर्थं मल्लो-योद्धा यः स तथा, 'आहेवच्चं'ति अधिपतिकर्म यावत्करणात् 'पोरेवच्चं सामित्तं भट्ठित्तं महत्तरगत्तं आणाईसरसेणावच्चं'ति द्वयं, व्याख्या च पूर्ववत् ।

मू. (१९) तते णं से विजए चोरसेनावई बहूणं चोराण य पारदारियाण य गंठिभेयाण य संधिच्छेयाण य खंडपट्टाण य अत्रेसिं च बहूणं छिन्नभिन्नबारिहियाणं कुडंगे यावि होत्था,

तते णं से विजए चोरसेनावई पुरिमतालस्स नगरस्स उत्तरपुरच्छिमिळं जणवयं बहूहिं गामधातेहि य नगरधातेहि य गोग्गहणेहि य बंदिग्गहणेहि य पंथकोट्टेहि य खत्तखणणेहि य उवीलेमाणे २ विद्धंसेमाणे तज्जेमाणे तालेमाणे नित्थाणे निद्धणे निक्कणे कप्पायं करेमाणे विहरति, महब्बलस्स रत्तो अभिक्खणं २ कप्पायं गेण्हति, तस्स णं विजयस्स खंदसिरीनामं भारिया होत्था अहीण०, तस्स णं विजयइस्स पुत्ते खंदसिरीए अत्तए अभग्गसेने नामं दारए होत्था अहीण० विण्णायपरिणयमित्ते जोव्वणगमणुपत्ते ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे पुरिमताले नयरे समोसडे परिसा निग्गया राया निग्गओ धम्मो कहिओ परिसा राया य पडिगओ, तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स

भगवओ महावीरस्स जेठ्ठे अंतवासी गोयमे जाव रायमग्गं समोगाढे, तत्थ णं बहवे हत्थी पासति बहवे आसे पुरिसे सन्नद्धबद्धकवए तेसिं णं पुरिसाणं मज्झगयं एगं पुरिसं पासति अवउडय जाव उगघोसेअमाणं, तते णं तं पुरिसं रायपुरिसा पढमंमि चच्चरंसि निसियावेति (२) ता अट्ट चुल्लप्पियए अग्गओ घाएति (२) कसप्यहारेहिं तालेमाण २ कलुणं काकणिमंसाइं खावेति खावेत्ता रुहिरपाणीयं च पायंति तदानंतरं च णं दोच्चंसि चच्चरंसि अट्ट चुल्लमाउयाओ अग्गओ घायंति एवं तच्च चच्चरे अट्ट महापिउए चउत्थे अट्ट महामाउयओ पंचमे पुत्ते छट्ठे सुण्हा सत्तमे जामाउया अट्टे धूयाओ नवमे नत्तुया दसमे नत्तुईओ एक्कारसमे नत्तुयावई बारसमे नत्तुइणीओ तेरसमे पिउस्सिय- पतिया चोदसमे पिउसियाओ पन्नरसमे मासियापतिया सोलसमे माउस्सियाओ सत्तरसमे मासियाओ अट्टारसमे अवसेसंमित्तनाइनियगसयणसंबंधिपरियणं अग्गओ धातेति २ ता कसपहारेहिं तालेमाणे २ कलुणं काकणिमंसाइं खावेति रुहिरपाणीयं च पाएति ।

वृ. 'गंठिभेयगाण ये'ति घुर्घुरादिना ये ग्रन्थीः छिन्दन्ति ते ग्रन्थिभेदकाः 'संधिच्छेयगाण ये' ति ये भित्तिसन्धीन् मिन्दन्ति ते सन्धिच्छेदकाः 'खंडपट्टाण य'ति खण्डः-अपरिपूर्ण पट्टः-परिधानपट्टे येषां मद्यधूतादिव्यसनाभिभूततया परिपूर्णपरिधानाप्राप्तेः ते खण्डपट्टाः-धूतकारादयः, अन्यायव्यवहारिण इत्यन्ये, धूर्ता इत्यपरे, 'कंडपाडियाण'मिति क्वचिदिति, 'छिन्नभिन्नबाहिराहियाणं'ति छिन्न हस्तादिषु भिन्ना नासिकादिषु 'बाहिराहिय'ति नगरादेर्बाह्यकृताः, अथवा 'बाहिर'ति बाह्याःस्वाचारपरिभ्रंशाद्विशिष्टजनबहिर्वर्तिनः 'अहिय'ति अहिता ग्रामादिदाहकत्वाद् अतो द्वन्द्वस्ततस्तेषां 'कुडंगं' वंशादिगहनं तद्वद्यो दुर्गमत्वेन रक्षार्थमाश्रयणीयत्वसाधर्म्यात्स तथा 'उवीलेमाणे'ति उपपीडयन् 'विहम्मेमाणे'ति विधर्मयन्-विगतधर्मं कुर्वन्, अर्थापहारे हि दानादिधर्माभावः स्यादेवेति, 'तज्जमाणे'ति तर्जयन् ज्ञास्यसिरे इत्यादि भणनतः 'तालेमाणे'ति ताडयन् कषादिघातैः 'निच्छाणे'ति प्राकृतत्वात् निस्थानं-स्थानवर्जितं 'निच्छणे' निच्छनं गोमहिष्यादिरहितं कुर्वन्निति, कल्पः-उचितो य आद्यः-प्रजातो द्रव्यलाभः स कल्पायोऽतस्तम् । 'अहीण' इत्यत्र 'अहीणपुत्रपंचोदियसरीरा लक्खणवज्जणगुणोववेए'त्यादि द्रष्टव्यम् । 'अवउडय' इत्यत्र यावत्करणात् 'अवउडगबंधणबद्धं उक्खत्तकन्ननासं नेहुत्तुप्पियगत्तं' इत्यादि द्रष्टव्यं व्याख्या च प्राग्वदिति ।

पढमंमि चच्चरंसि प्रथमे चच्चरे-स्थानविशेषे 'निसियावंति'ति निवेशयन्ति, 'अट्ट चुल्लपिउए'ति अथौ लघुपितृन्-पितुर्लघुभ्रातृन् इत्यर्थः । 'कलुणं'ति करुणं-करुणास्पदं तं पुरुषं क्रियाविशेषणं चेदं, 'काकणिमंसाइं'ति मांसश्लक्ष्णखण्डानि । 'दोच्चंसि चच्चरंसि'ति द्वितीये चच्चरे 'चुल्लमाउयातो'ति पितृलघुभ्रातृजायाः अथवा मातुर्लघुसपत्नीः । 'एवं तच्च'ति तृतीये चत्तरे 'अट्ट महापिउए'ति अथौ महापितृन्-पितुर्ज्येष्ठभ्रातृन्, एवं यावत्करणात् 'अग्गओ घायंती'ति वाच्यम्, 'छउत्थे'ति चतुर्थे चच्चरे 'अट्ट महामाउयाओ'ति पितुर्ज्येष्ठभ्रातृजायाः, अथवा मातर्ज्येष्ठाः सपत्नीः, पञ्चमे चत्तरे पुत्रानग्रतो घातयन्ति, षष्ठे 'सुणाः' वधूः सप्तमे 'जामातुकान्' दुहितुर्मर्तृन् अष्टमे 'धूयाओ'ति दुहितः नवमे 'नत्तुए'ति नप्तन्-पौत्रान् दौहित्रान् वा दशमे 'नत्तुईओ'ति नप्तः-पौत्रीदीहित्रीर्वा एकादशे 'नत्तुयावई'ति नप्तृ कापतीन् द्वादशे 'नत्तुइणीतिका-

भर्तारः 'चउहसे पिउसियाओ'त्ति पितृष्वसः-जनकभगिनीः पञ्चदशे ।

मू. (२०) तते णं से भगवं गोयमे तं पुरिसं पासेइ २ ता इमे एयारुवेअञ्जत्थिए पत्थिए समुप्पन्ने जाव तहेव निग्गते एवं वयासि-एवं खलु अहन्नं भंते ! तं चेव जाव से णं भंते ! पुरिसे पुव्वभवेके आसी ? जाव विहरति,

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं समाएणं इहेव जुबुद्धीवे दीवे भारहे वासे पुरिमताले नाम नगरे होत्था रिद्धं, तत्थ णं पुरिमताले नगरे उदिओदिए नामं राया होत्था महयां, तत्थ णं पुरिमताले निन्नए नामं अंडयवाणियए होत्था अहे जाव अपरिभूते अहम्मिए जाव दुप्पडियानंदे, तस्स णं णिन्नयस्स अंडयवाणियगस्स बहवे पुरिसा दिन्न भतिभत्तवेयणा कल्लाकळ्ळिं कोद्दालियाओ य पत्थियापिडए गेण्हंति, पुरिमतालस्स णगरस्स परिपेरंतुसु बहवे काइअंडए य घूघूअंडए य पारेवइं टिट्ठिभिअंडए य खग्गिअं मयूरिं कुक्कडिअंडए य अन्नेसिं च बहूणं जलयरथलयर-खहयरमाईणं अंडाईं गेण्हंति गेण्हत्ता पत्थियपिडिगाईं भरेति जेणेव निन्नयए अंडवाणियए तेणामेव उवागच्छइ २ निन्नयगस्स अंडवाणियस्स उवणोति, तते णं से तस्स निन्नयस्स अंडवाणियस्स बहवे पुरिसा दिण्णभतिं बहवे काइअंडए य जाव जलयरथलयरखहयरमाईणं अंडयए तवएसु य कवल्लीसु य कंडुएसु य भज्जणएसु य इंगालेसु य तल्लिति भज्जेति सोल्लिति तल्लेता भज्जता सोल्लेता रायमग्गे अंतरावणांसि अंडयएहि य पणिगएणं वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति,

अप्पणावि य णं से निन्नयए अंडवाणियए तेहिं बहूहिं काइयजाव कुक्कडिअंडएहि य सोल्लेहि य तल्लिएहि य भज्जेहि य सुरं च आसाएमाणे विसाएमाणे विहरत्ति, तते णं से निन्नए अंडवाणियए एयकम्मो ४ सुबहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता एणं वाससहस्सं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा तच्चाए पुढवीए उक्कोससत्तसागरोवमठितीएसु नेरइएसु णेरइयत्ताए उववन्ने

वृ. 'माउसियापइय'त्ति मातृष्वसुःपतिकान्-जननीभगिनीभर्तृन् षेडशे 'माउसियाओ'त्ति मातृष्वसः-जननीभगिनीः सप्तदशे 'मासियाओ'त्ति मातुलभार्या, अष्टादशे अवशेषं 'मित्तनाइनियगसंबंधिपरियणं'ति मित्राणि-मुहदः ज्ञातयः-समानजातीयाः निजकाः-स्वजनाः मातुलपुत्रादयः सम्बन्धिनः-श्वशुरशालकादयः परिजनो-दासीदासादि, ततो द्वन्द्वोऽतस्तु । 'अहे' इह यावत्करणात् 'दित्ते विच्छड्डियविउलभत्तपाणे' इत्यादि 'बहुजणस्स अपरिमूत्ते' इत्येदन्तं ६श्यम् 'दित्तभइभत्तवेयण'त्ति दत्तं भृतिभक्तरूपं वेतनं-मूल्यं येषां ते तथा, तत्र भृति-द्रम्मादिवर्तनं भक्तं तु धृतकरणादि 'कल्लाकळ्ळिं'त्ति कल्पे च कल्पे च कल्याकल्पे-अनुदिनमित्यर्थ 'कुद्दालिकाः' भूखनित्रविशेषाः ।

'पत्थिकापिटकानि' च वंशमभयभाजनविशेषाः, काकी खूकी टिट्ठिभी वकी मयूरी कुर्कुटी च प्रसिद्धा, अण्डकानि च प्रतीतान्येवेति । 'तवनएसु य'त्ति तवकानि-सुकुमारिकादितलनभाजनानि 'कवल्लीसु य'त्ति कवल्यो-गुडादिपाकभाजनानि 'कुंडुसु'त्ति कन्दवो-मण्डकादिपचनभाजनानि, 'भज्जणएसु य'त्ति भर्जनकानि कर्परणि धानापाकभाजनानि, अङ्गाराश्च प्रतीताः, 'तल्लिति' अग्नौ स्नेहेन, भज्जन्ति-धानावत्पचन्ति 'सोल्लिति य'त्ति ओदनमिव राध्यन्ति खण्डशो वा कुर्वन्ति 'अन्तरावणांसि'त्ति राजमार्गमध्यभागवर्तिहट्टे 'अंडयपणिणं'त्ति अण्डकपण्येन । 'सुरं चे'त्यदि प्राग्वत् ।

मू. (२१) से णं तओ अनंतरं उव्वट्ठित्ता इहेव सालाडवीए चोरपल्लीए विजयस्स चोरसेनावइस्स खंदसिरीए भारियाए कुच्छिसि पुत्ताए उवन्ने, तते णं तीसे खंदसिरीए भारियाए अन्नया कयाइं तिण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूए-

धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ जाओ णं बहूहिं मित्तनाइणियगसयणसंबंधिपरियण-महिलाहिं अन्नाहिं य चोरमहिलाहिं सद्धिं संपरियुडा ण्हाया कयबलिकम्भा जाव पायच्छित्ता सव्वालंकारविभूसिया विपुलंअसणं (४) सुरं च आसाएमाणी विसाएमाणी विहरंति जिमियभुत्त-तरागयओ पुरिसनेवत्थिया सन्नद्धबद्ध जाव पहरणावरणा भरिएहिं य फलिएहिं निक्कट्ठाहिं असीहिं अंसागतहिं तोणेहिं सजीवेहिं धणूहिं समुक्खित्तेहिं सरेहिं समुल्लासियाहिं य दामाहिं लंबियाहिं य ओसारियाहिं ऊरुघंटाहिं छिप्पतूरेणं वज्रमाणेणं २ महया उक्किट्ट जाव समुद्धरवभूयंपिव करेमाणीओ सालाडवीए चोरपल्लीए सव्वओ समंता ओलोएमाणीओ २ आहिंडमाणीओ २ दोहलं विणेतिं, तं जइ णं अहंपि जाव विणिज्जामित्तिकट्टु तंसि दोहलंसि अविणिज्जमाणंसि जाव झियाति तते णं से विजए चोरसेणावई खंदसिरीभारियं ओहय जाव पासति, ओहयजावपासित्ता एवं वयासीकिण्णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओहय जाव झियासि ?, तते णं सा खंदसिरी विजयं एवं वयासी-

एवं खलु देवाणुप्पिया ! मम तिण्हं मासाणं जाव झियामि, तते णं से विजए चोरसेनावई खंदसिरीए भारियाए अंतिए एयमड्डं सोद्धा जाव निसम्म० खंदभारियं एवं वयासी-अहासुहं देवाणुप्पियाति एयमड्डं पडिसुणेति, तते णं सा खंदसिरीभारिया विजएणं चोरसेनावतिणा अब्भणुण्णाया समाणी हट्टुट्टु० बहूहिं मित्त जाव अन्नाहिं य बहूहिं चोरमहिलाहिं सद्धिं संपरियुडा ण्हाया जाव विभूसिया विपुलं असणं ४ सुरं च आसाएमाणा विसाएमाणा ४ विहरइ जिमियभुत्तरागया पुरिसनेवत्था सन्नद्धबद्ध जाव आहिंडमाणी दोहलं विणेति, तते णं सा खंद० भारिया संपुन्नदोहला संमाणियदो-विणीयदोहला वोच्छिन्न० संपन्न० तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहति, तते णं सा खंदसिरी चोरसेनावतिणी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुण्णाणं दारगं पयाया, तते णं से विजयए चोरसेणावती तस्स दारगस्स महया इट्ठिसक्करसमुदएणं दसरत्तं ठिवडियं करेति, तते णं से विजए चोरसेणावई तस्स दारगस्स एक्करसमे दिवसे विपुलं असणं ४ उवक्खडावेति मित्तणाति० आमंतंति २ जाव तस्सेव मित्तनाइ० पुरओ एवं वयासी-

जम्हा णं अहं इमंसि दारगंसि गब्भगयंसि समाणंसि इमे एयारूवे दोहले पाउब्भूते तम्हा णं होउ अहं दारगे अभग्गसेने नामेणं, तते णं से अभग्गसेने कुमारे पंचघातीए जाव परिवट्टइ

बू. 'जिमियभुत्तुतरागयाओ'ति जेमिताः-कृतभोजनाः मुक्तोत्तरं-भोजनानन्तरमागता उचितस्थाने यास्तास्तथा । 'पुरिसनेवत्थिज्ज'ति कृतपुरुषनेपथ्याः । 'सन्नद्ध' इत्यत्र यावत्करणादिदं धश्यं-सन्नद्धबद्धवम्मियकवड्या उष्णीलियसरासणपट्टिया पिणद्धगे विज्जा विमलवरचिंधपट्टा गहियाउहपहरणावरण'ति व्याख्या तु प्रागिवेति, 'भरिएहिं'ति हस्तपाशितैः 'फलिएहिं'ति स्फटिकैः 'निक्कट्ठाहिं'ति कोशकादाकूटैः 'असीहिं'ति खड्गैः 'अंसागएहिं'ति स्कन्धमागतैः पृष्ठदेशे बन्धनात् 'तोणेहिं'ति शरधीभि 'सजीवेहिं'ति सजीवैः-कोटयारोपितप्रत्यञ्चैः 'धणूहिं'ति कोदण्डकैः 'समुक्खित्तेहिं सरेहिं'ति निसर्गार्थमुक्खित्तैर्बाणैः 'समुल्लासियाहिं'ति समुल्लासिताभि ।

'दामाहिं'ति पाशकविशेषैः 'दाहाहिं'ति क्वचित् तत्र प्रहरणविशेषैः दीर्घवंशाग्रन्यस्तदात्ररूपैः

‘ओसारियाहिं’ति प्रलम्बिताभि ‘ऊरुयंटाहिं’ति जङ्घाघण्टिकाभि छिप्पतुरेणं वज्रमाणेणं द्रुततूर्येण वाद्यमानेन, ‘महता उक्किड्ढि’ इत्यत्र यावत्करणादिदं दृश्यं-‘महया उक्किड्ढिसीहनायबोलकलय-लरवेणं’ तत्र उक्कृष्टिश्च-आनन्दमहाध्वनि सिंहनादश्च प्रसिद्धः बोलश्च-वर्णव्यक्तिवर्जितो ध्वनि कलकलश्च व्यक्तवचनः स एव तल्लक्षणो यो रवः स तथा तेन ‘समुद्ररवभूयं पिव’त्त जलधिशब्द-प्राप्तमिव तन्मयमिवेत्यर्थं गगनमण्डलमिति गम्यते ।

‘तं जइ अहंपि’ति तत्-तस्माद्यद्यहमपि, इह यावत्करणादिदं दृश्यं-‘बहूहिं मितणाइणियगसयणसंबंधिपरियणमहिलाहिं अन्नाहि ये’त्यादि, ‘दोहलं विणिणएज्जामी’ति दोहदं व्यपनयामित्तिकट्टु इतिकृत्वा-इतिहेतोः ‘तंसि दोहलंसि’ति तस्मिन् दोहदे, इह यावत्करणात् ‘अविणिज्जमाणं सुक्का भुक्खा ओलगा’ इत्यादि ‘अइज्जणाणोवगया झियाइ’ इत्येतन्नदन्तं दृश्यमिति । ‘तते णं से’ विजयश्रीरसेनापति स्कन्दश्रियं भार्यामुपहतमनः संकल्पां भूमिगत-दृष्टिकामार्तध्यानोपगतां ध्यायन्तीं पश्यति, दृष्ट्वा एवमवादीत्-किं णं त्वं देवानांप्रिये ! उपहत-मनःसङ्कल्पेत्यादिविशेषणा ध्यायसीति, इदं वाक्यमनुश्रित्य सूत्रं गमनीयम् ।

‘इहिसिक्कारसमुदएणं’ति ऋद्धया-वस्त्रसुवर्णादिसम्पदासत्कारः-पूजाविशेषस्तस्य समुदायो यः स तथा तेन, ‘दसरत्तं ठिइपडियं’ति दशरात्रं यावत् स्थितिपतितं-कुलक्रमागतं पुत्रजन्मानुष्ठानं तत्तथा ।

मू. (२२) तते णं से अभग्गसेने कुमारि उम्मुक्कवालभावे यावि होत्था अइ दारियाओ जाव अइआओ दओ उष्णि पासाए भुंजमाणे विहरइ, तते णं से विजए चोरसेनावई अन्नया कयाई कालधम्मपणा संजुते, तते णं से अभग्गसेने कुमारे पंचहिं चोरसतेहिं सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमाणे विजयस्स महया इहिसिक्कारसमुदएणं नीहरणं करेति २ ता बहूई लोइयाइउं मयकिच्चाइं करेति २ केवइकालेणं अप्पसोए जाए यावि होत्था, तते णं ते पंच चोरसयाइं कयाईं अभग्गसेनें सालाडवीए चोरपल्लीए महया २ चोरसेनावइत्ताए अभिसिंचंति ।

तते णं से अभग्गसेने कुमारे चोरसेनावईं जाते अहम्मिए जाव कप्पायं गेण्हति, तते णं से जाणवया पुरिसा अभग्गसेनेणं चोरसेनावइणा बहुगामघातावणाहिं ताविया समाणा अन्नमन्नं सहावेति २ ता एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! अभग्गसेणे चोरसेनावईं पुरिमतालस्स नगरस्स उत्तरिखं जणवयं बहूहिं गामघातेहिं जाव निद्धणं करेमाणे विहरति, तं सेयं खलु देवाणुप्पिया पुरिमताले नगरे महब्बलस्स रत्तो एयमद्धं विन्नवित्तते,

तते णं ते जाणवया पुरिसा एयमद्धं अन्नमण्णेणं पडिसुणोति २ महत्थं महग्घं महरिहं रायरिहं पाहुडं गेण्होति २ ता जेणेव पुरिमताले नगरे तेणेव उवागते २ जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागते २ महब्बलस्स रत्तो तं महत्थं जाव पाहुडं उवणोति करयलअंजलिं कट्टु महब्बलं रायं एवं वयासी-एवं खलु सामी ! सालावडीए चोरपल्लीए अभग्गसेने चोरसेनावईं अह्मे बहूहिं गामघातेहिं य जाव निद्धणे करेमाणे विहरति,

तं इच्छामि णं सामी तुज्झं बाहुच्छायापरिग्गाहिया निब्बया निरुवसग्गा सुहेणं परिव-सित्तएत्तिकट्टु पादपडिया पंजलिउडा महब्बलं रायं एतमद्धं विण्णवेति, तते णं से महब्बले राया तेसिं जणवयाणं पुरिसाणं अंतिए एयमद्धं सोच्चा निसम्म आसुरुते जाव मिसिमिसेमाणे तिवलियं

भिउडिं निलाडे साहदु दंडं सदावेति २ ता एवं वयासी-गच्छह णं तुमं देवाणुप्पिया ! सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि २ अभग्गसेनं चोरसेनावइं जीवग्गहं गेण्हाहि २ ममं उवणेहि,

तते णं से दंडे तहत्ति एयमदुं पडिसुणेति, तते णं से दंडे बहूहिं पुरिसेहिं सन्नद्धबद्ध जाव पहरणेहिं सद्धिं संपरिवुडे मग्गइतेहिं फलएहिं जाव छिप्पतूरेणं वज्जमाणेणं महया जाव उक्किट्ठिं जाव करेमाणे पुरिमतालं नगरं मज्झमज्जेणं निग्गच्छति २ ता जेणेव सालाडवीए चोरपल्लीए तेणेव पहारेत्थ गमणाते,

तते णं तस्स अभग्गसेनस्स चोरसेनावतियस्स चारपुरिसा इमीसे कहाए लद्धडा समाणा जेणेव सालाडवी चोरपल्ली जेणेव अभग्गसेने चोरसेनावइं तेणेव उवागच्छति २ ता करयल जाव एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! पुरिमताले नगरे महब्बलेनं रत्ता महाभडचडगरेणं डंडे आणत्ते-गच्छह णं तुमे देवाणुप्पिया ! सालाडविं चोरपल्लिं विलुंपाहि अभग्गसेनं चोरसेनावतिं जीवगाहं गेण्हाहि २ ता मम उवणेहि,

तते णं से दंडे महया भडचडगरेणं जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव पहारेत्थ गमणाए, तते णं से अभग्गसेने चोरसेनावइं तेसिं चारपुरिसाणं अंतिए एयमदुं सोच्चा निसम्भ पंच चोरसताइं सदावेति सदावेत्ता एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! पुरिमताले नगरे महब्बले जाव तेणेव पहारेत्थ गमणाए आगते, तते णं से अभग्गसेने ताइं पंच चोरसताइं एवं वयासी-तं सेयं खलु देवाणुप्पिया ! अहं तं दंडं सालाडविं चोरपल्लिं असंपत्ते अंतरा चेव पडिसेहिताए,

तए णं ताइं पंच चोरसताइं अभग्गसेनस्स चोरसेनावइस्स तहत्ति जाव पडिसुणेति, तते णं से अभग्गसेने चोरसेनावइं विपुलं असनं पानं खाइमं साइमं उवक्खडावेति २ ता पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं ण्हाते जाव पायच्छित्ते भोयणमंडवंसिं तं विपुलं असनं ४ सुरं च ६ आसाएमाणा ४ विहरति, जियमियभुत्तारागतेवि अ णं समाणे आयंते चोक्खे परमसुडभूए पंचहिं चोरसएहिं सद्धिं अल्लं चम्मं दुरुहति अल्लं चम्मं दुरुहइत्ता सन्न द्ढबद्ध जाव पहरणेहिं मग्गइएहिं जाव रवेणं पुव्वावरण्हकालसमयंसि सालाडवीओ चोरपल्लीओ निग्गच्छइ चोरपल्लीओ निग्गच्छइत्ता विसमदुग्गगहणं ठिते गंहियभत्तपाणे तं दंडं पडिवालेमाणे चिड्ढति,

तते णं से दंडे जेणेव अभग्गसेने चोरसेनावइं तेणेव उवागच्छति तेणेव उवागच्छित्ता अभग्गसेनेणं चोरसेणावतिणा सद्धिं संपलगे यावि होत्था, तते णं से अभग्गसेने चोरसेनावइं तं दंडं खिप्पामेव हयमहिय जाव पडिसेहिए, तते णं से दंडे अभग्गसेनेण चोरसेनावइणा हय जाव पडिसेहिए समाणे अथामे अबले अवीरिए अपुरिसक्कारपरक्कमे आधारणिज्जमितिकडु जेणेव पुरिमताले नगरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छति २ करयल० एवं वयासी-

एवं खलु सामी ! अभग्गसेने चोरसेनावइं विसमदुग्गगहणं ठिते गहितभत्तपाणीते नो खलु से सक्का केणति सुबहुएणावि आसबलेण वा हत्थिबलेण वा जोहबलेण वा रहबलेण वा चाउरिगिणिपि० उरंउरेणं गिण्हित्ताए ताहे सामेण य भेदेण य उवप्पदाणेण य विसंभमाणे उपयते यावि होत्था, जेवि य से अत्थितरगा सीसगभमा मित्तनातिनियगसयणसंबंधिपरियणं च विपुलधणकणगरयणसंतसारसावइज्जेणं भिंदति अभग्गसेनस्स य चोरसेनावइस्स अभिक्खणं

२ महत्थाइं महग्घाइं महरिहाइं पाहुडाइं पेसेइ अभंगसेणं चोरसेनावतिं विसंभमाणेति ।

बृ. 'अड्डरादियाओ'ति, अस्यायमर्थ- 'तए णं तस्स भग्गसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो अभग्गसेणं कुमारं सोहणंसि तिथिकरणनक्खत्तमुहुत्तंसि अड्डहिं दारियाहिं सद्धिं एगदिवसेणं पाणिं गिण्हाविसु'ति, यावत्करणादिदं द्दश्यं- 'तए णं तस्स अभग्गसेणस्स कुमारस्स अम्मापियरो इमं एयाख्वं पीईदाणं दलयंति'ति 'अड्डओ दाओ'ति अथ परिमाणमस्येति अष्टको दायो-दानं वाच्य इति शेषः, स चैवम्- 'अड्ड हिरण्णकोडीओ अड्ड सुवण्णकोडीओ' इत्यादि यावत् 'अड्ड पेसणकारियाओ अन्नं च विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणमाइयं संतसार-सावएज्ज'मिति, 'उप्पिं भुंजइ'ति अस्यायमर्थ- 'तए णं से अभग्गसेणे कुमारे उप्पिं पासायवरगते फुट्टमाणेहिं मुयंगमत्थएहिं वरतरुणिसंपउत्तेहिं बत्तीसइबद्धेहिं नाडएहिं उवगिज्जमाणे विउले माणुस्सए कामभोगे पद्धणुब्भवमाणे विहरइ'ति ।

'महत्थं'ति महाप्रयोजनं 'महग्घं'ति बहुमूल्यं 'महरिहं'ति महतो योग्यमिति । 'दंडं'ति दण्डनायकम् ।

'जीवगाहं गेण्हाहि'ति जीवन्तं गृहाणेत्यर्थः । 'भडचडगरेणं'ति योधवृन्देन ।

'मग्गइतेहिं' हस्तपाशितैः, यावत्करणात् 'फलिएही'त्यादि द्दश्यम् । 'विसमदुग्गगहणं'ति विषमं-निम्नेन्नतं दुर्ग-दुष्प्रवेशं गहनं-वृक्षगह्वरम् । 'संपलगे'ति योद्धुं समारब्धः । 'हयमहिय'ति यावत्करणादेवं द्दश्यम्- 'हयमहियपवरवीरघाइयविवडियधिंधयपडागं' हतः सैन्यस्य हतत्वात् मथितो मानस्य मथनात् प्रवरवीराः-सुभटाः घातिताः-विनाशिता यस्य स तथा, विपतिताः चिह्नयुक्तकेतव पताकाश्च यस्य स तथा, ततः पदचतुष्टयस्य कर्मधारयः, 'दिसोदिसिं विप्पडिसेहिति'ति सर्वतो रणान् निवर्त्तयति ।

'अथामे'ति तथाविधस्थावमर्जितः 'अबले'ति शारीरबलवर्जितः 'अवीरिय'ति जीववीर्यरहितः 'अपुरिसक्कारपरक्कमे'ति पुरुषकारः-पौरुषाभिमानः स एव निष्पादितस्वप्रयोजनः पराक्रमः तयोर्निषेधादपुरुषकारपराक्रमः 'अधारणिज्जमितिकड्डु'ति अधारणीयं धारयितुमशक्यं स्थातुं वाऽशक्यमितिकृत्वा-हेतोः । 'उंरउरेणं'ति साक्षादित्यर्थः । 'सामेनय'ति साम-प्रेमोत्पादकं वचनं 'भेदेणय'ति भेदः-स्वामिनः पदातीनां च स्वामिन्यविश्वासोत्पादनम् 'उवप्पयाणेणय'ति उपप्रदानं-अभिमतार्थदानम् । 'जेवियसे अत्थितरगा सीसगभम'ति येऽपि च 'से' तस्याभग्नसेन-स्याभ्यन्तरकाः-आसन्ना मन्त्रिप्रभृतयः, किंभूताः? - 'सीसगभम'ति शिष्या एव शिष्यकास्तेषां भ्रमा-भ्रान्तिर्येषु ते शिष्यकभ्रमाः, विनीततया शिष्यतुल्या इत्यर्थः, अथवा शीर्षकं-शिर एव शिरःकवचं वा तस्य भ्रमः-अव्यभिचारितया शरीररक्षत्वेन वा ते शीर्षभ्रमाः, इह तानिति शेषः, भिनत्तीति योगः । तथा 'मित्तनाइणियगे'त्यादि पूर्ववत् 'भिंदइ'ति चोरसेनापतौ स्नेहं मिनति, आत्मनि प्रतिबद्धान् करोतीत्यर्थः ।

'महत्थाइं'ति महाप्रयोजनानि 'महग्घाइं'ति महामूल्यानि 'महरिहाइं'ति महतां योग्यानि महं वा-पूजामर्हन्ति महान् वाऽर्हं पूज्यो येषां तानि तथा, एवंविधानि च कानिचित्केषाञ्चिद्योग्यानि भवन्तीत्यत आह-'रायारिहाइं'ति राज्ञामुचितानि ।

मू. (२३) तते णं से महब्बले राया अन्नया कयाइं पुरिमताले नगरे एगं महं महतिमहालियं

कूडागारसालं करोति अणेगकखंभसयसत्रिविद्धे पासाइए दरसणिजे,

तते णं से महब्बले राया अत्रया कयाइं पुरिमताले नगरे उस्सुकं जाव दसरत्तं पमोयं घोसावेति २ कोडुंबियपुरिसं सद्दावेति २ एवं वयासी-गच्छए णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! सालाडवीए चोरपल्लीए तत्थ णं तुब्भे अभग्गसेनं चोरसेनावइं करयल जाव एवं वयासी-

एवं खलु देवाणुप्पिया ! पुरिमताले नगरे महाबलस्स रत्तो उस्सुकं जाव दसरत्ते पमोदे उघोसेति तं किन्नं देवाणुप्पिया ! विउलं असनं ४ पुप्फवत्थमल्लालङ्कारं ते इहं हव्वमाणिज्ज उ उदाहु सयमेव गच्छिता ?, तते णं कोडुंबियपुरिसा महब्बलस्स रत्तो करयल जाव पडिसुणोति २ पुरिमतालाओ नगराओ पडि० नातिविकिद्धेहिं अद्धाणेहिं सुहेहिं वसहिं पायरासेहिं जेणेव सालाडवी चोरपल्ली तेणेव उवागच्छति अभग्गसेनं चोरसेनापतिं करयल जाव एवं वयासी-एवं खलु देवाणुप्पिया ! पुरिमताले नगरे महब्बलस्स रत्तो उस्सुकं जाव उदाहु सयमेव गच्छिता ?,

तते णं से अभग्गसेने चोरसेनावइं ते कोडुंबियपुरिसे एवं वयासी-अहन्नं देवाणुप्पिया ! पुरिमतालनगरं सयमेव गच्छामि, ते कोडुंबियपुरिसे सक्कारेति पडिविसज्जेति, तते णं से अभग्गसेने चोर० बहूहिं मित्त जाव परिवुडे ण्हाते जाव पायच्छित्ते सव्वालंकारविभूसिए सालाडवीओ चोरपल्लीओ पडिनिक्खमति २ ता जेणेव पुरिमताले नगरे जेणेव महब्बले राया तेणेव उवागच्छति २ ता करयल० महब्बलं रायं जएणं विजएणं वद्धानवेति २ ता महत्थं जाव पाहुडं उवणेति ।

तते णं से महब्बले राया अभग्गसेनस्स चोरसेनावइस्स तं महत्थं जाव पडिच्छति, अभग्गसेनं चोरसेनावतिं सक्कारेति सम्माणेति पडिविसज्जेति कूडागारसालं च से आवसहं दलयति, तते णं अभग्गसेने चोरसेनावती महब्बलेणं रत्ता विसज्जिए समाणे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छइ, तते णं से महब्बले राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेति २ ता एवं वयासी-

गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! विपुलं असनं पाणं खाइमं साइमं उवक्खडावेह २ तं विउलं असनं ४ सुरं च ६ सुबहुं पुप्फगंधमल्लालंकारं च अभग्गसेनस्स चोरसेनावइस्स कूडागारसालं उवणेह तते णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव उवणेति, तते णं से अभग्गसेने चोरसेनावइं बहूहिं मित्तानाइ सद्धिं संपरिवुडे ण्हाते जाव सव्वालंकारविभूसिए तं विउलं असनं ४ सुरं च ६ आसाएमाणा पमत्ते विहरति, तते णं से महब्बले राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेति २ एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! पुरिमतालस्स नगरस्स दुवाराइं पिहेह अभग्गसेनं चोरसेनावतिं जीवगाहं गिनिहह ममं उवणेह, तते णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव पडिसुणोति २ पुरिमतालस्स नगरस्स दुवाराइं पिहेति अभग्गसेनं चोरसेनावइं जीवगाहं गिण्हंति महब्बलस्स रण्णो उवणेति, तते णं से महब्बले राया अभग्गसेनं चोरसे० एतेणं विहानेणं वज्झ आणवेति, एवं खलु गोतमा ! अभग्गसेने चोरसेनावइं पुरापुआणाणं जाव विहरति ।

अभग्गसेने णं भंते ! चोरसेनावइं कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिति ? कहिं उववज्जिहिति ?, गोयमा ! अभग्गसेने चोरसेनावइं सत्तत्तीसं वासाइं परमाउयं पाललइत्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे सूलभिन्ने कए समाणे कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए उक्कोसनेरइएसु उववज्जिहिति, से णं ततो अनंतरं उव्वट्ठित्ता एवं संसारो जहा पढमो जाव पुढवीए, ततो उव्वट्ठित्ता वाणारसीए नयरीए सुयरत्ताए पच्चायाहिति, से णं तत्थ सुयरिएहिं जीवियाओ

ववरोविए समाणे तथेव वाणारसीए नयरीए सोड्ढिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिति, से णं तत्थ उम्मुक्कवालभावे एवं जहा पढमे जाव अंतं काहिति । निक्खेवो ॥

वृ. 'महंमहइमहालियं कूडागारसालं'ति महती-प्रशस्ता महती चासौ अतिमहालिका च-गुर्वी महातिमहालिका ताम्, अत्यन्तगुरुकामित्यर्थः 'कूडागारसालं'ति कूटस्येव-पर्वतशिखर-स्येवाकारो यस्याः सा तथा स चासौ शाला चेति समासोऽतस्ताम्, 'अनेगखंभसयसन्निविडं पासाईयं दरसणिज्जं अभिरुवं पडिरुवं'ति व्याख्या प्राग्वत् ।

'उत्सुकं'ति अविद्यमानशुल्कग्रहणं, यावत्करणादिदं दृश्यम्-'उक्करं' क्षेत्रगवादि प्रति अविद्यमानराजदेयद्रव्यम् 'अभडप्पवेसं' कौटुम्बिकगेहेषु राजवर्णवतां भयानामविद्यमानप्रवेशम् 'अडंडिमकुदंडिमं' दण्डो-निग्रहस्तेन निवृत्तं राजदेयतया व्यवस्थापितं दण्डिमं कुदण्डः-असम्यग्निग्रहस्तेन निवृत्तं द्रव्यं कुदंडिमं ते अविद्यमाने यत्र प्रमोदेऽसावदण्डिमकुदण्डिमोऽतस्ताम् 'अधरिमं'ति अविद्यमानं धरिमं-ऋणद्रव्यं यत्र स तथा तम् 'अधारणिज्जं' अविद्यमानाधमर्णम् 'अणुद्धुयमुडंगं' अनुद्धूता-आनुरूप्येण वादनार्थमुक्लिप्ता अनुद्धूता वा-वादनार्थमेव वादकैरत्यक्ता मृदङ्गा यत्र स तथा 'अमिलायमल्लदामं' अम्लानपुष्पमालं 'गणियावरनाडइज्जकलियं' गणिका-वैरैर्नाटकीयैः-नाटकपात्रैः कलितो यः स तथा तम् 'अणेगतालाचराणुचरियं' अनेकैः प्रेक्षाकारिभि-रासेवितमित्यर्थः, 'पमुइयपक्कीलियाभिरामं' प्रमुदितैः प्रक्रीडितैश्च जनैरमिरमणीयं 'जहारिहं'ति यथायोग्यम् ।

'उदाहु सयमेव गच्छेत्ता' उताहो सयमेव गमिष्यसीत्यर्थ । 'नाइविगिडेहिं'ति अनत्यन्तदीर्घं 'अद्धाणेहिं'ति प्रयाणकैः 'सुहेहिं'ति सुखैः-सुखहेतुभि, 'बसहिपायारासेहिं'ति वासिकप्रातर्भोजनैः 'जएणंविजएणंवद्धावेइ'ति जयेन विजयेन च रिपूणां वर्द्धस्वेत्येवमाशिषं प्रयुङ्क्ते इत्यर्थः ननु तीर्थकरा यत्र विहरन्ति तत्र देशे पञ्चविंशतेर्योजनानामादेशान्तरेण द्वादशानां मध्ये तीर्थकरातशयात् न वैरादयोऽनर्था भवन्ति, यदाह-

॥ १ ॥

“पुव्वुप्पन्ना रोगा पसमंति इइवेरमारीओ ।

अइवुट्ठी अणावुट्ठी न होइ दुब्बिक्ख डमरं च ॥” इति ।

तत्कथं शरीरमन्महावीरे भगवति पुरिमताले नगरे व्यवस्थित एवाभग्नसेनस्य पूर्ववर्णितो व्यतिकरः संपन्नः ? इति, अत्रोच्यते, सर्वमिदमनर्थानर्थजातं प्राणिनां स्वकृतकर्मणः सकाशादुप-जायते, कर्म च द्वेधा-सोपक्रमं १ निरुपक्रमं च २, तत्र यानि वैरादीनि सोपक्रमकर्मसंपाद्यानि तान्येव जिनातिशयादुपशास्यन्ति सदैषधात् साध्यव्याधिवत्, यानि तु निरुपक्रमकर्मसंपाद्यानि तानि अवश्यं विपाकतो वेद्यानि नोपक्रमकारणविषयाणि असाध्यव्याधिवत्, अत एव सर्वातिशयसम्पत्समन्वितानां जिनानामप्यनुपशान्तवैरभावा गोशालकादय उपसर्गान् विहितवन्तः

श्रुतस्कन्धः-१ अध्ययनं-३ समाप्तम्

अध्ययनं - ४ - शकटं

मू. (२४) जइ णं भंते ! चउत्थस्स उक्खेवो, एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं साहंजनीनामं नयरी होत्थारिद्धत्थिमियसमिद्धा, तीसेणं साहंजणीए बहिया उत्तरपुरच्छिमेदिसीभाए

देवरमणे नामं उज्जाणेहोत्था,

तत्थ णं अमोहस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था पुराणे, तत्थ णं साहंजणीए नयरीए महचंदे नामं राया होत्था महाय०, तस्स णं महचंदस्स रत्तो सुसेणे नामं अमच्चे होत्था सामभेयदंड० निग्गहकुसले, तत्थ णं साहंजणीए नयरीए सुदंसणानामं गणिया होत्था वन्नओ,

तत्थ णं साहंजणीए नयरीए सुभद्दे नामं सत्थवाहे परिवसइ अट्ठे०, तस्स णं सुभद्दस्स सत्थवाहस्स भद्दानामं भारिया होत्था अहीण०, तस्स णं सुभद्दसत्थ० पुत्ते भद्दाए भारियाए अत्तए सगडे नामं दारए होत्था अहीण०, तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे समोसरणं परिसा राया य निग्गए धम्मो कहिओ परिसा पडिगया,

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स० जेड्ढे अंतवासी जाव रायमग्गमोगाढे तत्थ णं हत्थी आसे पुरिसे तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगए पासति एगं सइत्थीयं पुरिसं अवउडगबंधणं उक्खित्त जाव घोसेणं चिंता तहेव जाव भगवं वागरेति, एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे छगलपुरे नामं नगरे होत्था, तत्थ सीहगिरिनामं राया होत्था महाय०,

तत्थ णं छगलपुरे नगरे छणिए नामं छगलीए परिवसति अट्ठे० अहम्मिए जाव दुप्पडियानंदे, तस्स णं छणियस्स छगलियस्स बहवे अयाण य एलाण य रोज्जाण य वसभाण य ससयाण य सूयराण य पसयाण य सिंघाण य हरिणाण य मयूराण य महिसाण य सतबद्धाण य सहस्सबद्धाण य जूहाणि वाडगंसि सन्निरुद्धाइं चिद्धंति, अन्ने य तत्थ बहवे पुरिसा दिन्नभइभत्तवेयणा बहवे य अए जाव महिसे य सारक्खमाण संगोवेमाणा चिद्धंति, अन्ने य से बहवे पुरिसा अयाण य जाव गिहंसि निरुद्धा चिद्धंति,

अन्ने य से बहवे पुरिसा दिन्नभइ० बहवे सयए य सहस्से य जीवियाओ ववरोविति मंसाइं कप्पिणीकप्पियाइं करेति छणीयस्स छगलीयस्स उवणेति, अएन्ने य से बहवे पुरिसा ताइं बहूयाइं अयमंसाइं जाव महिसमंसइं तवएसु य कवल्लीसु य कंदूएसु य भज्जणेसु य इंगालेसु य तलंति य भज्जेति य सोल्लयंति य २ ततो रायमग्गंसि वित्ति कप्पेमाणा विहरंति,

अप्पणाविय णं से छन्नियए छागलीए तेहिं बहुविह० मंसेहिं जाव महिसमंसेहिं सोल्लेहि य तलेहि य भज्जेहि य सुरं च ६ आसाएमाणे विहरति, तते णं से छत्रीए य छगलीए एयकम्म ५० वि० स० सुबहुं पावकम्मं कलिकलुसं समज्जिणित्ता सत्तयाससयाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा चोत्थीए पुढवीए उक्कसेणं दससागरोवमठिइएसु नेरइयत्ताए उववन्ने ।

बू. 'जइ णं भंते ! चउत्थस्स उक्खेवउ' ति 'जइ णं भंते !' इत्यादि चतुर्थाध्ययनस्योत्क्षेपकः- प्रस्तावना वाच्या इति गम्यं, स चायं- 'जइ णं भंते ! समणेणं भगवया जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं तच्चस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते चउत्थस्स णं भंते ! के अट्ठे पन्नत्ते ?' ति, 'महता' इत्यनेन 'महताहिमवतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' सामः- प्रियवचनं १ भेदः- नायकसेवकयोश्चित्तभेदकरणं २ दण्डः- शरीरधनयोरपहारः उपप्रदानं- अभिमतार्थदानम् ४ एतान्येव नीतयः सप्रयुक्ता येन स तथा अत एव नयेषु विधाज्ञः- प्रकारवेदिता य इत्यादिरमात्यवर्णको दृश्यः ।

मू. (२५) तते णं तस्स सुभद्दसत्थवाहस्स भद्दा भारिया जाव निंदुया यावि होत्था, जाया जाया दारगा विनिहायमावज्जंति, तते णं से छत्रीए छागले चोत्थीए पुढीवए अनंतरे उव्वडित्ता

इहेव साहजणीए नयरीए सुभदस्स सत्थवाहस्स भद्दाए भारियाए कुच्चिसि पुत्तत्ताए उववन्ने,
 तते णं सा भद्दा सत्थवाही अन्नया कयाइं नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाणं दारगं पयाया,
 तए णं तं दारगं अम्मापियरो जायमेत्तं चेव सगडस्स हेड्डातो ठावेत्ति दोच्चंपि गिण्हावेत्ति अनुपुव्वेणं
 सारक्खंति संगोवेत्ति संवड्ढेत्ति जहा उज्झियए जाव जम्हा णं अम्हं इमे दारए जायमेत्ते चेव सगडस्स
 हेड्डा ठाविए तम्हा णं होऊ णं अम्हं एस दारए सगडे नामेमं, सेसं जहा उज्झियते,

सुभद्वे लवणसमुद्वे कालगते मायावि कालगया, सेऽवि सयाओ गिहाओ निच्छूदे तते णं
 से सगडे दारए सयातो गिहाओ निच्छूदे समाणे संघाडगतहेव जाव सुदरिसणाए गणियाए सद्धिं
 संपलगे यावि होत्था, तते णं से सुसेने अमच्चे तं सगडं दारगं अन्नया कयाइं सुदरिसणाए गणियाए
 गिहाओ निच्छुभावेत्ति सुदंसणियं गणियं अब्भितरियं ठावेत्ति २ सुदरिसणाए गणियाए सलद्धिं
 उरालाईं माणुस्सगाईं भोगभोगाईं भुंजमाणे विहरति,

तते णं से सगडे दारए सुदरिसणाओ गिहाओ निच्छूदे समाणे अन्नत्थ कत्थवि सुत्तिं वा
 अलभ० अन्नया कयाइं रहसियं सुदरिसणागेहं अणुप्पविसइ २ सुरिसिणाए सद्धिं उरालाईं भोगभोगाईं
 भुंजमाणे विहरइ, इमं च णं सुसेणे अमच्चे ण्हाते जाव विभूसाए मणुस्सवग्गुराए जेमेव सुदरिसणागणि-
 याए गेहे तेणेव उवागच्छति तेणेव उवागच्छइत्ता सगडं दारयं सुदंसणाए गणियाए सद्धिं उरालाईं
 भोगभोगाईं भुंजमाणं पासइ २ आसुरुत्ते जाव मिसमिसेमाणे तिवलियं भिउडिं निडाले साइड्ड
 सगडं दारयं पुरिसेहिं गिण्हाविति अड्ढि जाव महियं करेत्ति अवउडगबंधणगं करेत्ति २ जेणेव
 महचंदे राया तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता करयलजाव एवं वयासी—

एवं खलु सामी १ सगडे दारए मम अंतेपुरंसि अवरद्धे, तते णं से महचंदे राया सुसेणं
 अमच्चं एवं वयासी—तुमं चेव णं देवाणुप्पिया ! सगडस्स दारगस्स दंडं वतेहि, तए णं से सुसेणे
 अमच्चे महचंदेणं रत्ता अब्भणुन्नाए समाणे सगडं दारयं सुदरिसणं च गणियं एएणं विहाणेणं वज्झं
 आणवेत्ति, तं एवं खलु गोयमा ! सगडे दारगे पोरापुराणाणं पच्चणुब्भवामणे विहरति ।

बृ. 'सुभद्वे लवणे काल' ति अयमर्थः—'सुभद्वे सत्थवाहे लवणसमुद्वे कालधम्मणा संजुत्ते
 यावि होत्थ' ति ।

मू. (२६) सगडे णं भंते ! दारए कालगए कहिं गच्छिहिति ? कहिं उववज्झिहिइ ? , सगडे
 णं दारए गोयमा ! सत्तावन्नं वासाइं परमाउयं पालइत्ता अज्जेव तिभागावसेसे दिवसे एणं अहं
 अओमयं तत्तसमजोइभूयं इत्थिपडिमं अवयासाविते समाणे कालमासे कालं किच्चा इमीसे
 रयणप्पभाए पुढवीए नेरइयत्ताए उववज्झिहिति,

से णं ततो अनंतरं उव्वट्ठित्ता रायगिहे नगरे मातंगकुलंसि जुगलत्ताए पच्चायाहिति, तते
 णं तस्स दारस्स अम्मापियरो निवत्तबारसगस्स इमं एयारूवं गोणं नामधेज्जं करिस्संति, तं होऊ
 णं दारगं सगडे नामेणं होऊ णं दारिया सुदरिसणानामेणं, तते णं से सगडे दारए उम्मुक्कबालभावे
 जोव्वण [गमणुपत्ते०] भविस्सइ, तए णं सा सुदरिसणावि दारिया उम्मुक्कबालभावा (विण्णय)
 जोव्वणगमणुप्पत्ता रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य उक्किड्डा उक्किट्टसरीरा यावि भविस्सइ,
 तए णं से सगडे दारए सुदरिसणाए रूवेण य जोव्वणेण य लावण्णेण य मुच्छिए सुदरिसणाए
 सद्धिं उरालाईं भोगभोगाईं भुंजमाणे विहरिस्सति,

तते णं से सगडे दारए अन्नया कयाइउं सयमेव कूडगाहितं उवसंपजितताणं विहरिस्सति,
तते णं से सगडे दारए कूडगाहे भविस्सइ अहम्मिए जाव दुप्पडियानंदे एय कम्मे० सुबहुं पावकम्मं
समज्जिणित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइयत्ताए उवन्ने, संसारे तहेव
जाव पुढवीए, से णं ततो अनतरं उव्वट्ठित्ता वाणारसीए नयरीए मच्छत्ताए उववज्जिहिति,

से णं तत्थ णं मच्छबंधिएहिं वहिए तत्थेव वाणारसीए नयरीए सेट्ठिकुलंसि पुत्तत्ताए
पच्चायाहिति बोहिं बुज्जे० पव्व० सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्जिहिति निक्खवो दुहविवागाणं
चोत्थस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नते ॥

बू. 'अओमयं' ति अयोमयीं 'तत्तं' तप्तां, कथम्? इत्याह 'समजोइभूयं' ति समा-तुल्या
ज्योतिषां-वह्निना भूता या सा तथा ताम्। 'अवयासाविए' ति अवयासितः-आलिङ्गितः। 'जोव्वण०
भविस्सइ' ति 'जोव्वणगमणुपत्ते अलं भोगसमत्थे यावि भविस्सति' इत्येवं द्रष्टव्यम्। 'त स' ति
'तए णं सा' दृश्यम्। 'विन्नयं' ति एतदेवं दृश्यं-विण्णयपरिणयमेत्ता'।

'निक्खेवो' ति 'एवं खलु जंबू! समणेणं भगवया महावीरेणं चउत्थस्स अज्झयणस्स
अयमट्ठे पन्नते' इत्येवंरूपं निगमनं वाच्यमिति। शेषमुपयुज्य प्रथमाध्ययनानुसारेण व्याख्येयमिति
चतुर्थाध्ययनविवरणम् ॥

अध्ययन - ५ - बृहस्पतिदत्तः

मू. (२७) जइ णं भंते! पंचमस्स अज्झयणस्स उक्खेवो, एवं खलु जंबू! तेणं कालेणं तेणं
समएणं कोसंबीनामं नयरी होत्था रिद्धत्थिमिय० बाहिं चंदोतरणे उज्जाणे सेयभदे जक्खे, तत्थ णं
कोसंबीए नयरीए सयाणीए नामं राया होत्था महता मियावती देवी,

तस्स णं सयाणीयस्स पुत्ते मियादेवीए अत्तए उदायणे णामं कुमारे होत्था अहीण० जुवराया,
तस्स णं उदायनस्स कुमारस्स पउमावतीनामं देवी होत्था, तस्स णं सयाणीयस्स सोमदत्ते नामं
पुरोहिए होत्था रिउवेय०, तस्स णं सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ता नामं भारिया होत्था, तस्स णं
सोमदत्तस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए वहस्सतिदत्ते नामं दारए होत्था अहीण०,

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे समोसरणं, तेणं कालेणं तेणं समएणं
भगवं गोयमे तहेव जाव रायमग्गमोगाढे तहेव पासइ इत्थी आसे पुरिसमज्जे पुरिसं विंता तहेव
पुच्छति पुव्वभगं भगवं! वागरेति, एवं खलु गोयमा! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्दीवे
दीवे भारहे वासे सव्वतोभदे नामं नयरे होत्था रिद्धत्थिमियसमिद्धे,

तत्थ णं सव्वतोभदे नगरे जियसत्तू नामं राया, तस्स णं जियसत्तुस्स रन्नो महेसरदत्ते नामं
पुरोहिए होत्था रिउव्वेय ४ जाव अथव्वणकुसले आवि होत्था, तते णं से महेसरदत्ते पुरोहिए
जियसत्तुस्स रन्नो रज्जबलववद्धणअट्ठआए कल्लाकल्लिं एगमेगं माहणदारयं एगमेगं खत्तियदारयं
एगमेगं वइस्सदारयं एगमेगं सुहदारगं गिण्हावेति २ तेसिं जीवंतगाणं चेव हियउंडए गिण्हावेति
जियसत्तुस्स रन्नो संतिहोमं करोति,

तए णं से महेसरदत्ते पुरोहिए अट्ठमीचोदसीसु दुवे माहण १ खत्तिय २ वेस ३ सुद्धे ४
चोण्हं मासाणं चत्तारि २ छण्हं मासाणं अट्ठ २ संवच्छरसस सोलस २ जाहे जाहेऽविय णं जियसत्तू

राया परबलेण अभिजुंजइ ताहे ताहेविय णं से महेसरदत्ते पुरोहिए अट्टसयं माहणदारगाणं अट्टसयं खतियदारगाणं अट्टसयं सुददारगाणं अट्टसयं वेसदारगाणं पुरिसे गिण्हावेति गिण्हावेत्ता तेसि जीवंताणं चेव हिययउंडीओ गिण्हावेति २ जियसत्तुस रण्णो संतिहोमं करेति,

तते णं से परबले खिप्पामेव विद्धंसिज्जइ वा पडिसेहिज्जइ वा ।

बृ. 'रिउव्वेय'ति एतेनेदं ६श्यं- 'रिउव्वेयजजुव्वेयसामवेयअथव्वणवेयकुसले'ति ६श्यं व्यक्तं च । 'हिययउंडीओ'ति हृदयमांसपिण्डान् ।

मू. (२८) तते णं महेसरदत्ते पुरोहिए एयकम्मं० सुबहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता तीसं वाससयं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा पंचमाए पुढवीए उक्कसेणं सत्तरससागारोवमड्डिएए नगरे उववज्जे, से णं ततो अनंतरं उव्वट्ठित्ता इहेव कोसंबीए नयरीए सोमदत्तस्स पुरोहियस्स वसुदत्ताए पुत्तत्ताए उववज्जे, तते णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो निव्वत्तबारसाहस्स इमं एयारूवं नामधेज्जं करेति ।

जम्हा णं अन्हं इमे दारए सोमदत्तस्स पुरोहियस्स पुत्ते वसुदत्ताए अत्तए तम्हा णं होउ अन्हं दारए बहस्सइदत्ते नामेणं, तते णं से बहस्सतिदत्ते दारए पंचघातिपरिग्गहिए जाव परिवह्णइ, तते णं से बहस्सति० उम्मुक्कबालभावे जुव्वण० विण्णय० होत्था से णं उदायणस्स कुमारस्स पियबालवयस्सए यावि होत्था सहजायए सहवट्ठीयए सहपंसुकीलियए ।

तते णं से सयाणीए राया अन्नया कयाइं कालधम्मणा संजुत्ते, तते णं से उदायणकुमारो बहुराईसर जाव सत्यवाहप्यभिइहिं सद्धिं संपरिवुडे रोयमाणे कंदमाणे विलवमामे सयाणीयस्स रत्तो महया इट्ठीसक्कारसमुदएणं नीहरणं करेति, बहूइं लोइयाइं मयकिच्चाइं करेति, तते णं ते बहवे राईसर जाव सत्यवाह० उदायणं कुमारं महया रायाभिसेएणं अभिसिंचइ, तते णं से उदायणे कुमारे राया जाते महया० ।

तते णं से बहस्सतिदत्ते दारए उदायनस्स रत्तो पुरोहियकम्मं करमाणे सव्वट्ठाणेसु सव्वभूमियासु अंतेउरे य दिन्नवियारे जाए यावि होत्था, तते णं से बहस्सतीदत्ते पुरोहिए उदायनस्स रण्णो अंतेउरंसि वेलासु य अवेलासु य काले य अकाले य राओ य वियाले य पविसमाणे अन्नया कयाइं पउमावईए देवीए सद्धिं संपलगे यावि होत्था पउमावईए देवीए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरइ । इमं च णं उदायने राया ण्हाए जाव विभूसिए जेणेव पउमावई देवी तेणेव उवागच्छइ, बहस्सतिदत्तं पुरोहियं पउमावीदेवीए सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणं पासति आसुरुत्ते तिवलिं भिउडिं साहट्टवहस्सतिदत्तं पुरोहियं पुरिसेहिं गिण्हावेति जाव एएणं विहाणेणं वज्जं आणाविए, एवं खलु गोयमा ! बहस्सतिदत्ते पुरोहिए पुरापौराणाणं जाव विहरइ ।

बहस्सतिदत्ते णं भंते ! दारए इओ कालगए समाणे कहिं गच्छिहिंति कहिं उववज्जि हिति ?, गोयमा ! बहस्सतिदत्ते णं दारए पुरोहिए चोसट्ठिं वासाइं परमाउयं पालइत्ता अज्जेव विभागवसेसे दिवसे सूलीयभिन्ने कए समामे कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्यभाए पुढवीए संसारो तहेव पुढवी, ततो हत्थिणाउरे नगरे भिगत्ताए पच्चायाइस्सति, से णं तत्थ वाउरितेहिं वहिए समाणे तत्थेव हत्थिणाउरे नगरे सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए०, बोहिं० सोहम्मे कप्पे विमाणे० महाविदेहे वासे सिज्जिहिंति निक्खेवो ।

वृ. 'वेलासु'ति अवसरेषु-भोजनशयनादिकालेष्वित्यर्थ 'अवेलासु'ति अनवसरेषु 'काले' तृतीयप्रथमप्रहरादौ 'अकाले च' मध्याहादौ, अकालं विशेषेणाह- 'राओ'ति रात्रौ 'वियाले'ति सन्ध्यायां 'संपलग्गो'ति आसक्तः ॥

श्रुतस्कन्धः-१ अध्ययन-५ समाप्तम्

मुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता सन्पादीता विपाकश्रुताङ्गसूत्रे
प्रथमश्रुतस्कन्धस्य पञ्चमअध्ययनस्य अभयदेवसुरि विरचिता टीका परिसमाप्ता ।

अध्ययन-६ नन्दिवर्धनः

मू. (२९) जइ णं भंते ! छट्ठस्स उक्खेवो, एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं महरा नाम नयरी, भंडीरे उज्जाणे सुदंसणे जक्खे सिरीदामे राया बंधुसिरी भारिया पुत्ते नंदिवद्धणे कुमारे अहीणे जुवराया, तस्स सिरीदामस्स सुबन्धु नामं अमच्चे होत्था सामदंडं ।

तस्स णं सुबन्धुस्स अमच्चस्स बहुमित्तपुत्ते नामं दारए होत्था अहीणं, तस्स णं सिरीदामस्स रन्नो चित्ते नामं अलंकारिए होत्था, सिरीदामस्स रत्तो चित्तं बहुविहं अलंकारियकम्मं करेमाणे सव्वट्ठाणेषु य सव्वभूमियासु य अंतेउरे य दिन्नवियारे यावि होत्था, तेणं कालेणं तेणं समएणं सामि समोसे परिसा निग्गया रायावि निग्गओ जाव परिसा पडिगया ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं समणस्स जेट्ठे जाव रायमग्गं ओगाढे तहेव हत्थी आसे पुरिसे, तेसिं च णं पुरिसाणं मज्झगय एगं पुरिसं पासति जाव नरनारिसंपरिवुडं ।

ततेणं तं पुरिसं रायपुरिसा चच्चरंसि तत्तंसि अयोमयंसि समजोइभूयसिहासणंस निविसावेत्ति, तयानंतरं च णं पुरिसाणं मज्झगयं बहुविहं अयकलसेहिं तत्तेहिं समजोइभूएहिं अप्पेगइया तंबभरिएहिं अप्पेगइया तउयभरिएहिं अप्पेगं सीसगभरिएहिं अप्पेगं कलकलभरिएहिं अप्पेगं खारतेल्लभरिएहिं महयार रायाभिलेएणं अभिसिंचते, तयानंतरं च णं तत्तं अयोमयं समजोइभूयं अयोमयसंडासएणं गहायहारं पिणद्धंति तयानंतरं च णं अद्धहारं जाव पट्टं मउडं चिंता तहेव जाव वागरेति । एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे सीहपुरे नामं नगरे होत्था रिद्धं, तत्थ णं सीहपुरे नयरे सीहरहे नामं राया होत्था, तस्स णं सीहरहस्स रत्तो दुज्जोहणे नामे चारगपालए होत्था अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे, तस्स णं दुज्जोहणस्स चारगपालगस्स इमेयारूवे चारगभंडं होत्था बहवे अयकुंडीओ अप्पेगइयाओ तंबभरियाओ अप्पेगइयाओ तउयभ-रियाओ अप्पेगं सीसगभरियाओ अप्पेगं कलकलभरियाओ अप्पेगं खारतेल्लभरियाओ अगनिकायांसि अद्वहिया चिट्ठंति, ।

तस्स णं दुज्जोहणं चारगं बहवे उट्टियाओ आसमुत्तभरियाओ अप्पेगं हत्थिमुत्त-भरिआओ अप्पेगं गोमुत्तभरियाओ अप्पेगं महिसमुत्तभरियाओ अप्पेगं उट्टमुत्तभरियाओ अप्पेगं अयमुत्तभरियाओ अप्पेगं एलमुत्तभरियाओ बहुपडिपुत्ताओ चिट्ठंति । तस्स णं दुज्जोहणं चारगपालगस्स बहवे हत्थुंडुयाण य पायंडुयाण य हडीण य नियलाण य संकलाण य पुंजा निगरा य सत्त्रिक्खिता चिट्ठंति, तस्स णं दुज्जोहणं चारगं स्स बहवे वेणुलयाण य वेत्तलयाण य चिञ्चालयाण य छियाणं कसाण य वायरासीण य पुंजा निगरा चिट्ठंति, तस्स णं दुज्जोहणं चारगं स्स बहवे

सिलाण य लउडाण य मोग्गराण य कनंगराण य पुंजा निगरा चिड्ढंति ।

तस्स णं दुज्जोहणं चारगंस्स बहवे तंताण य वरत्ताण य वागरजाण य वालयसुत्तरज्जुण य पुंजा निगरा त चिड्ढंति, तस्स णं दुज्जोहणं चारगं स्स बहवे असिपत्ताण य करपत्ताण य खुरपत्ताण य कलंबचीरपत्ताण य पुंजा निगरा चिड्ढंति, तस्स णं दुज्जोहणं चारगंस्स बहवे लोहखीलाण य कडगसक्कराण य चम्पपट्टाण य अल्लपल्लण य पुंजा निगरा चिड्ढंति, तस्स णं दुज्जोहणं चारगंस्स बहवे सूतीण य डंभणाण य कोट्टिल्लण य पुंजा निगरा चिड्ढंति, तस्स णं दुज्जोहणं चारगंस्स बहवे सत्था ण य पिप्पलाण य कुहाडाण य नहच्छेयणाण य दब्भतिणाण य पुंजा निगरा चिड्ढंति ।

तते णं से दुज्जोहणे चारगपाले सीहरथस्स रत्तो बहवे चोरे य पारदारिए य गंठिभेदे य रायावकारी य अणधारए य बालघातए य विसंभघाते य जुतिकरे य खंडपट्टे य पुरिसेहिं गिण्हावेति २ ता उत्ताणए पाडिति लोहदंडेणं मुहं विहाडेइ अप्पेगतिए तत्ततंबं पज्जेति अप्पेगतिया तउयं पज्जेति अप्पेगतिए सीसगं पं अप्पेगं कलं २ अप्पें खारतेल्लं अप्पेगइयाणंतेणं चेव अभिसेयगं करेति, अप्पें उत्ताणए पाडेति आसमुं पज्जेति अप्पें हत्थिमुत्तं पज्जेति जाव एलमुत्तं पज्जेति, अप्पेगतिए हेड्डामुहे पाडेति ।

छडछडस्स वम्मावेति, अप्पेगं तेणं चेव उवीलं दलयति अप्पें हत्थुं दुयाइं बंधावेति अप्पें पायंदुडियं बंधावेति अप्पें हडिबंधणं करेति अप्पें नियडबंधणं करेति अप्पें संकोडिय-मोडियं करेति अप्पेगं संकलबंधणं करेति अप्पेगं हत्थच्छिन्नं करेति जाव सत्थोवाडियं करेति अप्पेगं वेणुलयाहि य जाव वायरासीहि य हणावेति अप्पेगं उत्ताणए कारवेति उरे सिलं दलावेति तओ लउलं छुभावेइ २ पुरिसेहिं उककंपावेति अप्पेगं तंतीहि य जाव सुत्तरज्जुहि य हत्थेसु पाएसु य बंधावेति अगडंसि औचूलयालगं पज्जेति अप्पेगं असिपत्तेहि य जाव कलंब-चीरपत्ते हि य पच्छावेति खारतेल्लेणं अब्भिगावेति अप्पें निलाडेसु य अवदूसु य कोप्परेसु य जाणुसु य खलुएसु अ लोहकीलए य कडसक्कराओ य दवावेति अलए भंजावेति अप्पेगं सुतीओ य दंभणाणि य हत्थंगुलियासु य पायंगुलियासु य कोट्टिल्लएहिं आउडावेति २ भूमिं कंडूयावेति अप्पेगं सत्थेहि य जाव नहच्छेदणेहि य अंगं पच्छावेइ दब्भेहि य कुसेहि य उल्लवद्धेहि य वेदावेति आयवंसि दलयति सुक्के समाणे चडछडस्स उप्पाडेति ।

तते णं से दुज्जोहणे चारगपालए एयकम्मे सुबहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता एगतीसं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमठितीएसु नेरइत्ताए उववन्ने ।

वृ. 'चित्तं बहुविहं'ति आश्रयभूतं बहुप्रकारं चेत्यर्थ 'अलंकारियकम्मं'ति क्षुरकम्म 'सव्व-ट्टाणेसु'ति शय्यास्थानभोजनस्थानमन्त्रस्थानादिषु आयस्थानेषु वा शुल्कादिषु 'सव्वभूमियासु'ति प्रासादभूमिकासु सप्तमभूमिकावसानासु पदेषु वा-अमात्यादिषु । 'दित्रविचारं'ति राज्ञाऽ-नुज्ञानसंवरणः अनुज्ञातविचारणो वा । कलकलभरिर्पिहि'ति कलकलायत इति कलकलं-चूर्णादिभि-श्रजलं तद्वैः, तसं अयोमयमित्वादि विशेषणम् । 'हारं पिणद्धंति'ति परिधापयन्ति, किं कृत्वा इत्याह-अयोमयं संदंशकं गृहीत्वेति, तत्र हारः अष्टादशसरिकः । 'अह्वहारं'ति नवसरिकः,

यावत्करणात् 'तिसरियं पिणद्धति पालंबं पिणद्धति कडिसुतयं पिणद्धति' इत्यादि, त्रिसरिकं प्रतीतं प्रालम्बो-शुम्भनकं कटीसूत्रं व्यक्तं 'पट्टं'ति ललाटाभरणं मुकुटं-शेखरकः 'चिंता तहेव'ति तं पुरुषं दृष्ट्वा गौतमस्य विकल्पस्तथैवाभूत् यथा हि प्रथमेऽध्ययने, तताहि- 'न मे दिद्धा नरया वा नेरइया वा, अयं पुण पुरिसेनिरयपडिरुविंयं वेयणं वेएइ'ति, यावत्करणादेवं दृश्यम्- 'अहापज्जत्तं भत्तपाणं पडिगाहेति जेणेव समणं भगवं तेणेव उवागच्छइ' इत्यादि वाच्यं 'वागरेति'ति कोडसी जन्मान्तरे आसीदित्येवं गौतमः पृच्छति भगवांस्तु व्याकरोति-कथयति ।

'चारगपाले'ति गुप्तिपालकः । 'चारगभंडे'ति गुह्ययुपकरणम् । 'हत्थुंइयाण'ति अण्डूनि-काष्ठादिमयबन्धनविशेषाः, एवं पादान्दुकान्यपि, 'हडीण य'ति हडयः-खोटकाः 'पुंज'ति सशिखरो राशि 'निगर'ति राशिमात्रम् । ४ 'वेणुलयाण य'ति स्थूलवंशलतानां 'वेत्तलयाण य'ति जलजवंशल-तानां 'चिंच'ति चिञ्चालतानाम् अम्बिलिकाकम्बानां 'छियाण'ति श्लक्ष्णचर्मकशानां 'कसाण य'ति चर्मयष्टिकानां 'वायरासीण'ति वल्करश्मयो वटादित्वगमयसिंदुराणि ताडनप्रयोजनानि तेषां पुञ्जास्तिष्ठन्तीति योगः । 'सिलाण य'ति दृषदां 'लउलाण य'ति लगुडानां 'मुग्गराण य'ति व्यक्तं 'कनंगराण य'ति काय-पानीयाय नङ्गराः-बोधिस्थनिश्चलीकरणपाषाणास्ते कनङ्गराः कानंगरा वा-ईषन्नंगरा इत्यर्थः । 'तए णं से'ति एतस्य स्थाने 'तस्स णं'ति मन्यामहे एतस्यैव सङ्गतत्वात् पुस्तकान्तरे दर्शनाच्चेति । 'असिपत्ताण य'ति असीनां 'करपत्ताण य'ति क्रकवानां 'खुरपत्ताण य'ति क्षुराणां 'कलंबचीरपत्ताण य'ति अलीनां-वृश्चिकपुच्छाकृतीनां 'डंभणाण य'ति यैरग्निप्रता-पितैर्लोहशलाकादिभिः परशरीरेऽङ्ग उत्पाद्यते तानि दम्भकानि 'कोट्टिल्लाण'ति ह्रस्वमुद्गरविशेषाणां 'पच्छाण य'ति प्रच्छन्नकानां 'पिप्पलाण य'ति ह्रस्वक्षुराणां कुठारा नखछेदनकानि दर्भाश्च प्रतीताः ।

'अणहारए य'ति ऋणधारकान् 'संडपट्टे य'ति घूर्तान् । 'अप्पेगइय'ति अत्येककान् कांश्चिदपीत्यर्थः 'पजेति'ति पाययति 'अप्पेगइयाणं तेणं चेव ओवीलं दलयति' तेनैव अवपीडं-शेखरं मस्तके तस्यारोपणात् उपपीडां वा-वेदनां दलयति-केरोति 'संकोडियमोडिए'ति सङ्कोटिताश्च-सङ्कोचिताङ्गा मोटिताश्च-चलिताङ्गाः इति द्वन्द्वोऽतस्तान् 'अप्पेगइए हत्यच्छिन्नए करेति' इत्यत्र यावत्करणादिदं दृश्यं- 'पायच्छिन्नए एवं नक्कउट्टुजिम्बसीसछिन्नए' इत्यादि, 'सत्थोवाडियए'ति शस्त्रावपाटितान्-खङ्गादिना विदारितान् 'अप्पेगइया वेणुलयाहिं' इत्यत्र यावत्करणात् 'वेत्तलयाहि य चिंचलयाहिं' इत्यादि दृश्यम् ।

'उरेसिलं दलावे' इत्यादि, उरसि पाषाणं दापयति तदुपरि लगुडं दापयति ततस्तं पुरुषाभ्यां लगुडोभयप्रान्तनिविष्टाभ्यां लगुडमुत्कम्पयति-अतीव चलयति यथाऽपराधिनीऽस्थीनि दल्यन्त इति भावः । 'तंतीहि य' इत्यत्र यावत्करणादिदं दृश्यं- 'वरत्ताहि' वागरञ्जुहि' इत्यादि, 'अगडंसि'ति कूपे 'उचूलयालगं'ति अधःशिरस उपरि पादस्य कूपजले बोलणाकर्षणं 'पजेइ'ति पाययति खादयतीत्यादिलौकिकीभाषा कारयतीति तु भावार्थः, 'अवदूसु य'ति कृकाटिकासु 'खलुएसु'ति पादमणिबन्धेषु 'अलिए भंजावेइ'ति वृश्चिककण्टकान् शरीरे प्रवेशयतीत्यर्थं 'सूईओ'ति सूचीः 'डंभणाणि य'ति सूचीप्रायाणि दम्भकानि हस्ताङ्गुल्यादिषु 'कोट्टिल्लाएहिं'ति मुद्गरकैः 'आओडावेइ'ति आखोटयति प्रवेशयतीत्यर्थं 'भूमिं कंडुयावेइ'ति अङ्गुलीप्रवेशितसूचीकैः हस्तैः भूमिं कण्डूयते, महादुःखमुत्पद्यते भूमिकण्डूयनं कारयतीति । 'दब्भेहि य'ति दर्भा-समूलाः

‘कुसेहि य’त्ति कुशाः—निर्मूलाः ।

मू. (३०) से णं ततो अनंतरं उच्चट्टिता इहेव महराए नगरीए सिरीदामस्स रन्नो बंधुसिरीए देवीए कुच्छिसि पुत्तताए उववत्रे, तते णं बंधुसिरी नवण्हं मासाणं बहुपडिपुत्राणं जाव दारगं पयाया, तते णं तस्स दारगस्स अम्मापियरो निव्वत्तवारसाहे इमं एयाणुरूवं नामधेज्जं करेति होऊ णं अण्हं दारगाणं नंदिसेए नामेणं । तते णं से नंदिसेणे कुमारे पंचधातीपरिवुडे जाव परिवुड्डइ, तते णं से नंदिसेणे उम्मुक्कबालभावे जाव विहरति जोव्वं जुवराया जाते यावि होत्था, तते णं से नंदिसेणं रज्जे य जाव अंतेउरे य मुच्छिते इच्छति सिरिदामं रायं जीवियातो ववरोवित्तए सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए, तते णं से नंदिसेणे कुमारे सिरीदामस्स रन्नो बहूणि अंतराणि य छिद्दाणि य विवराणि य पडिजागरमाणे विहरति ।

तते णं से नंदिसेणे कुमार सिरीदामस्स रन्नो अंतरं अलभमाणे अत्राया कयाइं चित्तं अलंकारियं सदावेति २ एवं वयासी—तुम्हे णं देवामुप्पिया ! सिरीदामस्स रन्नो सव्वद्वाणेसु य सव्वभूमिसु य अंतेउरे दिन्नवियारे सिरीदामस्स रन्नो अभिक्खणं २ अलंकारियं कम्मं करेमाणे विहरसि, तण्णं तुम्हं देवामुप्पिया ! सिरीदामस्स रन्नो अलंकारियं कम्मं करेमाणे गीवाए खुरं निवसेहि तो णं अहं तुम्हं अद्धरज्जयं करेस्सामि तुम्हं अण्हैहिं सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरिस्ससि ।

तते णं से चित्ते अलंकारिए नंदिसेणस्स कुमारस्स वयणं एयमड्डं पडिसुणेति, तए णं तस्स चित्तस्स अलंकारियस्स इमेयारूवे जाव समुप्पज्जित्था—जइ णं मम सिरीदामे राया एयमड्डं आगमेति तते णं मम न नज्जति केणति असुभेणं कुमरणेणं मारिस्सतितिकट्टु भीए जेणेव सिरीदामे राया तेणेव उवागच्छति सिरीदामं रायं रहस्सियगं करयलं एवं वयासी—एवं खलु सामी ! नंदिसेणे कुमारे रज्जे य जाव मुच्छिते इच्छति तुब्भे जीवियातो ववरोवित्ता सयमेव रज्जसिरिं कारेमाणे पालेमाणे विहरित्तए, तते णं से सिरिदामे राया चित्तस्स अलं अंतिए एयमड्डं सोच्चा निसम्म आसुरुत्ते जाव साहट्टु नंदिसेणं कुमारं पुरिसेहिं सद्धिं गिण्हावेति, एएणं विणेणं बज्जं आणवेत्ति, तं एवं खलु गोयमा ! नंदिसेणे पुत्ते जाव विहरति । नंदिसेणे कुमारे इओ चुए कालमासे कां किच्चा कहिं गच्छिहिइ कहिं उवज्जिहिइ ?, गोयमा ! नंदिसेणे कुमारे सद्धिं वासाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारे तहेव ततो हत्थिणाउरे नगरे मच्छताए उववज्जिहिति, से णं तत्थ मच्छीएहिं वधिए समाणे तत्थेव सेट्टिकुले बोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्जिहिति वुज्जिहिति मुच्चिहिति परिनिव्विहिति सव्वदुक्खाणमंतं करेहिति, एवं खलु जंबू ! निक्खेवो छट्टस्स अज्झयणस्स अयमड्डे पन्नत्तेतिबेमि ।

बू. कुमारे’त्ति कुमारः । ‘अंतराणि य’त्ति अवसरान् ‘छिद्दाणि य’त्ति अल्पपरिवारत्वानि, ‘विरहाणि य’त्ति विजनत्वानि । एवं खलु जंबू !’ इत्यादि ‘निक्षेपो’ निगमनम् षष्ठाध्ययनस्य यावत् ‘अयमड्डे’त्यादि ‘बेमि’त्ति ब्रवीम्यहं भगवतः समीपे अमुं व्यतिकरं विदित्वेत्यर्थः ।

श्रुतस्कन्धः—१ अध्ययनं—६ समाप्तम्

अध्ययनं—७ उंबरदत्तः

मू. (३१) जति णं भंते ! उक्खेवो सत्तमस्स एवं खलु जंबू ! तेणं कालेण तेणं समएणं पाडलसंडे नगरे वनसंडे नाम उज्जाणे उंबरदत्तो जक्खो, तत्थ णं पाडलसंडे नगरे सिद्धत्थे राया

तत्थ णं पाडलसंडे नगरे सागरदत्ते सत्यवाहे होत्था अट्ठे० गंगदत्ता भारिया ।

तत्स णं सागरदत्तस्स पुत्ते गंगदत्ताए भारियाए अत्तए उंबरदत्ते नामं दारए होत्था अहीण० जाव पंचिंदियसरीरे, तेणं कालेणं तेणं स० समोसरणं जाव परिसा पडिगया, तेणं कालेणं तेणं सम० भगवं गोयमे तहेव जेणेव पाडलसंडे नगरे तेणेव उवागच्छति पाडलसंडं नगरं पुरत्थिमिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसति तत्थ णं पासति एगं पुरिसं केच्छुल्लं कोढियं दोउयरियं भगंदरियं अरिसिल्लं कासिल्लं सोगिल्लं सुयमुहसुयहत्थं सुयपायं सुयहत्थंगुलियं सडियपायंगुलियं सडियकन्नसियं रसीयाए वा पूर्ईएण य थिविथिवितवणमुहकिमिउत्तयंतपगलंतपूरुहिरं लालापगलंतकन्ननासं अभिक्खणं २ पूयकवले य रुहिरकवले य किमियकवले य वममाणं कट्टाई कलुणाई विसराई कुवमाणं मच्छियाचडगरपहकरेणं अन्निज्जमाणमग्गं फुट्टहडाहडसीसं दंडिखंडवसणं खंडमल्लगखंडधडहत्थगयं गेहे देहबलियाए वित्तिं कप्पेमाणं पासति ।

तदा भगवं गोयमं उच्चनीय जाव अडति अहापज्जत्तं गिण्हति पाड० पडिनिक्खमति जेणेव समणे भगवं० भत्तपाणं आलोएति भत्तपाणं पडिदंसेति समणेणं अब्भणुत्ताए समाणे जाव विलमिव पन्नगभूते (अप्पाणेणं) संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति । तते णं से भगवं गोयमे दोच्चंपि छट्ठक्खमणपारणगंसि पढमाए पौरसीए सज्जाए जाव पाडलिसंडं नगरं दाहिणिल्लेणं दुवारेणं अणुप्पविसति तंचेव पुरिसं पासति कच्छुल्लं तहेव जाव संजमेणं तवसा विहरति, तते णं से गोयमे तच्च० छट्ठ० तहेव जाव पच्चत्थिमिल्लेणं दुवारेणं अणुपविसमाणे तंचेव पुरिसं कच्छुल्लं पासति चोत्थछट्ठ० उत्तरेणं० इमीसे अज्झत्थिए समुप्पन्ने अहो णं इमे पुरिसे पुरापौराणाणं जाव एवं वयासी- एवं खलु अहं भंते ! छट्ठस्स पारण० जाव रीयंते जेणेव पाडलसंडे नगरे तेणेव उवागच्छइ २ ता पाडलि० पुरच्छिमिल्लेणं दुवारेणं पविट्ठे, तत्थ णं एगं पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव कप्पेमाणं तं अहं दोच्चछट्ठपारणगंसि दाहिणिल्लेणं दुवारेणं तच्चछट्ठक्खमण० पच्चत्थिमेणं तहेव तं अहं चोत्थछट्ठ० उत्तरदुवारेण अणुप्पविसामि तं चेव पुरिसं पासामि कच्छुल्लं जाव वित्तिं कप्पेमाणे विहरति चिंता मम पुव्वभवपुच्छा वागरेति ।

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं सम० इहेव जंबुद्दीवे दीवे भारहे वासे विजयपुरे नाम नगरे होत्था रिद्ध०, तत्थ णं विजयपुरे नगरे कणगरहे नामं राया हो०, तत्स णं कणगरहस्स रत्तो धन्नंतरी नामं विज्जेहो०, अट्टंगाउव्वेयपाढए, तंजहा - कुमारभिच्चं १ सालागे २ सल्लकहत्ते ३ कायतिगिच्छा ४ जंगोले ५ भूयविज्जे ६ रसायणे ७ वाजीकरणे ८ सिवहत्थे सुहहत्थे लहुहत्थे, तते णं से धन्नंतरी विज्जे विजयपुरे नगरे कणगरहस्स रत्तो अंतरे य अत्रेसि च बहूणं राईसर जाव सत्यवाहाणं अत्रेसिं च बहूणं दुव्वलाण य १ गिलाणाण य २ वाहियाण य रोगियाण य अणाहाण य सणाहाण य समणाण य माहणाण य भिक्खाणाण य करोडियाण य कप्पडियाण य आउराण य अप्पेगतियाणं मच्छमंसाइं उवदंसेति अप्पे० कच्छपमंसाइं अप्पे० गाहामं अप्पे० मगरमं० अ० सुभारमं० अप्पे० अयमंसाइं एवं एलारोज्झसुयपरिमिगससयगोमंसमहिसमंसाइं अप्पे० तित्तरमंसाइं अप्पे० वट्ठ० कलाव० कपोत० कुक्कड० मयूर० ।

-अत्रेसिं च बहूणं जलयरथलयरखहरमादीमं मंसाइं उवदंसेति अप्पणाविय णं से धन्नंतरीविज्जे तेहिं बहूहिं मच्छमंसेहि य जाव मयूरमंसेहि य अत्रेहि य बहूहिं जलयरथलयर

खहरमंसेहि य सोल्लेहि य तलेहि य भिजेहिं सुरं च ६ आसाएमाणे विसाएमाणे विहरति ।

तते णं से धन्नंतरी विजे एयकम्मे सुबहुं पावं कम्मं समज्जिणित्ता बत्तीसं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कसेणं बावीससागरोवमा० उववन्ने ।

तते णं गंगदत्ता भारिया जायणिदुया यावि होत्था जाया जाया दारगा विनिधायमावज्जति, तते णं तीसे गंगदत्ताए सत्यवाहीए अन्नया कयाइं पुव्वरत्तावरत्तकालसमयसि कुडुंबजागरियं जागरमा० अयं अब्भत्थिए० समुप्पन्ने—एवं खलु अहं सागरदत्तेणं सत्यवाहेणं सद्धिं बहूइं वासाइं उरालाइं मणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणी विहरामि ।

नो चेव णं अहं दारगं वा दारियं वा पयामि, तं धण्णाओ णं ताओ अम्मयाओ सपुत्राओ कयत्थाओ कयलक्खणाओ सुलद्धे णं तासिं अम्मयाणं माणुस्सए जम्मजीवियफले जासिं मन्ने नियगकुच्छिसंभूगाइं थणदुद्धलुद्धगाइं महरसमुल्लावगाइं मम्मणं परंपियाइं थणमूलकक्खदेसभागं अतिसरमाणगातिं मुद्धगाइं पुणो य कोमलकमलोवमेहि य हत्थेहिं गिण्हेऊण उच्छंणं निवेसियातिं विति समुल्लावए सुमहुरे पुणो २ मंजुलप्पमणिते, अहं णं अदन्ना अपुत्रा अकयपुत्रा एत्तो एगमवि न पत्ता, तं सेयं खलु मम कल्ले जाव जलंते सागरदत्तं सत्यवाहं आपुच्छित्ता सुबहुं पुप्फवत्थगंध-मल्लालंकारं गहाय बहुमित्तणनइनियगसयणसंबंधिपरिजनमहिलाहिं सद्धिं पाडलसंडाओ नगराओ पडिनिक्खमिता बहिया जेणेव उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खायतणे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता तत्थ णं उंबरदत्तस्स जक्खस्स महारिहं पुप्फच्छणं करेइत्ता जाणुपायवडियाए ओयावित्तए ।

जति णं अहं देवाणुप्पिया ! दारगं वा दारियं वा पयामि तो णं अहं तुब्भं जायं च दायं च भायं च अक्खयनिहिं च अणुवड्डइस्सामित्तिकट्टु ओवाइयं ओवाइणित्तए, एवं संपेहेइ २ ता कल्लं जाव जलंते जेणेव सागरदत्ते सत्यवाहेतेणेव उवागच्छति २ ता सागरदत्तं सत्यवाहं एवं वयासी—एवं खलु अहं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं सद्धिं जाव न पत्ता, तं इच्छामि णं देवाणुप्पिया ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाया जाव उवाइणित्तए ।

तए णं से सागरदत्ते गंगदत्तं भारियं एवं वयासी—ममं पि णं देवाणु० एस चेव मनोरहे, कहं णं तुमं दारगं वा दारियं वा पयाएज्जसि ?, गंगदत्ताए भारियाए एयमड्डं अणुजाणति, तते णं सा गंगदत्ता भारिया सागरदत्तसत्यवाहेणं एयमड्डं अब्भणुत्राया समाणी सुबहुं पुप्फ जाव महिलाहिं सद्धिं सयाओ गिहाओ पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमइत्ता पाडलसंडं नगरं मज्झमज्जेणं निग्गच्छति २ जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छति २ पुक्खरिणीए तीरे सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं उवणेति २ पुक्खरिणीं ओगाहेति २ जलमज्जणं करेति २ जलकीडं करेमाणी णहाया कयकोउय-मंगलपायच्छित्ता उल्लगपडसाडिया पुक्खरिणीओ पच्चुत्तरति २ तं पुप्फ० गिण्हति २ ।

—जेणेव उंबरदत्तस्स जक्खस्स जक्खाययणे तेणेव उवागच्छति २ उंबरदत्तस्स जक्खस्स आलोए पणामं करेति २ लोमहत्थं परामुसति २ उंबरदत्तं जक्खलोमहत्थेणं पमज्जति २ दगधाराए अब्भोक्खेति २ पम्हल० गायलट्टी ओलूहेति २ सेयातिं वत्थाइं परिहेति महरिहं पुप्फारुहणं वत्थारुहणं मल्लारुहणं गंधारुहणं चुन्नारुहणं करेति २ धूवं डहति जाणुपायवडिया एवं वयति—जइ णं अहं देवाणुप्पिया ! दारगं वा दारियं वा पयामि ते णं जाव उवातिणति २ ता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसं पडिगया । तते णं से धन्नंतरी विज्ज ताओ नरयाओ अनंतरं उव्वट्ठित्ता इहेव

जंबुद्वीवे २ पाडलसंडे नगरे गंगदत्ताए भारियाए कुच्छिसि पुत्ताए उववन्ने, तते णं तीसे गंगदत्ताए भारियाए तिण्हं मासाणं बहुपडिपुत्राणं अयमेयारुवे दोहले पाउब्भूते-धन्नाओ णं ताओ जाव फले जाओ णं विउलं असनं पानं खाइमं साइमं उवक्खडावेति २ बहुहिं जाव परिवुडाओ तं विपुलं असनं पानं खाइमं साइमं सुरं च ६ पुप्फ जाव गहाय पाडलसंडं नगरं मज्झमज्झेणं पडिनिक्खमइ पडिनिक्खमिन्ता जेणेव पुक्खरिणी तेणेव उवागच्छति तेणेव उवागच्छिता पुक्खरणीं ओगाहिंति ण्हाता जाव पायच्छिताओ तं विपुलं असणं० बहुहिं मित्तनाइ जाव सद्धिं आसादेति दोहलं विणयेति, एवं संपेहेइ २ कल्लं जाव जलंते जेणेव सागरदत्ते सत्थवाहे तेणेव उवागच्छति २ सागरदत्तं सत्थवाहं एवं वयासी -

धन्नाओ णं ताओ जाव विणेति तं इच्छामि णं जाव विणित्तए, तते णं से सागरदत्ते सत्थवाहे गंगदत्ताए भारियाए एयमइं अणुजाणति, तते णं सा गंगदत्ता सागरदत्तेणं सत्थवाहेणं अब्भणुत्राया समाणी विपुलं असनं० उवक्खडावेति तं विपुलं असनं ४ सुरं च ६ सुबहुं पुप्फं परिगिण्हावेइ बहुहिं जाव ण्हाया कयबलिकम्मा जेणेव उंबरदत्तस्स जक्खाययणे जाव घूवं डहइ जेणेव पुक्खरणीं तेणेव उवागच्छति, तते णं तातो मित्त जाव महिलाओ गंगदत्तं सत्थवाहं सव्वालंकारविभूसियं करेति, तते णं सा गंगदत्ता भारिया ताहिं मित्तनाइहिं अन्नाहिं बहुहिं नगरमहिलाहिं सद्धिं तं विपुलं असणं ६ दोहलं विणेति २ जामेव दिसिं पाउब्भूता तामेव दिसिं पडिगया, सा गंगदत्ता सत्थवाही पसत्थदोहला तं गब्भं सुहंसुहेणं परिवहति ।

तते णं सा गंगदत्ता भारिया न वण्हं मासाणं बहुपडिपुत्राणं जाव पयाया ठिइ० या जाव जम्हा णं इमे दारए उंबरदत्तस्स जक्खस्स उववातियलद्धते तं होऊ णं दारए उंबरदत्ते नामेणं, तते णं से उंबरदत्ते दारए पंचधातिपरिग्गहिए परिवहइ, तते णं से सागरदत्ते सत्थवाहे जहा विजयमित्ते जाव कालमासे कालं किच्चा, गंगदत्तावि, उंबरदत्ते निच्छूडे जहा उज्झियते, तते णं तस्स उंबरदत्तस्स अत्रया कयावि सरीरगंसि जमगसमगमेव सोलस रोगायंका पाउब्भूया, तंजहा सासे खासे जाव कोडे, तते णं से उंबरदत्ते दारए सोलसहिं रोगायंकेहिं अभिभूए समाणे सडियहत्थं जाव विहरति, एवं खलु गोयमा ! उंबरदत्ते पुरा पौराणाणं जाव पच्चणुब्भवमाणे विहरति, तते णं से उंबरदत्ते दारए कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिति कहिं उववज्जि हिति ?, गोयमा ! उंबरदत्ते दारए बावत्तरिं वासाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइयत्ताए उववन्ने संसारोतहेव जाव पुढवी, ततो हत्थिणाउरे नगरे कुक्कडत्ताए पच्चायायाहिति गोड्ढिविहिए तहेव हत्थिणाउरे नगरे सेड्ढिकुलंसि उववज्जिहिति बोहिं सोहम्मं कप्पे महाविदेहे वासे सिज्जिहिति निक्खेवो ॥

बृ. 'जइ णं भंते !' इत्यादिरुत्सेपः सप्तमस्याध्ययनस्य वाच्य इति । 'कच्छुल्लं'ति कण्डूमन्तं 'दोउ, यरियं'ति जलोदरिकं 'भगंदलियं'ति भगन्दरवन्तं 'सोगिल'न्ति शोफवन्तं, एतदेव सविशेषाह- 'सुयमुहसुयहत्थं'ति शूनमुखशूनहस्तं ।

'धिविधिवित'त्ति अनुकरणशब्दोऽयं 'वणमुहकिमिउत्तयंतपगलंतपूरुहिरं'ति व्रणमुखानि कृभिभिरुत्तुघमानानि-ऊर्द्ध्व्यध्यमानानि प्रगलत्पूरुधिराणि च यस्य स तथा तम् । 'लालापगलंतकन्ननासं'ति लालाभि-क्लेदतन्तुभि प्रगलन्तौ कर्णौ नासा च यस्य स तथा

तम्, 'अभिक्रमणं'ति पुनः पुनः 'कट्टाई'ति क्लेशहेतुकानि 'कलुणाई'ति करुणोत्पादकानि 'वीसरा-
ई'ति विरूपध्वनीनीति गम्यते, 'कूयमाणं'ति कूजन्तम्—अव्यक्तं भणन्तं, शेषं सर्वं प्रथमाध्ययनवत्
नवरं 'देहंबलियाए' देहबलमित्यस्याभिधानं प्राकृतशैल्या देहंबलिया तीए देहंबलियाए 'पाड'ति
पाडलिसंडाओ नगराओ 'पडिणि'ति पडिनिक्रमई'ति दृश्यं, 'जेणेव समणे भगवं महावीरे
तेणामेव उवागच्छति २ गमणागमणाए पडिक्कमई' इर्यापथिकीं प्रतिक्रमतीत्यर्थं 'भत्तपाणं आलोएइ
२ भत्तपाणं पडिसेइ २ समणेणं भगवा अब्भणुन्नाए' यावत्करणात् 'समाणे' इत्यादि दृश्यं ।

'बिलमिव पन्नगभूए अप्पाणेणं आहारमाहारेइ'ति आत्मना आहारयति, किंभूतः सन् ?
इत्याह—'पन्नगभूतः' नागकल्पो भगवान् आहारस्य रसोपलम्भार्थमचर्चणात्, कथम्भूतमाहारम्
—बिलमिव असंस्पर्शनात्, नागो हि बिलमसंस्पृशन् आत्मानं तत्र प्रवेशयति, एवं भगवान्-
प्याहारमसंस्पृशन् रसोपलम्भानपेक्षः सन्नाहरयतीति । 'दोच्चपि'ति द्विरपि द्वितीयां वाराम्

'अट्टंगाउव्वेयपाढए'ति आयुर्वेदो—वैद्यकशास्त्रं 'कुमारभिच्चं'ति कुमाराणां—बालकानां
भृतौ—पोषणे साधु कुमारभृत्यं, तद्धि शास्त्रं कुमारभरणस्य—क्षीरस्य दोषाणां संशोधनार्थं दुष्टस्तन्य-
निमित्तानां व्याधीनामुपशमनार्थं चेति १ 'सलाग'ति शलाकायाः कर्म शालाक्यं तत्रतिपादकं
तन्त्रमपि शालाक्यं, तद्धि ऊर्ध्वजन्तुगतानां रोगाणां श्रवणवदनादिसंश्रितानामुपशमनार्थमिति
'सल्लहते'ति शल्यस्य हत्या हननमुद्धार इत्यर्थं शल्यह्या तत्रतिपादकं शास्त्रं शल्यहत्यमिति
'कायतिगिच्छि'ति कायस्य—ज्वरादिरोगप्रस्तशरीरस्य विकित्सा—रोगप्रतिक्रिया यत्राभिधीयते
तत्कायचिकित्सेव, तत्तन्त्रं हि मध्याङ्गसमाश्रितानां ज्वरातीसारादीनां शमनार्थमिति ।

'जंगोले'ति विषघातक्रियाऽभिधायकं जङ्गोलं—अगदं तत्तन्त्रं तद्धि सर्पकीटलूताद-
ष्टविनाशार्थं विविधविषसंयोगोपशमनार्थं चेति 'भूयवेज्ज'ति भूतानां निग्रहार्था विद्या—शास्त्रं
भूतविद्, सा हि देवासुरगन्धर्व्यक्षराक्षसाद्युपसृष्टचेतसां शान्तिकर्मबलिकरणादिभिर्ग्रहोपशमनार्था
रसायणे'ति रसः—अमृतरसस्तस्यायनं—प्राप्ति रसायनं तद्धिद्वयः स्थापनमायुर्मघाकरं रोगोपहर-
णसमर्थं च तदभिधायकं तन्त्रमपि रसायनम् 'वाईकरणे'ति अवाजिनो वाजिनः करणं वाजीकरणं—
शुक्रवर्द्धनेनाश्वस्येव करणमित्यर्थं तदभिधायकं शास्त्रम्, अल्पक्षीणवि-शुष्करेतसामाप्यायन-
प्रसादोपजनननिमित्तं प्रहर्षजननार्थं चेति । 'सिवहत्थे'ति आरोग्यकरहस्तः 'सुहहत्थे'ति
शुभहस्तः—प्रशस्तकरः सुखहेतुहस्तो वा 'लहुहत्थे'ति दक्षहस्तः ।

'राईसर' इत्यत्र यावत्करणात् 'तलवरमाडंबियकोडुंबियसेट्टी'ति दृश्यं, 'दुब्बलाण य'ति
कृशानां हीनबलानां वा 'गिलाणाण य'ति क्षीणहर्षाणां शोकजनितपीडानामित्यर्थं 'वाहियाण
य'ति व्याधि—चिरस्थायी कुष्ठादिरूपः संजातो येषां ते व्याधिता व्यधिता वा—उष्णादिभिरभिभूता
अतस्तेषां 'रोगियाणं'ति संजाताचिरस्थायिज्वरादिदोषाणां, केषामेवंविधानाम् ? इत्याह—
'सणाहाणय'ति सस्वामिनाम् 'अणाहाण य'ति निस्वामिनां 'समणाण य'ति गैरिकादीनां
'भिक्रगाण य'ति तदन्येषां 'करोडियाण य'ति कापालिकानाम् 'आउराणं'ति चिकित्साया
अविषयभूतानाम् 'अप्पेगइयाणं मच्छमंसाइ उवइसति' इत्येतस्य वाक्यस्यानुसारेणाग्रेतनानि
वाक्यानि ऊह्यानि, मत्स्याः कच्छपा ग्राहाः मकराः सुंसुमाराः अजाः एलकाः रोज्झाः शूकराः
मृगाः शशकाः गावः महिषाः तित्तिराः वर्त्तकाः लावकाः कपोताः कुर्कटाः मयूराश्च प्रतीताः ।

‘मन्त्रे’ति अहमेवं मन्ये ‘नियगकुच्छिसंभूताई’ति निजापत्यानीत्यर्थ, स्तनदुग्धे लुब्धकानि यानि तानि तथा, मधुरसमुल्लापकानि—मन्मनप्रजल्पितानि स्तनमूलात् कक्षादेशभागमभिसरन्ति मुग्धकानीति, पुनश्च कोमलं यत्कमलं तेनोपमा ययोस्तौ तथा ताभ्यां हस्ताभ्यां गृहीत्वा उत्सङ्गनिवेशितानि ददति समुल्लापकान् सुमधुरान् शब्दतः पुनः पुनर्मञ्जुलप्रभणितान्—मञ्जुलानि—कोमलानि प्रभणितानि—भणनारम्भा येषु ते तथा तान् ।

‘अपुत्र’ति अविद्यमानपुण्या यतः ‘अकयपुत्र’ति अविहितपुण्या अथवा ‘अपुत्र’ति अपूर्णमनोरथत्वात् ‘एत्तो’ति एतेषां बालकचेष्टितानाम् ‘एगयरमवि’ एकतरमपि—अन्यतरदपीति, ‘कल्लं’ इत्यत्रयावत्करणात् ‘पाउप्पभायाए रयणीए फुल्लुप्पलकमललोमलुम्मिलिए अहपंडुरे पभाए’ इत्यादि दृश्यम् ‘उट्टिए सहस्सरस्सिमि दिणयरे तेयसा जलंते’ इत्येतदन्तं, तत्र प्रादुः प्रभातायां—प्रकाशेन प्रभातायां फुल्लं—विकसितं यदुत्पलं—पद्मं तस्य कमलस्य च—हरिणस्य कोमलं—अकठोरम् उन्मीलितं—दलानां नयनयोश्चोन्मेषो यत्र तत्तथा तत्र, शेषं व्यक्तम् । ‘जायं च’ति यागं पूजां यात्रां वा ‘दायं च’ दानं ‘भायं च’ लाभस्यांशम् ‘अक्खयनिहिं च’ति देवभाण्डागारम् ‘अणुवट्ठि-स्सामि’ति वृद्धिं नेष्यामि, ‘इतिकट्टु’ एवं कृत्वा ‘ओवाइयं’ति उपयाचितम् ।

‘उवाइणित्तए’ति उपयाचितुमिति, ‘कयकोयमंगल’ति कौतुकानि—मषीपुण्ड्रकादीनि मङ्गलानि—दध्यक्षतादीनि ‘उल्लपडासिय’ति पटः—प्रावरणं साटको—निवसनं ‘पम्हल’ति ‘पम्हल-सुकुमालगंधकासाइयाए गायलट्ठी ओलुहइ’ति द्रष्टव्यम् ‘एवं व’ति एवं वयासीत्यर्थ ।

श्रुतस्कन्धः-१ अध्ययन-७ समाप्तम्

अध्ययन-८ सौर्यदत्तः

मू. (३२) जइ णं भंते ! अट्टमस्स उक्खेवो, एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं सम० सोरियपुरं नगरं सोरियवडेंसगं उज्जाणं सोरियो जक्खो सोरियदत्तो राया ।

तस्स णं सोरियपुरस्स नगरस्स बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसीभागे एत्थ णं एगे मच्छंघवाडए होत्था, तत्थ णं समुद्दत्ते नामं मच्छंघे परिवसति अहम्मिए जाव दुप्पडियाणंदे, तस्स णं समुद्दत्तस्स समुद्दत्ता नामं भारिया होत्था अहीण० पंचेदियसरीरे, तस्स णं समुद्दत्तस्स पुत्ते समुद्दत्ताभारियाए अत्तए सोरियदत्ते नामं दारए होत्था, अहीण० ।

तेणं कालेणं तेणं सम० सामी समोसडे जाव परिसा पडिगया, तेणं कालेणं तेणं सम० जेट्ठे सीसे जाव सोरियपुरे नगरे उच्चनीयमञ्जिमकुलाई अहापज्जत्तं समुदाणं गहाय सोरियपुराओ नगराओ पडिनिक्खमति, तस्स मच्छंघपाडगस्स अदूरसामंतेणं वीइवयमामे महतिमहालियाए मणुस्सपरिसाए मज्झगयं पासति एगं पुरिसं सुक्कं भुक्खं निम्मंसं अट्टिचम्मावणद्धं किडिकिडीभूयं नीलसाडगणियच्छं मच्छकंटएणं गलए अणुलग्गेणं कट्टाईं कलुणाईं विसराईं कूवेमाणं अभिक्खणं अभिक्खणं पूयकवले य रुहिरकवले य किमिकवले य यम्ममाणं पासति, इमे अज्जत्थिए ५ पुरा पोराणाणं जाव विहरति, एवं संपेहेति जेणेव समणे भगवं जाव पुव्वभवपुचछा जाव वागरणं । एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे नंदिपुरे नामं

नगरे होत्या मित्ते राया, तस्स णं मित्तस्स रन्नो सिरीए नामं महानसिए होत्या अहम्मिए जाव दुप्पडियानंदे, तस्स णं सिरीयस्स महानसियस्स बहवे मच्छिया य वागुरिया य साउणिया य दिन्नमति० कल्लाकल्लं बहवे सण्हमच्छा य जाव पडागातिपडागे य अए य जाव महिसे य तित्तिरे य जाव मरे य जीवियाओ ववरोवेति सिरीयस्स महाणसियस्स उवणोति, अन्ने य से बहवे तित्तिरा य जाव मयूरा य पंजरंसि संनिरुद्धा चिडुंति । अन्ने य बहवे पुरिसे दिन्नमति० ते बहवे तित्तिरे य जाव मयूरे य जीवियाओ चेव निप्पक्खेति सिरीयस्स महानसियस्स उवणोति, तते णं से सिरीए महानसिए बहूणं जलयरथलयरखहयराणं मंसाइं कम्पणीयकप्पियाइं करोति, तंजहा—

सण्हखंडियाणि य वट्ट— दीह० रहस्स० हिमपक्कणिय य जम्मधम्म(वेग)—मारुयपक्काणि य कालाणि य हेरंगाणि य महिड्डाणि य आमलरसियाणि य मुद्धिया० कविड्ड० दालिमरसिया० मच्छरसि० तलियाणि य भज्जिय० सोल्लिय० उवक्खडावेति अन्ने य बहवे मच्छरसे य एणेज्जरसे य तित्तिररसे य जाव मयूररसे य अन्नं विउलं हरियसागं उवक्खडावेति २ ता मित्तस्स रन्नो भोयणमंडवंसि भोयणवेलाए उवणोति अप्पणावि य णं से सिरीए महाणसिते तेसिं च बहूहिं जाव ज—
थ० ख० सेहिं च रसतेहि य हरियसागेहि य सोल्लेहि य तलेहि य भिज्जेहि य सुरं च ६ आसाएमाणे ४ विहरति । तते णं से सिरीए महाणसिते एयकम्म० सुबहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता तेत्तीसं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उववन्नो ।

तते णं सा समुद्दत्ता भारिया निंदू यावि होत्या जाया २ दारगा विणिहायमावज्जति जह गंगदत्ताए चिंता आपुच्छणा उवातियं दोहला जाव दारगं पयाता, जाव जम्हा णं अहं इमे दारए सोरियस्स जक्खस्स उवाइयलद्धे तम्हाणं होउ अहं दारए सोरियदत्ते नामेणं, तए णं से सोरियदत्ते दारए पंचधाइ जाव उम्मुक्कबालभावे विण्णयपरिणयमित्ते जोव्वण० होत्या ।

तते णं से समुद्दत्ते अन्नया कयाइं कालधम्मणा संजुते, तते णं से सोरियदत्ते बहूहिं भित्तनाइ० रोयमाणे समुद्दत्तस्स नीहरणं करोति लोइयमयाइं किच्चाइं करोति, अन्नया कयाइं सयमेव मच्छंधमहत्तरगतं उवसंपज्जित्ताणं विहरति, तए णं से सोरियए दारए मच्छंधे जाते अहम्मिए जाव दुप्पडियानंदे । तते णं तस्स सोरियमच्छंधस्स बहवे पुरिसा दिन्नमति० कल्लाकल्लं एगड्डियाहिं जउणामहानदीं ओगाहिंति बहूहिं दहगालणाहि य दहमलणेहि य दहमहणेहिं दहवहणेहिं दहपवहणेहि य अयंपुलेहि य पंचपुलेहि य मच्चंधलेहि य मच्छपुच्छेहि य जंभाहि य तिसिराहि य भिसिराहि य धिसिराहि य विसिराहि य हिल्लीरिहि य झिल्लीरिहि य जालेहि य गलेहि य कूडपासेहि य वक्कबंधेहि य सुत्तबंधेहि य वालबंधणेहि य बहवे सण्हमच्छे य जाव पडागातिपडागे य गिण्हंति एगड्डियाओ नावा भरंति कूलं गाहंति मच्छखलए करोति आयवंसि दलयंति ।

—अन्ने य से बहवे पुरिसा दिन्नभइभतवेयणा आयवतत्तएहिं सोलेहि य तलेहि य भजेहि य रायमगंसि वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति, अप्पणाविय णं से सोरियदत्ते बहूहिं सण्हमच्छेहि य जाव पडाग० सोल्लेहि य भजेहि य सुरं च ६ आसाएमाणे ४ विहरति ।

तते णं तस्स सोरियदत्तस्स मच्छंधस्स अन्नया कयाइं ते मच्छसोल्ले तले भजे आहारेमाणस्स मच्छकंटए गलए लग्गे आवि होत्या, तए णं से सोरियमच्छंधे महयाए वेयणाए अभिभूते समाणे कोडुंबियपुरिसे सदावेति २ एवं वयासी—गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! सोरियपुरे नगरे संघाडग

जाव पहेसु य महया २ सद्देणं उग्घोसेमाणा २ एवं वयह—एवं खलु देवाणुप्पिया ! सोरियस्स मच्छकंटए गले लग्गे तं जो णं इच्छति विज्जो वा ६ सोरियमच्छियस्स मच्छकंटयं गलाओ निहरित्ते तस्स णं सोरिय० विउलं अत्थसंपयाणं दलयति । तते णं ते कोडुंबियपुरिसा जाव उग्घोसंति तए णं ते बहवे विज्जा य ६ इमेयारूवं उग्घोसणं उग्घोसिज्जमाणं निसामेति २ जे० सोरिय० गेहे जे० सोरियमच्छंधे तेणेव उवागच्छंति बहूहिं उप्पत्तियाहिं ४ वुद्धीहि य परिणममाणा वमणेहि य छडुणेहि य उवीलणेहि य कवलग्गाहेहि य सल्लुद्धरणेहि य विसल्लकरणेहि य इच्छंति सोरियमच्छंधे मच्छकंटयं गलाओ नीहरित्तए, नो चेव णं संचाएंति नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा ।

तते णं बहवे विज्जा य ६ जाहे नो संचाएंति सोरियस्स मच्छकंटयं गलाओ नीहरित्तए ताहे संता जव जामेव दिसिं पाउब्भूया ताव दिसं पडिगया, तते णं से सोरिय० मच्छ० विज्ज० पडिया-रनिविण्णे तेणं दुक्खेणं महया अभिभूते सुके जाव विहरति, एवं खलु गोयमा ! सोरियदत्ते पुरापोराणाणं जाव विहरति, सोरिए णं भंते ! मच्छंधे इओ य कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिति ? कहिं उवव० ?, गोयमा ! सत्तरि वासाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए संसारो तहेव पुढवीओ हत्थिणाउरे नगरे मच्छत्ताए उववन्ने । से णं ततो मच्छिएहिं जीवियाओ ववरोविए तत्थेव सेड्डिकुलंसि बोहिं सोहम्मे कप्पे महाविदेहे वासे सिज्जिहिति । निक्खेवो ॥

वृ. 'मच्छंधे'ति मत्स्यबन्धः ।

'सण्हमच्छा' इत्यत्र यावत्करणात् 'खवल्लमच्छा विज्जिडिमच्छा हलिमच्छा' इत्यादि 'लंभणमच्छा पडागा' इत्येतदन्तं ऽश्यं, मत्स्यभेदाच्चैते रूढिगम्याः । 'अए य अह' यावत्करणात् 'एलए य रोज्जे य सूयरे य भिगे य' इति ऽश्यम् । 'तित्तिरे य' इत्यत्र यावत्करणात् 'वट्टए य लावए य कुक्कडे य' इति ऽश्यम् ।

'सण्हखंडियाणि य' सूक्ष्मखण्डीकृतानि 'वट्ट'ति वृत्तखण्डितानि च 'दीह'ति दीर्घखण्डितानि च 'रहस्स'ति ह्रस्वखण्डितानि च । 'हिमपक्काणि य'ति शीतपक्कानि 'जम्मपक्कानि वेगपक्काणि य'ति रूढिगम्यं, 'मारुयपक्काणि य'ति वायुपक्कानि 'कालाणि य'ति 'हेरंगाणि य'ति रूढिगम्यं, 'प्रहिट्ठाणि य'ति तक्रसंसृष्टानि 'आमलरसियाणि य' आमलकरससंसृष्टानि 'मुद्दियार-सियाणि य'ति मृद्धीकारससंसृष्टानि एवं कपित्थरसिकानि दाडिमरसिकानि मच्छरसिकानि तलितानि—तैलादिनाऽग्नौ संस्कृतानि 'भज्जियाणि य'ति अग्निना ध्रष्टानि 'सोळियाणि य'ति शूले पक्कानि 'मच्छरसए'ति मत्स्यमांसरसस्य सम्बन्धिनो रसान् 'एणिज्जरसए य'ति भृगमांसरसान् 'तित्तिर'ति तित्तरसत्करसान् यावत्करणात् 'वट्टयरसए य लावयरसए य' इत्यादि ऽश्यं, 'हरियसागं'ति पत्रशाकं 'ज'इत्यस्यायमर्थ—जलयरमंसेहिं थलयरमंसेहिं खहयरमंसेहिं 'तलिं भज्जि च' अयमर्थ—'तलिएहिं भज्जिएहिं' ।

'चित'ति मनोरथोत्पत्तिर्वाच्या, 'धन्नाओ णं ताओ अम्मयाओ कयत्थाओ' इत्यादिरूपा यथा गङ्गदत्तायाः सप्तमाध्ययनोक्तायाः, 'आपुच्छण'ति भर्तुरापृच्छा 'तं इच्छामि णं तुब्भेहिं अब्भणुत्ताया' इत्यादिका, 'ओवाइयं'ति उपयाचितं वाच्यं, दोहदोऽपि गङ्गदत्ताया इव वाच्य इति । 'एगड्डियाहिं'ति नौमि 'दहगलणेहि ये'त्यादि एगड्डियं भरेतीत्येतदन्तं रूढिगम्यं, तथाऽपि

किञ्चिल्लिख्यते—हृदगलनं—हृदस्य मध्ये मत्स्यादिग्रहणार्थं भ्रमणं जलनिसारणं वा हृदमलनं—हृदस्य मध्ये पौनःपुन्येन परिभ्रमणं जले वा निसारिते पङ्कमर्दनं थोहराप्रक्षेपेण हृदजलस्य विक्रयाकरणं हृदमथनं—हृदजलस्य तरुशाशाभिर्विलोडनं हृदवहनं—स्वत एव हृदाजलनिर्गमः हृदप्रवहनं—हृदजलस्य प्रकृष्टं वहनं प्रपञ्चपुलादयो मत्स्यबन्धनविशेषाः गलानि—बडिशानि ।

‘वक्त्रबन्धेहि य’ति वल्कबन्धनैः—सूत्रबन्धनैर्वालबन्धनैश्चेति व्यक्तं, ‘मच्छलए करेति’ति स्थण्डिलेषु मत्स्यपुञ्जान् कुर्वन्ति ।

‘वमणेहि य’ति वमनं स्वतः संभूतं ‘छडुणेहि य’ति छर्दनं च वातादिद्रव्यप्रयोगकृतम्, ‘उवीलणेहि य’त् अवपीडनं, कवलग्राहः—गलकण्टकापनोदाय स्थूलकवलग्रहण मुखविमर्दनार्थं वा दंष्ट्राघः काष्ठखण्डदानं, शल्योद्धरणं—यन्त्रप्रयोगकः कण्टकोद्धारः विशल्यकारणं औषध-सामर्थ्यादिति ‘नीहरित्तए’ति निष्काशयितुं ‘विसोहित्तए’ति पूयाद्यपनेतुम् ।

श्रुतस्कन्धः—१ अध्ययनं—८ समाप्तम्

अध्ययनं-९- देवदत्ता

मू. (३३) जइ णं भंते ! उक्खेवो नवमस्स, एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं रोहीडए नामं नगरे होत्था रिद्धं, पुढवीवडेसए उज्जाणे धरणो जक्खो वेसमणदत्तो राया सिरी देवी पूसनदी कुमारे जुवराया । तत्थ णं रोहीडए नगरे दत्ते नामं गाहावती परिवसति अट्ठे० कण्हसिरी भारिया, तस्स णं दत्तस्स धूया कन्नसिरीए अत्तया देवदत्ता नामं दारिया होत्था अहीण० जाव उक्किट्टसरीरा, तेणं काले० तेणं सम० सामी समोसडे जाव परिसा निग्गया ।

तेणं का० तेणं समएणं जेट्ठे अंतेवासी छडुक्खमण तहेव जाव रायमग्गं ओगाढे हत्थी आसे पुरिसे पासति, तेसिं पुरिसाणं मज्झगयं पासति एणं इत्थियं अवउडगबंधणं उक्खित्तकन्ननासं जाव सूले भिज्जमाणं पासति, इमे अब्भत्थिए तहेव निग्गए जाव एवं वयासी—एसा णं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे का आसी ?, एवं खलु गोयमा ! तेणं का० तेणं स० इहेव जंबुदीवे दीवे भारहे वासे सुपड्ढे नामं नगरे होत्था रिद्धं, महसेने राया ।

तस्स णं महासेनस्स रत्तो धारणीपामोक्खाणं देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था, तस्स णं महासेनस्स रत्तो पुत्ते धारणीए देवीए अत्तए सीहसेणे नामं कुमारे होत्था अहीण० जुवराया ।

ततेणं तस्स सीहसेनस्स कुमारस्स अम्मापियरो अन्नया कयाइं पंच पासायवडिंसयसयातिं करेति, अब्भुग्गत०, तए णं तस्स सीहसेनस्स कुमारस्स अन्नया कयावि सामापामोक्खाणं पंचण्हं रायवरकन्नगसयाणं एगदिवसे पाणिं गिण्हावेसु पंचसयओ दाओ, तते णं से सीहसेने कुमारे सामापामोक्खाहिं पंचहिं सयाहिं देवीहिं सद्धिं उप्पिं जाव विहरति, तते णं से महसेने राया अन्नया कयाइ कालधम्मणा संजुत्ते नीहरणं राया जाए महता० ।

तए णं से सीहसेने राया सामाए देवीए मुच्छिते ४ अवसेसाओ देवीओ नो आढाति नो परिजाणाति अणाढाइज्जमाणए अप० विहरति, तते णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमा [धाई] सयाइं इमीसे कहाए लद्धडाइं समाणाइं एवं खलु सामी ! सीहसेने राया सामाए देवीए मुच्छिए ४ अहं धूयाओ नो आढायंति नो परिजाणंति अणा० अप० विहरति ।

तं सेयं खलु अहं सामं देवीं अग्निपओगेण वा विसप्प० वा सत्थप्प० वा जीवियातो ववरोवित्तए, एवं संपेहेन्ति सामाए देवीए अंतराणि य छिद्वाणि य विवराणि य पडिजागरमाणीओ २ विहरंति । तते णं सा सामा देवी इमीसे कहाए लद्धडा समाणी एवं वयासी—एवं खलु सामी ! मम पंचण्हं सवत्तीसयाणं पंच माइसयाइं इमीसे कहाए लद्ध० समा० अन्नमन्नं एवं वयासी—एवं खलु सीहसेने जाव पडिजागरमाणीओ विहरंति, तं न ज्ञति णं मम केणवि कुमरणेणं मारिस्स-तित्तिकट्टु भीया जेणेव कोवधरे तेणेव उवागच्छति २ ता ओहय जाव झियाति ।

तते णं से सीहसेने राया इमीसे कहाए लद्धे समाणे जेणेव कोवधरे जेणेव सामा देवी तेणेव उवागच्छति २ ता सामं देविं ओह० जाव पासति २ ता एवं वयासी—किन्नं देवाणुप्पिया ! जाव ओह० झियासि ?, तते णं सा सामा देवीसीहसेनेन रन्ना एवं वुत्ता समाणा उप्फेणओफेणीयं सीहसेनं रायं एवं वयासी—एवं खलु सामी ! मम एगूणपंचसवत्तीसयाणं एगूणपंचां घाइं माइसयाणं इमीसे कहाए लद्ध० समा० अन्नमन्ने सद्दावेति २ एवं वयासी—एवं खलु सीहसेने राया सामाए देवीए उवरि मुच्छिए अम्हा णं धूआ नो आढाति जाव अंतराणि अ छिद्वाणि० पडिजागरमाणीओ विहरंति तं न ज्ञति० भीया जाव झियामि, तते णं से सीहसेने राया सामं देविं एवं वयासी ।

मा णं तुमं देवाणुप्पिया ! ओह० जाव झियाइसि, अहन्नं तह धत्तिहामि जहा णं तव नत्थि कत्तोवि सरीरस्स आबाहे वा पबाहे वा भविस्सतित्तिकट्टु ताहिं इद्दाहिं ६ समासेति, ततो पडिनि-क्खमति २ ता कोडुंबियपुरिसे सद्दावेइ २ ता एवं वयासी—गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! सुपइड्डस्स नगरस्स बहया एगं महं कूडागारसालं करेह अनेगक्खंभसयसत्रिविडुं० पासा० ४ करेह २ मम एयमाणत्तियं पच्चप्पिणह । तते णं ते कोडुंबियपुरिसा करयल जाव पडिसुणोति २ सुपइड्डनगरस्स बहिया पच्चत्थिमे दिसीविभाए एगं महं कूडागारसालं जाव करोति अणेगक्खंभस० पासा० ४ जेणेव सीहसेने राया तेणेव उवागच्छंति २ ता तमाणत्तियं पच्चप्पिणंति, तते णं से सीहसेने राया अन्नया कयाति एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणाइं पंचमाइसयाइं आमतेति, तते णं तासिं एगूणापंचदेवीसयाणं एगूणपंचमाइसयाइं सीहसेनेणं रन्ना आमंतियाइं समाणातिं सब्वालंकारविभूसियाइं जहाविभवेणं जेणेव सुपइड्डे नगरे जेणेव सीहसेने राया तेणेव उवागच्छंति ।

तते णं से सीहसेने राया एगूमपंचदेवीसयाणं एगूणगाणं पंचण्हं माइसयाणं कूडागारसालं आवासे दलयति, तते णं से सीहसेने राया कोडुंबियपुरिसे सद्दावेति २ ता एवं वयासी—गच्छह णं तुम्हे देवाणुप्पिया ! विउलं असनं ३ अवणेह सुबहुं पुप्फवत्थगंधमल्लालंकारं च कूडागारसालं साहरह य, तते णं ते कोडुंबियपुरिसा तहेव जाव साहरेति, तते णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणपंचमाइसयाइं सब्वालंकारविभूसियाइं करोति २ तं विउलं असणं ४ सुरं च ६ आसाएमाणाइं ४ गंधन्वेहि य नाडएहि य उवगीयमाणाइं २ विहरंति, त० से सीह० राया अद्धरत्त-कालसमयंसि बहूहिं पुरिसेहिं सद्धिं संपरिवुडे जेणेव कूडागारसाला तेणेव उवागच्छति २ ता कूडागारसालाए दुवाराइं पिहेति कूडागारसालाए सव्वओ समंता अग्निकायं दलयति ।

तते णं तासिं एगूणगाणं पंचण्हं देवीसयाणं एगूणगाइं पंच [धाई] माइसयाइं सीहरन्ना आलीवियाइं समाणाइं रोयमाणाइं अत्ताणाइं असरणाइं कालधम्मणा संजुत्ताइं, तते णं से सीहसेने राया एयकम्मे ४ सुबहुं पावकम्मं समज्जिणित्ता चोत्तीसं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे

कालं किञ्चा छट्टीए पुढवीए उक्कोसेणं बावीससागरोवमाइं ठितिएसु उववन्ने, से णं तओ अनन्तरं उव्वट्टिता इहेव रोहीडए नगरे दत्तस्स सत्थवाहस्स कन्नसिरिए भारियाए दारियत्ताए उववन्ने, तते णं सा कन्नसिरी नवण्हं मासाणं जाव दारियं पयाया सुकुमालं सुरुवं ।

तते णं तीसे दारियाए अम्पापियरो निव्वित्तबारसाहियाए विउलं असणं ४ जाव मित्तनातिं नामधेज्जं करेति तं होऊ णं दारिया देवदत्ता नामेणं, तए णं सा देवदत्ता पंचधातीपरिगहिया जाव परिवहति, तते णं सा देवदत्ता दारिया उम्मुक्कबालभावा जोव्वणेण रुवेण लावण्णे य जाव अतीव उक्किट्टा उक्किट्टसरीरा जाय यावि होत्था ।

तते णं सा देवदत्ता दारिया अन्नया कयाइ ण्हाया जाव विभूसिया बहूहिं खुज्जाहिं जाव परिक्खित्ता उप्पिं आगासतलंगंसि कणगतिंदूसेणं कीलमाणी विहरइ, इमं च णं वेसमणदत्ते राया ण्हाए जाव विभूसिए आसं दुरुहित्ता बहूहिं पुरिसेहिं सद्धिं संपरिवुडे आसवाहिणीयाए निज्जायमाणे दत्तस्स गाहावइस्स गिहस्स अदूरसामंतेणं विइवयति ।

तते णं से वेसमणे राया जाव विइवयमाणे देवदत्तं दारियं उप्पिं आगासतलंगंसि कणगतिंदूसेणं य कीलमाणीं पासति, देवदत्ताए दारियाए जुव्वणेण य लावण्णेण य जाव विहिए कोडुंबियपुरिसे सद्दावेति सद्दावेत्ता एवं वयासी-कस्स णं देवाणुप्पिया ! एसा दारिया किं वा नामधेजेणं ?, तते णं ते कोडुंबियपुरिसा वेसमणरायं करयलं एवं वयासी-एस णं सामी ! दत्तस्स सत्थवाहस्स धूआ कन्नसिरिए भारियाए अत्तया देवदत्ता नामं दारिया रुवेण य जुव्वणेण य लावण्णेण य उक्किट्टा उक्किट्टसरीरा । तते णं से वेसमणे राया आसवाहणियाओ पडिनियत्ते समाणे अब्भितरट्टाणिज्जे पुरिसे सद्दावेइ अब्भितरट्टाणिज्जे पुरिसे सद्दावेत्ता एवं वयासी-गच्छह णं तुब्भे देवाणुप्पिया ! दत्तस्स धूयं कन्नसिरिए भारियाए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसणंदस्स जुवरन्नो भारियत्ताए वरेह, जतिवि सा सयंरज्जसुक्का ।

तते णं ते अब्भितरट्टाणिज्जा पुरिसा वेसमणेणं रत्ता एवं वुत्ता समाणा हट्टुट्टा करयल जाव पडिसुणेति २ ण्हाया जाव सुद्धप्पावेसाइं संपरिवुडा जेणेव दत्तस्स गिहे तेणेव उवागच्छित्था, तते णं से दत्ते सत्थवाहे ते पुरिसे एज्जमाणे पासति ते पुरिसे एज्जमाणे पासित्ता हट्टुट्टं आसणाओ अब्भुट्टेइ आसणाओ अब्भुट्टिता सत्तट्टपयाइं पच्चुग्गते आसणेणं उवनिमंतेति २ ते पुरिसे आसत्थे वीसत्थे सुहासणवरगए एवं वयासी-संदिसंतु णं देवाणुप्पिया ! किं आगमणप्पओयणं ?

तते णं ते रायपुरिसा दत्तं सत्थवाहं एवं वयासी-अन्हे णं देवाणुं तव धूयं कणहसिरिए अत्तयं देवदत्तं दारियं पूसनंदिस्स जुवरण्णो भारियत्ताते वरेमो, तं जइ णं जाणासि देवां जुत्तं वा पत्तं वा सलाहणिज्जं वा सरिसो वा संजोगो दिज्जउ णं देवदत्ता भारिया पूसनंदिस्स जुवरण्णो, भण देवाणुप्पिया ! किं दलयामो सुक्कं ?, तते णं से दत्ते अब्भितरट्टाणिज्जे पुरिसे एवं वयासी-एवं चेव णं देवणुप्पिया ! मम सुक्कं जन्नं वेसमणे राया मम दारियानिमित्तेणं अणुगिण्हति, ते ठाणेज्जपुरिसे विपुलेणं पुप्फवत्तगंधमल्लालंकारेणं सक्कारेति २ पडिविसज्जेति ।

तते णं ते ठाणिज्जपुरिसा जेणेव वेसमणे राया तेणेव उवागच्छति २ ता वेसमणस्स रत्तो एयमट्टं निवेदेति, तते णं से दत्ते गाहावती अन्नया कयावि सोभणांसि तिहिकरणदिवसनक्खत्तमुहुत्तंसि विपुलं असणं ४ उवक्खडावेइ २ ता मित्तनातिं आमंतेति ण्हाते जाव पायच्छित्ते सुहासणवरगते

तेषां मित्त० सद्धिं संपरिवुडे तं विउलं असणं ४ आसाएमाणा ४ विहरति जिमियभुत्तुरागया०
 आयते ३ तं मित्तनाइनियग० विउलगंधपुप्फजावअलंकारेणं सक्करेति स० २ देवदत्तं दारियं
 प्हायं विभूसियसरीरं पुरिससहस्सवाहिणीयं सीयं दुरुहति २ सुबहुमित्त जाव सद्धिं संपरिवुडा
 सव्वइट्ठीए जाव नाइयरवेणं रोहीडं नगरं मज्झमज्झेणं जेणेव वेसमणरण्णो गिहे जेणेव वेसमणे
 राया तेणेव उवागच्छति २ ता करयल जाव वद्धावेति २ ता वेसमणस्स रत्तो देवदत्तं भारियं
 उवणोति । तते णं से वेसमणे राया देवदत्तं दारियं उवणियं पासति उवणियं पासित्ता हट्टुडुडु
 विउलं असनं ४ उवक्खाडावेति २ मित्तनाति० आमंतेति जाव सक्करेति २ पूसणंदिकुमारं देवदत्तं
 च दारियं पट्टयं दुरुहति २ ता सियापीतेहिं कलसेहिं मज्जावेति २ ता वरनेवत्थाइं करेति २ ता
 अग्गिहोमं करेति पूसणंदीकुमारिं देवदत्ताए दारियाते पाणिं गिण्हावेति ।

तते णं से वेसमणे राया पूसणंदिकुमारस्स देवदत्तं दारियं सव्वइट्ठीए जाव रवेणं महया
 इट्ठीसक्कारसमुदएणं पाणिग्गहणं कारेति देवदत्ताए दारियाए अम्मापियरो मित्त जाव परियणं च
 विउलेण असन ४ वत्थगंधमल्लालंकारेण य सक्करेति सम्माणेति जाव पडिविसज्जेति, तए णं से
 पूसणंदीकुमारं देवदत्ताए सद्धिं उप्पिं पासाय० फुट्ठेहिं मुडंगमत्थेहिं बत्तीसं० उवगिज्ज० जाव
 विहरति, तते णं से वेसमणे राया अन्नया कयाइं कालधम्मणा संजुते नीहरणं जाव राया जाते ।

तए णं से पूसणंदी राया सिरीए देवीए मायभत्तिते यावि होत्था, कल्लाकल्लिं जेणेव सिरी
 देवी तेणेव उवागच्छति २ ता सिरीए देवीए पायवडणं करेति सयपागसहस्सपारोहिं तेलेहिं
 अब्भिगावेति अट्टिसुहाते मंस० तया० चम्मसुहाए रोमसुहाए चोव्विहाए संवाहणाए संवाहावेति
 सुरभिणा गंधवट्टएणं उवट्टावेति तिहिं उदएहिं मज्जावेति तंजहा--उसिणोदएणं सीओदएणं
 गंधोदएणं, विउलं असनं ४ भोयावेति सिरीए देवीए प्हाताए जाव पायच्छित्ताए जिमियभुत्तुरा-
 गयाए तते णं पच्छा प्हाति वा भुंजति वा उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणे विहरति ।

तते णं तीसे देवदत्ताए देवीए अन्नया कयाइ पुव्वरत्तावरत्तकालसमयसि कुडुंबजागरियं
 जागरमाणीइ इमेयारूवे अब्भत्थिए ५ समुप्पन्ने-एवं खलु पूसणंदी राया सिरीए देवीए माइभत्ते
 जाव विहरति तं एएणं वक्खेवेणं नो संचाएमि अहं पूसणंदीणा रन्ना सद्धिं उरालाइं० भुंजमाणीए
 विहरित्तए तं सेयं खलु मम सिरीदेवीं अग्गिपओगेण सत्थ० विस० मंतप्पओगेण वा जीवियाओ
 ववरोवेत्तए २ पूसणंदिरत्ता सद्धिं उरालाइं भोगभोगाइं भुंजमाणीए विहरित्तए ।

एवं संपेहेइ २ ता सिरीए देवीए अंतराणि य ३ पडिजागरमाणी विहरति, तते णं सा
 सिरीदेवी अन्नया कयावि मज्जाइया विरहियसयणिज्जंसि सुहपसत्ता जाया यावि होत्था, इमं च णं
 देवदत्ता देवी जेणेव सिरीदेवी तेणेव उवागच्छति २ ता सिरीदेवीं मज्जाइयं विरहितसयणिज्जंसि
 सुहपसुत्तं पासति २ दिसालोयं करेति २ जेणेव भत्तधरे तेणेव उवागच्छति २ ता लोहदंडं परामुसति
 २ लोहदंडं तावेति तत्तं समजोइभूयं फुल्लकिंसुयसमाणं संडासएणं गहाय जेणेव सिरीदेवी तेणेव
 उवागच्छति २ ता सिरीए देवीए अवाणांसि पक्खिवेति, तते णं सा सिरीदेवी महया २ सदेणं
 आरसित्ता कालधम्मणा संजुत्ता ।

तते णं तीसे सिरीए देवीए दासचेडीओ आरसियसद्दे सोच्चा निसम्म जेणेव सिरीदेवी
 तेणेव उवागच्छति देवदत्तं देवीं ततो अवक्कममाणिं पासति २ जेणेव सिरीदेवी तेणेव उवागच्छति

सिरीदेवीं निष्पाणं निच्छिद्वं जीवियविष्पजढं पासंति २ हा हा अहो अकञ्जमितिकड्डु रोयमा० कंदमा० विलव० जेणेव पूसनंदी राया तेणेव उवागच्छंति २ ता पूसनंदीं रायं एवं बयासी-एवं खलु सामी ! सिरीदेवी देवदत्ताए देवीए अकाले चेव जीवियाओ ववरोविया ।

तते णं से पूसनंदी राया तदासिं दासचेडीणं अंतिए एयमड्डं सोच्चा निसम्म महया मातिसोएणं अप्फुण्णे समाणे परसुनियत्तेविव चंपगवरपायवे घसत्ति धरणीतलंसि सव्वंगेहिं सन्नपडिते, तते णं से पूसनंदी राया मुहुत्तंतरेण आसत्थे वीसत्थे समाणे बहूहिं राईसर जाव सत्थवाहेहिं मित्तजाव परियणेण य सद्धिं रोयमाणे ३ सिरीए देवीए महया इट्ठीए नीहरणं करेति २ ता आसुरुत्ते ४ देवदत्तं देविं पुरिसेहिं गिण्हावेति तेणे विहाणेणं वज्झं आणवेति, तं एवं खलु गोयमा ! देवदत्ता देवी पुरापुराणाणं विहरति ।

देवदत्ता णं भते ! देवी इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गमिहिति ? कहिं उववज्जि हिति ?, गोयमा ! असीइं वासाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइयत्ताए उववन्ने संसारो वणस्सति, ततो अनंतरं उव्वट्ठिता गंगपुरे नगरे हंसत्ताए पच्चायाहिति, से णं तत्थ साउणितेहिं वधिए समाणे तब्बे गंगपुरे नगरे सेड्डिकुल० बोहिं सोहम्मे महाविदेहे वासे सिज्झिहिति, निक्खेवो ।

वृ. 'अब्भुग्गय'त्ति इदमेवम्- 'अब्भुग्गयमूसियपहसिए चेव' अभ्युद्गतो- च्छित्तानि- अत्यन्तोच्चानि प्रहसितानि च- हसितुमारब्धानि चेत्यर्थ, 'मणिकणगरयणचित्ते' इत्यादि, 'एगं च णं महं भवणं करिंति अनेगखंभसयसन्निविड्ड'मित्यादि भवनवर्णकसूत्रं दृश्यम् । 'पंचसयाओ दाओ'त्ति हिरण्यकोटिसुवर्णकोटिप्रभृतीनां प्रेषणकारिकान्तानां पदार्थानां पञ्चपञ्चशतानि सिंहसेनकुमाराय पितरौ दत्तवन्तावित्यर्थ, स च प्रत्येकं स्वजायाभ्यो दत्तवानिति । 'महया' इत्यनेन 'महयाहिमवंतमहंतमलयमंदरमहिंदसारे' इत्यादि राजवर्णको दृश्यः ।

'भीया जेण'त्ति 'भीया तत्था जेणेव'त्यर्थः । २ 'ओहयजाव' इह यावत्करणादिदं दृश्यम्- ओहयमणसंकप्पा भूमीगयदिट्ठिया करतलपल्हत्थमुही अट्टज्झाणोवगय'त्ति । उप्फेण-उप्फेणियं'त्ति सकोपोष्मवचनं यथा भवतीत्यर्थः । इतोऽनन्तरवाक्यस्यैकैकमक्षरं पुस्तकेषूपलभ्यते, तच्चैवमवगन्तव्यम्- 'एवं खलु सामी ! मम एगूणगाणं पंचण्हं सवत्तीसयाणं एगूणपंचमाइसयाइ इमीसे कहाए लद्धाइं सवणयाए अन्नमन्नं सद्दावेत्ति अन्नमन्नं सद्दावेत्ता एवं बयासी-एवं खलु सीहसेने राया सामाए देवीए मुच्छिए अन्हं धूयाओ नो आढाइ नो परियाणाइ अणाढाएमाणे अपरियाणमाणे विहरइ ।' 'जा' इति यावत्करणात्, तच्चेदं दृश्यं- 'तं सेयं खलु अन्हं सामं देवी अग्निपओगेण वा विसप्पओगेण वा सत्थप्पओगेण वा जीवियाओ ववरोवित्तए, एवं संपेहेइ संपेहिता ममं अंतराणि छिद्दाणि पडिजागरमाणीओविहरंति, तं न नज्जइ सामी ! ममं केणइ कुमरणेणं मारिस्संतित्तिकड्डु भीया' यावत्करणात् 'तत्था तसिया उच्चिग्गा ओहयमणसंकप्पा भूमीगयदिट्ठिया' इत्यादि दृश्यं । 'घत्तिहामि'त्ति यतिष्ये 'नत्थि'त्ति न भवत्ययं पक्षो यदुत्त 'कत्तोइ'त्ति कुतश्चिदपि शरीरकस्य आबाधा वा भविष्यति, तत्र आबाधः-ईषत्पीडा प्रबाधः-प्रकृष्टा पीडैव 'इतिकड्डु'त्ति एवमभिधाय 'अनेगखंभिय'त्ति अनेकस्तम्भशतत्रिविधमित्यर्थ, 'पासा' इत्यनेन

‘पासाईयं दरिसणिज्जं अभिरूवं पडिरूवं’मिति ढश्यम् ।

‘जइवि सा सयं रञ्जसुक्क’ति यद्यपि सा स्वकीयराज्यशुल्का-स्वकीयराज्यलभ्येत्यर्थ । ‘जुतं व’ति सङ्गतं ‘पतं व’ति पात्रं वा ‘सलाहणिज्जं व’ति श्लाघ्यमिदं ‘सरिसो व’ति उचितसंयोगो वधुवरयोः । ‘आयंते’ति आचान्तो जलग्रहणात् ‘चोक्खे’ति चौक्षः सिक्थलेपाद्यपनयनात्, किमुक्तं भवति? -‘परमसुईभूए’ति अत्यन्तं शुचीभूत इति । ‘ण्हायं’ यावत्करणादिदं ढश्यं-‘कयबलिकम्मं कयकोउयमंगलपायच्छित्तं सव्वालंकारे’ति । सुबुहुमित्त’ इत्यत्र यावत्करणात् ‘नियग-सयणसंबंधिपरिजणेण’ति ढश्यम् ।

‘सव्विह्विए’ इत्यत्र यावत्करणादिदं ढश्यं-‘सव्वजुईए’ सर्वद्युत्या-आभरणादिसम्बन्धिन्या सर्वयुक्तया वा उचितेषु वस्तुघटनालक्षणया सर्वबलेन-सर्वसैन्येन सर्वसमुदायेन-पौरादिमीलनेन सर्वादरेण-सर्वोचितकृत्यकरणरूपेण ‘सव्वविभूईए’ सर्वसम्पदा ‘सव्वविभूसाए’ समस्तशोभया ‘सव्वसंभमेणं’ प्रमोदकृतौत्सुक्येन ‘सव्वपुष्फगंधमल्लालंकारेण सव्वतूरसद्वसंनिनाएणं’ सर्वतूर्यशब्दानां मीलने यः संगतो नितरां नादो-महान् घोषस्तेनेत्यर्थ, अल्पेष्वपि ऋद्धयादिषु सर्वशब्द-प्रवृत्तिर्दृष्टा अत आह-‘महता इड्डीए’ महता जुईए महता वलेणं महता समुदएणं महता वरतुरियजम-गसमगपवाइएणं’ तत्र सङ्घादीनां नितरां घोषो निर्घोषो-महाप्रयलोत्पादितः शब्दः नादितं-ध्वनिमात्रं एतदद्वयलक्षणो यो रवः स तथा तेनेति । ‘सेयापीएहिं’ति रजतसुवर्णम-धैरित्यर्थ । ‘सिरीए देवीए मायाभत्ते यावि हुत्थ’ति श्रिया देव्या मातेति बहुमानबुद्धया भक्तो मातृभक्तश्चाप्यभूत् ।

‘कल्लाकल्लिं’ति प्रातः प्रातः । ‘गंधवट्टएणं’ति गन्धचूर्णेन । ‘जिमियभुत्तुत्तरागयाए’ति जेमितायां-कृतभोजनायां तथा भुक्त्वोत्तरागतायां स्वस्थानमिति भावार्थ, उदारान्-मनोज्ञान् भोगान् भुञ्जानो विहरति । ‘पुव्वरत्तावरत्ते’ति पूर्वरात्रापर रात्रकालसमये, रात्रेः पूर्वभागे पश्चाद्भागे वेत्यर्थः ।

‘मज्जाइयं’ति पीतमद्या, ‘विरहियसयणिज्जंसि’ति विरहिते विजनस्थाने शयनीयं तत्र । ‘परामुसइ’ति गृह्णाति । ‘समजोइभूयं’ति समः-तुल्यो ज्योतिषा-अग्निना भूतो-जातो यः स तथा तम् । ‘रोयमाणीओ’ति अश्रुविमोचनात्, इहान्यदपि पदद्वयमध्येयं, तद्यथा-‘कंदमाणीओ’ आक्रन्दशब्दं कुर्वत्यः ‘विलवमाणीओ’ति विलापान् कुर्वत्यः । ‘आसुरुत्ते’ति आशु-शीघ्र रुतः-कोपेन विमोहितः, इहान्यदपि पदचतुष्कं ढश्यं, -‘रुड्ढे’ति उदितरोषः ‘कुविए’ति प्रवृद्धकोपोदयः ‘चंडक्किए’ति प्रकटितरौद्ररूपः, ‘मिसिमिसिमामे’त्त कोपाग्निना दीप्यमान इव

श्रुत स्कन्धः-१, अध्ययन-९ समाप्तम्

अध्ययन-१० अंजू

मू. (३४) जति णं भंते ! समणेणं भगवया महावीरेणं दसमस्स उक्खेवो, एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं वड्डमाणपुरे नामं नगरे होत्था, विजयवड्डमाणे उज्जाणे माणिभद्रे जक्खे विजयमित्ते राया, तत्थ णं धनदेवे नामं सत्थवाहे होत्था अड्ढे, पियं गुनामभारिया अंजू दारिया जाव सरीरा, समोसरणं परिसा जाव पडिगया ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं जेट्ठे जाव अडमाणे जाव विजयमित्तस्स रत्तो गिहस्स असोगवणियाए अदूरसामंतेणं वितिवयमाणे पासति एणं इत्थियं सुक्कं भुक्खं निम्मंसं किडिकिडीभूयं अट्टिचम्मावणद्धं नीलसाडगनियत्थं कट्ठाइं कलुणाइं विसराइं कूवमाणं पासति २ चिंता तहेव जाव एवं वयासी-सा णं भंते ! इत्थिया पुव्वभवे के आसि ?, वागरणं ।

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं समएणं इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे इंदपुरे नामं नगरे होत्था, तत्थ णं इंददत्ते राया पुढवीसिरी नामं गणिया होत्था वण्णओ, तते णं सा पुढवीसिरी गणिया इंदपुरे नगरे बहवे राईसर जावप्पभियओ बहहिं चुन्नप्पओगेहि य जाव आभिओगेत्ता उरालाइं माणुस्सगाइं भोगभोगाइं भुंजमाणा विहरति ।

तते णं सा पुढवीसिरी गणिया एयकम्मा ४ सुबहुं समज्जिणित्ता पणतीसं वाससयाइं परमाउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा छट्ठीए पुढवीए उक्कोसेणं नरेइयत्ताए उववन्ना, सा णं तओ अनंतरं उव्वट्ठित्ता इहेव वद्धमाणपुरे नगरे धनदेवस्स सत्थवाहस्स पियंगुभारियाते कुच्छिसि दारियत्ताए उववन्ना, तते णं सा पियंगुभारिया नवण्हं मासाणं दारियं पयाया, नामं अंजूसिरी, सेसं जह देवदत्ताए ।

तते णं से विजए राया आसवाह० जहा वेसमणदत्ते तहा अंजू पासइ नवरं अप्पणो अट्ठाए वरेति जहा तेतली जाव अंजूए दारियाते सद्धिं उप्पि जाव विहरति, तते णं तीसे अंजूते देवीते अत्रया कयावि जोणिसूले पाउब्भूते यावि होत्था, तते णं विजये राया कोडुंबियगुरिसे सदावेति २ एवं वयासी-गच्छह मं देवाणुप्पिया ! वद्धमाणे पुरे नगरे सिंघाडग जाव एवं वदह-एवंखलु देवाणुप्पिया ! विजय० अंजूए देवीए जोणिसूले पाउब्भूते जो णं इत्थ विजो वा ६ जाव उग्घोसेंति । तते णं ते बहवे विज्जा वा ६ इमं एयारूवं सोच्चा निसम्म जेणेव विजए राया तेणेव उवागच्छंति २ ता अंजूते बहवे उप्पत्तियाहिं ४ परिणामेमाणा इच्छंति अंजूते देवीए जोणिसूलं उवसामित्तते, नो संचाएति उवसामित्तए, तते णं ते बहवे विज्जा य ६ जाहे नो संचाएति अंजूदेवि० जोणिसूलं उवसामित्तते ताहे संता तंता परितंता जामेव दिसिं पाउब्भूया तामेव दिसिं पडिगा, तते णं सा अंजूदेवी ताए बेयणाए अभिभूता समाणा सुक्क भुक्खा निम्मंसा कट्ठाइं कलुणाइं विसराइं विलवति, एवं खलु गोयमा ! अंजूदेवी पुरापोराणाणं जाव विहरति ।

अंजू णं भंते ! देवी इओ कालमासे कालं किच्चा कहिं गच्छिहिति ? कहिं उववज्जि हिति ?, गोयमा ! अंजू णं देवी नउइं वासाइं परमाउयं पालित्ता कालमासे कालं किच्चा इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए नेरइयत्ताए उववज्जिहिइ, एवं संसारो जहा पढमे तहा नेयव्वं जाव वणस्सति०, सा णं ततो अनंतरं उव्वट्ठित्ता सव्वतोभदे नगरे मयूरत्ताए पच्चायाहिति, से णं तत्थ साउणिएहिं वधिए समाणे तत्थेव सव्वतोभदे नगरे सेट्टिकुलंसि पुत्तत्ताए पच्चायाहिति ।

से णं तत्थ उम्मुक्कबालभावे तहारूवाणं धेराणं केवलं बोहिं बुज्जिहिति पव्वज्जा सोहम्भे, से णं ताओ देवलोगाओ आउक्खए कहिं गच्छिहिति ? कहिं उववज्जिहिति ?, गोयमा ! महाविदेहे जहा पढमे जाव सिज्जिहिइ जाव अंतं काहिति । एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते, सेवं भंते २ ।

वृ. 'जहा तेयलि'ति ज्ञाताधर्मकथायां यथा तेतलिसुतनामा अमात्यः पोट्टिलाभिधानां कलादमूषिकारश्रेष्ठिसुतामात्मार्थं याचयित्वा आत्मनैव परिणीतवान् एवमयमपीति ।

अध्ययन-१० समाप्तम्

श्रुतस्कन्धः-१ समाप्तः

मुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता सन्धादीता विपाकश्रुताङ्गसूत्रे
प्रथमश्रुतस्कन्धस्य अभयदेवसूरि विरचिता टीका परिसमाप्ता ।

श्रुत स्कन्धः-२

अध्ययन-१ सुबाहुः

मू. (३५) तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिह नगरे गुसिले चेइए सोहम्मे समोसडे जंबू जाव पञ्जुवासमाणे एवं वयासी-जति णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं दुहविवागाणं अयमट्ठे पन्नते सुहविवागाणं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पन्नते ?, तते णं से सोहम्मे अनगारे जंबू अनगारं एवं वयासी-एवं खलु जंबू ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पन्नता, तंजहा-

मू. (३६) सुबाहु १ भदन्दी २ य, सुजाए य ३ सुवासवे ४ ।

तहेव जिणंदासे ५, धणपती य ६ महब्बले ७ भदन्दी ८ महच्चंदे ९ वरदत्ते १० ॥

मू. (३७) जति णं भंते ! समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं दस अज्झयणा पन्नता पढमस्स णं भंते ! अज्झयणस्स सुहविवागाणं जाव संपत्तेणं के अट्ठे पण्णते ?, तते णं से सुहम्मे अनगारे जंबू अनगारं एवं वयासी ।

एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं सम० हत्थीसीसे नामं नगरे होत्था रिद्ध०, तस्स णं हत्थीसीसस्स नगरस्स बहिया उत्तरपुरच्छिमे दिसीभाए एत्थ णं पुप्फकरंडए णामं उज्जाणेहोत्था सव्वोउय०, तत्थ णं कयवणमालपियस्स जक्खस्स जक्खाययणे होत्था दिव्वे०, तत्थ णं हत्थीसीसे नगरे अदीनसत्तू नामं राया होत्था महता०, तस्स णं अदीणसत्तुस्स रत्तो धारणीपामोक्खा देवीसहस्सं ओरोहे यावि होत्था ।

तते णं सा धारणी देवी अत्रया कयाइ तंसि तारिसगंसि वासघरंसि सीहं सुमिणे पसति जहा मेहस्स जम्मणं तथा भाणियव्वं जाव सुबाहुकुमारे अलं भोगसमत्थं वा जाणंति, अम्मापियरो पंच पासायवडिसगसयाइं करावेति अब्भुगय० भवणं एवं जहा महाबलस्स रत्तो नवरं पुप्फचुलापामोक्खाणं पंचण्हं रायवरकन्नयसयाणं एगदि वसेणं पाणि गिण्हावेति तहेव पंचसतिओ जाव उप्पि पासायवरगते फुट्ट जाव विहरति, तेणं कालेणं तेणं समएणं समणे भगवं महावीरे समोसडे परिसा निग्गया अदीनसत्तू जहा कोणिओ निग्गतो सुबाहुवि जहा जमाली तथा रहेणं निग्गते जाव धम्मो कहिओ रायपरिसा गया । तते णं से सुबाहुकुमारे समणस्स भगवओ० अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टुट्टे उड्डाए जाव एवं वयासी -

सदहामि णं भंते ! निगंथं पावयणं जहा णं देवाणुप्पियाणं अंतिए बहवे राईसर जाव नो

खलु अहन्नं देवाणुष्वियाणं अंति ए० पंचअणुव्वइयं सतसिक्खावइयं गिहिधम्मं पडिवज्जामि, अहासुहं मा पडिबंघं करेह, तते णं से सुबाहू समणस्स० पंचाणुव्वइयं सतसिक्खावइयं गिहिधम्मं पडिवज्जति २ तमेव० दुरुहति जामेव० तेणं कालेणं तेणं स० जेडे अंतेवासी इंदभूर्इ जाव एवं वयासी—अहो णं भंते ! सुबाहुकुमारे इडे इडुरुवे कंते कंतरुवे पि ए २ मणुत्रे २ मणामे २ सोमे २ सुभगे २ पियदंसणे सुरुवे, बहुजणस्सवि य णं भंते ! सुबाहुकुमारे इडे ५ सोमे ४ साहुजणस्सवि य णं भंते ! सुबाहुकुमारे इडे इडुरुवे ५ जाव सुरुवे सुबाहुणा भंते ! कुमारेणं इमा एयारूवा उराला माणुस्सरिद्धी किन्ना लद्धा किण्णा पत्ता किण्णा अभिसमन्नगया के वा एस आसि पुव्वभवे ?

एवं खलु गोयमा ! तेणं कालेणं तेणं सम० इहेव जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे हत्थिणाउरे नामं नगरे होत्था रिद्ध० तत्थ णं हत्थिणाउरे नगरे सुमुहे नामं गाहावई परिवसइ अहे० ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसा नामं थेरा जातिसंपन्ना जाव पंचहिं समणसएहिं सद्धिं संपरिवुडा पुव्वाणुपुक्खिं चरमाणा गामाणुगामं दूइज्जमाणा जेणेव हत्थिणाउरे नगरे जेणेव सहस्संबवणे उज्जाणे तेणेव उवागच्छइ २ ता अहापडिरुवं उग्गहं उग्गिण्हिता णं संजमेणं तवसा अप्पाणं भावेमाणा विहरन्ति ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं धम्मघोसाणं थेराणं अंतेवासी सुदत्ते नामं अनगारे उराले जाव लेस्से मासंमासेणं खममाणे विहरति, त० से सुदत्ते अनगारे मासक्खमणपारणगंसि पढमाए पोरिसीए सज्जायं करोति जहा गोयमसामी तहेव धम्मघोसे (सुधम्म) थेरे आपुच्छति जाव अडमाणे सुमुहस्स गाहावतिसस गेहे अणुप्पविडे, तए णं स सुमुहे गाहावती सुदत्तं अनगारं एज्जमाणं पासति २ ता हट्टतुडे आसणातो अब्भुट्ठेति २ पायपीढाओ पच्चोरुहति २ पाउयातो ओमुयति २ एगसाडियं उत्तरासंगं करोति २ सुदत्तं अनगारं सत्तइ पयाइ अनुगच्छति २ ता तिक्खुत्तो आयाहिणपयाहिणं करोइ २ ता वंदति नमंसति २ जेणेव भत्तघरे तेणेव उवागच्छति २ ता सयहत्थेणं विउलेणं असणपाणेणं ४ पडिलाभेस्सामीति तुडे ।

तते णं तस्स सुमुहस्स गाहावइस्स तेणं दव्वसुद्धेणं [दायगसुद्धेणं पडिगाहगसुद्धेणं] तिविहेणं तकरणसुद्धेणं सुदत्ते अनगारे पडिलाभि ए समाणे संसारे परित्तीकते मणुस्साउते निबद्धे गेहंसि य से इमाइं पंच दिव्वाइं पाउब्भूयाइं तं०—वसुहारा वुड्ढा दसद्धवन्ने कुसुमे निवातिते चेलुक्खेवे कए आहयाओ देवदुंदुहीओ अंतरावि य णं आकासे अहो दानमहो दानं घुडे य हत्थिणाउरे सिंघाडग जाव पहेसु बहुजणो अन्नमन्नस्स एवं आइक्खति ४—धन्ने णं देवाणुष्विए ! सुमुहे गाहावई ५ जाव तं धन्ने णं देवाणुष्विया ! सुमुहे गाहावई ।

तते णं से सुमुहे गावाहई बहुइं वाससताइं आउयं पालइत्ता कालमासे कालं किच्चा इहेव हत्थिसीसे नगरे अदीनसत्तुस्स रत्तो धारणीए देवीए कुच्छिसि पुत्तत्ताए उववन्ने, तते णं सा धारणी देवी सयणिज्जसि सुत्तजागरा २ ओहीरमाणी २ तहेव सीहं पासति सेसं तं चेव जाव उप्पि पासाए विहरति, तं एयं खलु गोयमा ! सुबाहुणा इमा एयारूवा माणुस्सरिद्धी लद्धा पत्ता अभिसमन्नागया, पभू णं भंते ! सुबाहुकुमारे देवाणुष्वियाणं अंति ए मुंडे भवित्ता अगाराओ अनगारियं पव्वइत्तए हंता पभू ।

तते णं से भगवं गोयमे समणं भगवं० वंदति नमंसति २ संजमेणं जाव विहरति, तते णं

से स० भ० म० अत्रया कयाइ हत्थिसीसाओ नगराओ पुष्फगउज्जाणाओ कयवणमालज-
क्खाययणाओ पडिणिक्खमति २ ता बहिया जणवयविहारं विहरति ।

तते णं से सुबाहुकुमारे समणोवासए जाते अभिगयजीवाजीवे जाव पडिलाभेमाणे विहरति
तते णं से सुबाहुकुमारे अत्रया कयाइ चाउइसइमुद्धिपुण्णमासिणीसु जेणेव पोसहसाला तेणेव
उवागच्छति २ ता पोसहसालं पमज्जति २ ता उच्चारपासवणभूमं पडिलेहति २ ता दब्भसंधारणं
संधरति २ दब्भसंधारं दुरूहइ दुरूहिता अट्टमभत्तं पणिण्हइ पणिण्हेता पोसहसालाए पोसहिते
अट्टमभत्तिए पोसहं पडिजागरामां विहरति, तए णं तस्स सुबाहुस्स कुमारस्स पुव्वरत्तावरत्त-
कालसमयंसि धम्मजागरियं जागरमाणस्स इमेयारूवे अब्भत्थिए ५ धन्ना णं ते गामागरनगरजाव
सन्निवेसा जत्थ णं समणे भगवं महावीरे जाव विहरति ।

धन्ना णं ते राइसरतलवर जे णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए मुंडा जाव पव्वयंति,
धन्ना णं ते राइसरतलवर जे णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइयं जाव गिहिधम्मं
पडिवज्जति, धन्ना णं ते राइसर जाव जे णं समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए धम्मं सुणेति, तं
जति णं समणे भगवं महावीरे पुव्वाणुपुव्विं चरमाणे गामाणुगामं दूइज्जमाणे इहमागच्छिजा जाव
विहरिजा तते णं अहं समणस्स भगवतो अंतिए मुंडे भवित्ता जाव पव्वएजा ।

तते णं समणे भगवं महावीरे सुबाहुस्स कुमारस्स इमं एयारूवं अज्जत्थियं जाव वियाणित्ता
पुव्वाणुपुव्विं जाव दुइज्जमाणे जेणेव हत्थिसीसे नगरे जेणेव पुष्फगउज्जाणे जेणेव कयवणमालपियस्स
जक्खस्स जक्खाययणे तेणेव उवागच्छइ उवागच्छित्ता अहापडिरूवं उग्गहं गिण्हित्ता संजमेणं
तवसा अप्पाणं भावेमाणे विहरति परिसा राया निग्गया । तते णं तस्स सुबाहुयस्स कुमार० तं
महया जहा पढमं तहा निग्गओ धम्मो कहिओ परिसा राया पडिगया, तते णं से सुबाहुकुमारे
समणस्स भगवतो महावीरस्स अंतिए धम्मं सोच्चा निसम्म हट्टुट्टु जहा मेहे तहा अम्मापियरो
आपुच्छति निक्खमणाभिसेयो तहेव जाव अनगारे जाते ईरियासभिए जाव बंधयारी ।

तते णं से सुबाहु अनगारे समणस्स भगवओ महावीरस्स तहारूवाणं थेराणं अंतिए
सामाइयमाइयाइं एकारस अंगाइं अहिज्जति २ बहूहिं चउत्थाछट्टुट्टुम० तवोविहाणेहिं अप्पाणं
भावित्ता बहूइं वासाइं सामन्नपरियागं पाउणिता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठिं
भत्ताइं अणसणाए छेदित्ता आलोइयपडिक्कंते समाहिपत्ते कालमासे कालं किच्चा सोहम्मे कप्पे
देवत्ताए उववन्ने ।

सेणं ततो देवलोगाओ आउ० भवक्क० ठिइ० अनंतरं चयं चइत्ता माणुस्सं विग्गहं लभिहिइ
२ केवलं बोहिं बुज्झिहिति २ तहारूवाणं थेराणं अंतिए मुंडे जाव पव्वइस्सति

सेणं तत्थ बहुइं वासाइं सामण्णं पाउणिहिइ आलोइयपडिक्कंते समाहि० कालगते सणकुमारे
कप्पे देवत्ताए उववन्ने, से णं ताओ देवलोयाओ ततो माणुस्सं पव्वज्जा बंधलोए माणुस्सं ततो
महासुक्के ततो माणुस्सं आणते देवे ततो माणुस्सं ततो आरणे देवे ततो माणुस्सं सब्वइसिद्धे, से णं
ततो अनतरं उव्वट्ठित्ता महाविदेहे वासे जाव अट्टाइं जहा दढपइन्ने सिज्झिहिति । एवं खलु जंबू
समणेणं जाव संपत्तेणं सुहविवागाणं पढमस्स अज्जयणस्स अयमट्टे पत्तत्ते ।'

बृ. 'सव्वोउय'त्ति इदमेवं ६१शं—'सव्वोउयपुष्फफलसमिद्धे रम्मे नंदणवणप्पगासे पासाइंए

‘तंसि तारिसगंसि वासभवणंसी’ति तस्मिन् तादृशे—राजलोकोचिते वासगृहे इत्यर्थ । ‘जहा मेघस्स जम्मणं’ति ज्ञाताधर्मकथायां प्रथमाध्ययने यथा मेघकुमारस्य जन्मवक्तव्यतोक्ता एवमत्रापि सा वाच्येति, नवरमकालमेघदोहदवक्तव्यता नास्तीह । ‘सुबाहुकुमार’ इह यावत्करणादिदं धश्यं—‘बावत्तरीकलापंडि ए नवंगसुत्तपडिबोहि ए’ नवाङ्गानि—श्रोत्र २ चक्षु ४ ध्राण ६ रसना ७ त्वग् ८ मनो ९ लक्षणानि सन्ति सुप्तानि प्रतिबोधितानि यौवनेन यस्य स तथा, ‘अड्डारस-देसीभासाविसार ए’ इत्यादि ‘जाव अलं भोगसमत्ये जा ए यावि हुत्था, त ए णं तस्स सुबाहुस्स अम्मापियरो सुबाहुं कुमारं बावत्तरीकलापंडियं जाव अलं भोगसमत्यं साहसियं वियालचारिं जाणंति जाणिता पञ्च प्रासादावतंसकशतानि कारयन्ति, किंभूतानि ? इत्याह—

‘अब्भुग्गय’ति ‘अब्भुग्गयमूसियपहसि ए’ इत्यादि, ‘भवणं’ति एकं च भवनं कारयंति, अथ प्रासादभवनयोः कः प्रतिविशेषः ?, उच्यते, प्रासादः स्वगतायामापेक्षया द्विगुणो-च्छ्रयः भवनं त्वायामापेक्षया पादोनसमुच्छ्रयमेवेति, इह च प्रासादा वधूनिमित्तं भवनं च कुमाराय, ‘एवं जहा महाबलस्स’ति भवनवर्णको विवाहवक्तव्यता च तथा भगवत्यां महाबलस्योक्ता एवमस्यापि वाच्या, केवलं तत्र कमलश्रीप्रमुखानामित्युक्तं इह पुष्पचूडा प्रमुखानामिति, वाच्यम्, एतदेव दर्शयन्नाह—‘नवर’मित्यादि ।

‘तहेव’ति यथा महाबलस्येत्यर्थ, ‘पंचसइओ दाओ’ति ‘पंचसयाइं हिरन्नकोडीणं पंचसयाइं सुवण्णकोडीणं’ इत्यादि दानां वाच्यम्, इह यावत्करणादेवं धश्यं—‘ते णं सुबाहुकुमारे एगमेगा ए भारिया ए एगमेगं हिरण्णकोडिं दलयइ’ इत्यादि वाच्यं यावत् ‘अन्नं च विपुलं धणकणगरयण-मणिमोत्तियसंखसिलप्पवालमाइयं दलयति, त ए णं से सुबाहुकुमारे’ति, ‘उष्पि पासायवरग ए’ प्रासादवरस्य उपरिस्थित इत्यर्थ, ‘फुट्ट’ इह यावत्करणादिदं धश्यं—‘फुट्टमाणेहिं मुइंगमत्थ एहिं’ स्फुट्तिभर्मदङ्गमुखपुट्टैरतिरभसास्थालनादित्यर्थ, ‘वरतरुणीसंपउत्तेहिं’ वरतरुणीसंप्रयुक्तैः ‘बत्तीसइबद्धेहिं नाड एहिं’ द्वात्रिंशद्भिर्भक्तिनिबद्धैः द्वात्रिंशत्पत्रनिबद्धैरित्यन्ये ‘उवगिज्जमाणे उवलालिज्जमाणे माणुस्स ए कामभोगे पच्चणुब्भवमाणे’ति, ‘जहा कूणिए’ति यथा औपपातिके कोणिकराजो भगवद्वन्दनाय निर्गच्छन् वर्णित एवमयमपि वर्णयितव्य इति भावः ।

‘सुबाहूवि जहा जमालि तहा रहेण निग्गउ’ति, अयमर्थः—येन भगवती वर्णितप्रकारेण जमाली भगवद्भागिनेयो भगवद्वन्दनाय रथेन निर्गतोऽयमपि तेनैव प्रकारेण निर्गत इति, इह यावत्करणादिदं धश्यं—‘समणस्स भगवओ महावीरस्स छत्ताइच्छत्तं पडागाइपडागं विज्जाचारणे जंभ ए य देवे ओवयमाणे उप्पयमाणे य पासति पासिता रहाओ पच्चोरुहइ २ त्ता समणं भगवं महावीरं दइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता’ ।

‘हड्ड’ति हड्डुट्टे अतीव हृष्टः ‘उट्टाए’ति उट्टाए उट्टेइ, इह यावत्करणात् इदं धश्यं—‘उट्टित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ वंदित्ता नमंसित्ता ‘सद्दहामि णं भंते ! निग्गंथं’ इत्यादि यत्सूत्रपुस्तके धश्यते तद्दक्षयमाणवाक्यानुसारेमावगन्तव्यं, तथाहि—‘सद्दहामि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं पत्तिया मि णं भंते ! निग्गंथं पावयणं देवाणुप्पियाणं अंति ए बहवे राईसरतलवरमाडं वियकोडुं वियसेड्डिसत्थ-वाहपहियओ मुंडे भवित्ता आगाराओ अनगारियं पच्चयति नो खलु अहं तथा संचा एमि पच्चइत्त ए, अहन्नं देवाणुप्पियाणं अंति ए पंचाणुव्वइयं सत्तसिक्खावयं गिहिधम्मं पडिबज्जामि, अहासुहं

देवाणुष्पिया ! मा पडिबंधं करेह'ति भगवद्वचनं, 'तमेव' इदमेवं दृश्यं—'तमेव चाउघंटं आसरहं', 'जामेव' इत्यादि त्वेवं दृश्यं 'जामेव दिसं पाउम्भूते तामेव दिसिं पडिगए'ति ।

'इदभूर्इ' इत्यत्र यावत्करणात् 'नामं अनगारे गोयमगोत्तेण'मित्यादि दृश्यं, 'इड्डे'ति इष्यते इतीष्टः स च तत्कृतविवक्षितकृत्यापेक्षयाऽपि स्यादित्याह—इष्टरूपः इष्टस्वरूप इत्यर्थं इष्टः इष्टरूपो वा कारणवशादपि स्यात् इत्याह—कान्तः—कमनीयः कान्तरूपः—कमनीयस्वरूपः, शोभनः शोभनस्वभावश्चेत्यर्थं, एवंविधः कश्चित् कर्मदोषात्परेषां प्रीतिं नोत्पादयेदित्यत आह—प्रियः—प्रेमोत्पादकः प्रियरूपः—प्रीतकारिस्वरूपः, एवंविधश्च लोकरुढितोऽपि स्यादित्यत आह—मनोज्ञः मनसा—अन्तःसंवेदनेन शोभनतया ज्ञायत इति मनोज्ञः, एवं मनोज्ञरूपः, एवंविधश्चैकदाऽपि स्यादित्यत आह—'मणामे'ति मनसा अम्यते—गम्यते पुनः पुनः संस्मरणतो यः स मनोऽमः, एवं मनोऽमरूपः, एतदेव प्रपञ्चयन्नाह—'सोमे'ति अरौद्रः सुभगो—वल्लभः 'पियदंसणे'ति प्रेमजनकाकारः, किमुक्तं भवति ?—'सुरूवे'ति शोभनाकारः सुस्वभावश्चेति, एवंविधश्चैकजनापेक्षयाऽपि स्यादित्यत आह—'बहुजणस्सवी'त्यादि, एवंविधश्च प्राकृतजनापेक्षयाऽपि स्यादित्यत आह—'साहुजणस्सवी'त्यादि ।

'इमा एयारूव'ति इयं प्रत्यक्षा एतद्रूपा—उपलभ्यमानस्वरूपैव, अकृत्रिमैत्यर्थं 'किण्णा लद्ध'ति केन हेतुनोपार्जिता, 'किन्ना पत्त'ति केन हेतुना प्राप्ता उपार्जिता सती प्राप्तिमुपगता, 'किण्णा अभिसमन्नागय'ति प्राप्ताऽपि सती केन हेतुना अभिमुख्येन साङ्गत्येन च उपार्जनस्य च पश्चाद्भोग्यतामुपगतेति । 'को वा एस आसि पुव्वभवे' इह यावत्करणादिदं दृश्यं—'किं नाम ए वा किं वा गोएणं कयरंसि वा गामंसि वा सन्निवेसंसि वा किं वा दच्चा किं वा भोच्चा किं वा समायरित्ता कस्स वा तहारूवस्स समणस्स वा माहणस्स वा अंतिते एगमवि आयरियं सुवयणं सोच्चा निसम्म सुबाहुणा कुमारेण इमा एयारूवा उराला माणुस्सिह्ठी लद्धा पत्ता अभिसमन्नागय'ति ।

'जाइसंपन्ना' इह यावत्करणादिदं दृश्यं—'कुलसंपन्ना बलसंपन्ना, एवं विनयनाणदंसणचरित्तलज्जालाघवसंपन्ना ओयंसी तेयंसी च्वंसी जसंसी'त्यादि । 'दूइज्ज'ति 'गामाणुगाणं दुईज्जमाणा' इति दृश्यं, द्रवन्तो—गच्छन्त इत्यर्थं । 'जहा गोयमसामी'ति द्वितीयाध्ययने दर्शितगौतमस्वामिभिक्षाचर्यान्यायेनायमपि भिक्षाटनसामाचारी प्रयुङ्क्ते इत्यर्थः । 'सुहम्मे धेरे'ति धर्मघोषस्थविरानित्यर्थं, धर्मशब्दसाम्याच्छब्दद्वयस्याप्येकार्थत्वात् ।

'पडिलाभिस्सामीति तुड्डे' इहेदं द्रष्टव्यं—'पडिलाभेमाणेवि तुड्डे पडिलाभिएवि तुड्डे'ति । 'तस्स सुहम्म (मुह)स्स'ति विभक्तिपरिणामात् तेन सुहमे (मुहे)ने'ति द्रष्टव्यं, तेनेति अज्ञानादिदानेन, 'दव्वसुद्धेणं'ति द्रव्यतः शुद्धेन प्राशुकादिनेत्यर्थं, इहान्यदपि 'गाहगसुद्धेणं दायगसुद्धेणं'ति दृश्यं, तत्र ग्राहकशुद्धं यत्र ग्रहीता चारित्रगुणयुक्तः दायकशुद्धं तु यत्र दाता औदार्यादिगुणान्वितः, अत एवाह—'तिविहेणं'ति उक्तलक्षणप्रकारत्रयुक्तेनेति 'तिकरणसुद्धेणं'ति मनोवाक्कायलक्षणकरणत्रयस्य दायकसम्बन्धिनो विशुद्धतयेत्यर्थं, 'एवं आइक्खइ'ति सामान्येनाचष्टे, इह चान्यदपि पदत्रयं द्रष्टव्यम् 'एवं भासइ'ति विशेषत आचष्टे 'एवं पन्नवेति एवं परूवेति' एतच्च पूर्वोक्तरूपपदद्वयस्यैव क्रमेण व्याख्यापनार्थं पदद्वयमवगन्तव्यम्, अथवा आख्यातीति तथैव भाषते तु व्यक्तवचनैः प्रज्ञापयतीति युक्तिभिर्बोधयति प्ररूपयति तु भेदतः कथयतीति ।

‘धन्ने णं देवाणुप्पिया ! सुहुमे (मुहे) गाहावई’ इत्यत्र यावत्करणादिदं ढश्यं— ‘पुत्रे णं देवाणुप्पिया ! सुहुमे गाहावई एवं कयत्थे णं कयलक्खणे णं सुद्धे णं सुहुमस्स (मुहस्स) गाहावइस्स जम्मजीवियफले जस्स णं इमा एयाख्वा उराला माणुस्सद्धी लद्धा पत्ता अभिसम्मागय’ति ‘तं धन्ने णं देवाणुप्पिया ! सुहुमे गाहावई एवं कयत्थे णं’ इत्यादि पूर्वप्रदर्शितमेवेह पदपञ्चकं निगमनतयाऽवसयम् । ‘अभिगयजीवाजीवे’ इह यावत्करणात् ‘उवलद्धपुत्रपावे’ इत्यादिकम् ‘अहापडिग्ग-हिएहिं तवोकम्मेहिं अप्पाणं भावेमाणे विहरइ’ एतदन्तं ढश्यम् । ‘चाउइस्स- इमुद्धिपुण्ण-मासिणीसु’ति अत्रोद्धिष्ठा—अमावास्या ।

‘गामागर’ इह यावत्करणात् ‘नगरकब्बडमडंबखेडदोणमुहपट्टणनिगमआसमसंवाह-सन्निवेसा’ इति ढश्यम् । ‘राईसर’ इहैवं ढश्यं—‘राईसरतलवरमाडंबियकोडुंबियसेट्टिसत्थवा-हपभियओ’ति । ‘मुंडा’ इह यावत्करणादिदं ढश्यं—‘भविता अगाराओ अनगारियं’ति । ‘पुव्वा-णुप्पिं’ इह यावत्करणादिदं ढश्यं—‘चरमाणे गामाणुगामं’ति ।

‘जहा पढमं’ति यथेहैवाध्ययने प्रथमं जमालीनिदर्शनेन निर्गतोऽयमुक्तस्तथा द्वितीयनिर्गमेऽयं नगराद्विनिर्गत इति वाच्यम्, उभयत्र समानो वर्णकप्रत्यय इति भावः । ‘ईरियासमिऐ’ इत्यत्र यावत्करणादिदं ढश्यं—‘भासासमिऐ ४ एवं मणगुत्ते ३ गुत्तिदिऐ गुत्तत्ति—गुत्तबंभयारी’ । ‘आउक्खएणं’ति आयुःकर्मद्रव्यनिर्जरणेन ‘भवक्खएणं’ति देवगतिबन्धनदेवगत्यादिकर्मद्रव्य-निर्जरणेन ‘ठिइक्खएणं’ति आयुष्कादिकर्मास्थितिविगमेन ‘अनंतरं चं चइत्त’ति देवसम्बन्धि-देहं त्ततवेत्यर्थं, अथवाऽनन्तरं—आयुःक्षयाद्यनन्तरं च्यवनं ‘चइत्त’ति च्युत्वा ।

महाविदेहे’ इह यावत्करणात् ‘वासे जाइं इमाइं कुलाइं भवति—अह्हाइं दिताइं अपरिभूयाइं’ इत्यादि ढश्यमिति ॥ द्वितीयश्रुतस्कन्धप्रथमाध्ययनस्य विवरणं सुबाहोः राजर्षे ॥

श्रुतस्कन्धः—२ अध्ययनं—१ समाप्तम्

अध्ययनं—२ भद्रनन्दी

मू. (३८) वितियस्स णं उक्खेवो—एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं उसभपुरे नगरे धूभकरंडउज्जाणे धन्नो जक्खो धनावहो राया सरस्सई देवी सुभिणदंसणं कहणं जम्मणं बालत्तणं कलाओ य जुव्वणे पाणिग्गहणं दाओ पासाद० भोगा य जहा सुबाहुयस्स नवरं भद्रनन्दी कुमार सिरिदेवीपामोक्खाणं पंचसया सामीसमोसरणं सावगधम्मं पुव्वभवपुच्छा ।

महाविदेहे वासे पुंडरीकिणी नगरी विजयते कुमारं जुगबाहू तित्थयरे पडिलाभिऐ माणुस्साउए निबद्धे इहं उप्यन्ने सेसं जहा सुबाहुयस्स जाव महाविदेहे वासे सिज्झिहिति बुज्झिहिति मुच्चिहिति परिनिव्वाहिति सव्वदुक्खाणमंतं करेहिति ॥

श्रुतस्कन्धः—२ अध्ययनं—२ समाप्तम्

अध्ययनं—३ सुजातः

मू. (३९) उक्खेवो, वीरपुरं नगरं मणोरमं उज्जाणं वीरकण्हमित्ते राया सिरि देवी सुजाए कुमारं बलसिरिपामोक्खा पंचसयकत्रा सामीसमोसरणं पुव्वभवपुच्छा उसुयारे नयरे उसभदत्ते

गाहावईपुण्ड्रते अनगारे पडिलाभे० मणुस्साउए निबद्धे इह उप्यत्रे जाव महाविदेहे वासे सिज्जिहिहि
श्रुतस्कन्धः-२ अध्ययन-३ समाप्तम्

अध्ययन-४ सुवासवः

मू. (४०) चोत्थस्स उक्खेवो-विजयपुरं नगरं नंदणवं [मनोरमं] उज्जाणं असोगो जक्खो
वासवदत्ते राया कण्हा देवी सुवासवे कुमारे भद्दायामोक्खाणं पंचसया जाव पुव्वभवे कोसंबी
नगरी दणपा राया वेसमणभद्दे अणगारे पडिलाभिते इह जाव सिद्धे ॥

श्रुत स्कन्धः-२ अध्ययन-४ समाप्तम्

अध्ययन-५ जिनदासः

मू. (४१) पंचमस्स उक्खेवओ-सोगांधिया नगरी नीलासोए उज्जाणे सुकालो जक्खो
अण्णडिहओ राया सुकन्ना देवी महचंदे कुमारे तस्स अरहदत्ता भारिया जिनदासो पुत्तो तित्थयरागमणं
जिनदासपुव्वभवो मज्झमिया नगरी मेहरहो राया सुधम्मे अणगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ।

श्रुतस्कन्धः-२ अध्ययन-५ समाप्तम्

अध्ययन-६ धनवती

मू. (४२) छट्ठस्स उक्खेवओ-कणगपुरं नगरं सेयासोयं उज्जाणं वीरभद्दो जक्खो पियचंदो
राया सुभ्दा देवी वेसमणे कुमारे जुवराया सरिदीयेपामोक्खा पंचसया कन्ना पाणिग्गहणं तित्थय-
रागमणं धनवती जुवरायापुत्ते जाव पुव्वभवो मणिवया नगरी मित्तो राया संभूतिविजए अनगारे
पडिलाभिते जाव सिद्धे ॥

श्रुतस्कन्धः-२ अध्ययन-६ समाप्तम्

अध्ययन-७ महाबलः

मू. (४३) सत्तमस्स उक्खेवो, महापुरं नगरं रत्तासोयं उज्जाणं रत्तपाओ जक्खो बले राया
सुभद्दा देवी महब्बले कुमारे रत्तवईपामोक्खाओ पंचसया कन्ना पाणिग्गहणं तित्थयरागमणं
जाव पुव्वभवो मणिपुरं नगरं नागदत्ते गाहावती इंदपुरे अनगारे पडिलाभिते जाव सिद्धे ।

श्रुतस्कन्धः २ अध्ययन-७ समाप्तम्

अध्ययन-८ भद्रनन्दी

मू. (४४) अट्ठमस्स उक्खेवो-सुघोसं नगरं देवरमणं उज्जाणं वीरसेनो जक्खो अज्जुण्णो
राया तत्तवती देवी भद्रनन्दी कुमारे सिरीदेवीपामोक्खा पंचसया जाव पुव्वभवे महाघोसे नगरे
धम्मघोसे गाहावती धम्मसीहे अनगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ।

श्रुत स्कन्धः-२ अध्ययन-८ समाप्तम्

अध्ययनं-९ महाचंद्र

मू. (४५) णवमस्स उक्खेवो-चंपा नगरी पुन्नभद्दे उज्जाणे पुन्नभद्दो जक्खो दत्ते राया रत्तवईदेवी महचंदे कुमारे जुवराया सिरिकंतापामोक्खाणं पंचसया कन्ना जाव पुव्वभव तिगिच्छी नगरी जियसूत्त राया धम्मवीरिये अनगारे पडिलाभिए जाव सिद्धे ।

श्रुत स्कन्धः-२ अध्ययनं-९ समाप्तम्

अध्ययनं-१० वरदत्तः

मू. (४६) जति णं दसमस्स उक्खेवो, एवं खलु जंबू ! तेणं कालेणं तेणं समएणं सायेयं नामे नगरे होत्था उत्तरकुरुउज्जाणे पासमिओ जक्खो मित्तनंदी राया सिरिकंता देवी वरदत्ते कुमारे वरसेणपामोक्खा णं पंच देवीसया तित्थयरागमणं सावगधम्मं पुव्वभवो पुच्छा मणुस्साउए निबद्धे सत्तदुवारे नगरे विमलवाहणे राया धम्मरुचिनामं अनगारं एज्जमाणं पासति २ पडिलाभिते समाणे मणुस्साउते निबद्धे इहं उप्पन्ने ।

सेसं जहा सुबाहुयस्स कुमारस्स चिंता जाव पव्वज्जा कप्पंतरिओ जाव सव्वड्डसिद्धे ततो महाविदेहे जहा दढपइत्तो जाव सिज्जहिहि बुज्जहिहि ० सव्वदुक्खाणमंतं करेति ।

एवं खलु जंबू ! समणेणं भगवया महावीरेणं जाव संपतेणं सुहविवागाणं दसमस्स अज्झयणस्स अयमट्ठे पन्नत्ते, सेवं भंते ! सेवं भंते ! ।

श्रुत स्कन्धः-२ अध्ययनं-१० समाप्तः

मू. (४९) नमो सुयदेवयाए-विवागसुयस्स दो सुयक्खंधा दुहविवागो य सुहविवागो य, तत्थ दुहविवागे दस अज्झयणा एकसरगा दससु चेव दिवसेसु उद्धिसिज्जंति, एवं सुहविवागोवि, सेसं जहा आयारस्स ॥

वृ. एवमुत्तराणि नवाथ्यनुगन्तव्यानीति ॥

- ॥ १ ॥ इहानुयोगे यदयुक्तमुक्तं, तद्धीधना द्राक् परिशोधयन्तु ।
नोपेक्षणं युक्तिमदत्र ये, न जिनागमे भक्तिपरायणानाम् ।
कृतिरियं संविग्नमुनिजनप्रधानश्रीजिनेश्वराचार्य
चरणकमलचञ्चरीककल्पस्य श्रीमदभयदेवाचार्यस्येति ॥

श्रुत स्कन्धः-२ समाप्तम्

मुनि दीपरत्नसागरेण संशोधिता सम्पादीता विपाकश्रुताङ्गसूत्रस्य
अभयदेवमूरि विरचिता टीका परिसमाप्ता ।

११ एकादशम् अङ्गसूत्रं विपाकश्रुतं समाप्तम्

ભાવભરી વંદના

જેમના દ્વારા સૂત્રમાં ગુંથાયેલ જિનવાણીનો ભવ્ય વારસો
વર્તમાનકાલીન “આગમસાહિત્ય”માં પ્રાપ્ત થયો
એ સર્વે સૂરિવર આદિ આર્ષ પૂજ્યશ્રીઓને-

પંચમ ગણધર શ્રી સુધર્મા સ્વામી	ચૌદ પૂર્વધર શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી		
દશ પૂર્વધર શ્રી શય્યંભવસૂરિ	(અન્નામી) સર્વે શ્રુત સ્થવીર મહર્ષિઓ		
દેવવાચક ગણિ	શ્રી સ્થામાચાર્ય		
દેવદ્વિગણિ ક્ષમાશ્રમણ	જિનભદ્ર ગણિ ક્ષમાશ્રમણ		
સંઘદાસગણિ	સિદ્ધસેન ગણિ		
જિનદાસ ગણિ મહત્તર	અગત્યસિંહ સૂરિ		
શીલાંકાચાર્ય	અભયદેવસૂરિ		
મલયગિરિસૂરિ	ક્ષેમકીર્તિસૂરિ		
હરિભદ્રસૂરિ	આર્યરક્ષિત સૂરિ (?)		
દ્રોણાચાર્ય	ચંદ્ર સૂરિ		
વાદિવેતાલ શાંતિચંદ્ર સૂરિ	મલ્લધારી હેમચંદ્રસૂરિ		
શાંતિચંદ્ર ઉપાધ્યાય	ધર્મસાગર ઉપાધ્યાય		
ગુણરત્નસૂરી	વિજય વિમલગણિ		
વીરભદ્ર	ઋષિપાલ	બ્રહ્મમુનિ	તિલકસૂરિ
સૂત્ર-નિર્યુક્તિ - ભાષ્ય - ચૂર્ણિ - વૃત્તિ - આદિના રચયિતા અન્ય સર્વે પૂજ્યશ્રી			

વર્તમાન કાલિન આગમ સાહિત્ય વારસાને

સંશોધન-સંપાદન-લેખન આદિ દ્વારા મુદ્રીત/અમુદ્રીત સ્વરૂપે રજૂ કર્તા
સર્વે શ્રુતાનુરાગી પૂજ્યપુરુષોને

આનંદ સાગરસૂરિજી	ચંદ્રસાગર સૂરિજી	મુનિ માણેક
જિન વિજયજી	પુન્યવિજયજી	ચતુરવિજયજી
જંબુ વિજયજી	અમરમુનિજી	કનૈયાલાલજી
લાભસાગરસૂરિજી	આચાર્ય તુલસી	ચંપક સાગરજી

સ્મરણાંજલિ

બાબુ ધનપતસિંહ	પં૦ બેચરદાસ	પં૦ જીવરાજભાઈ
પં૦ ભગવાનદાસ	પં૦ રૂપેન્દ્રકુમાર	પં૦ હીરાલાલ
શ્રુત પ્રકાશક સર્વે સંસ્થાઓ		

४५ आगम भूषण तथा विवरणानुं श्लोक प्रमाणादर्शक कोष्टक

क्रम	आगमसूत्रनाम	मूल श्लोक प्रमाण	वृत्ति-कर्ता	वृत्ति श्लोकप्रमाण
१.	आचार	२५५४	शीलाङ्गाचार्य	१२०००
२.	सूत्रकृत	२१००	शीलाङ्गाचार्य	१२८५०
३.	स्थान	३७००	अभयदेवसूरि	१४२५०
४.	समवाय	१६६७	अभयदेवसूरि	३५७५
५.	भगवती	१५७५१	अभयदेवसूरि	१८६१६
६.	ज्ञाताधर्मकथा	५४५०	अभयदेवसूरि	३८००
७.	उपासकदशा	८१२	अभयदेवसूरि	८००
८.	अन्तकृद्दशा	९००	अभयदेवसूरि	४००
९.	अनुत्तरोपपातिकदशा	१९२	अभयदेवसूरि	१००
१०.	प्रश्नव्याकरण	१३००	अभयदेवसूरि	५६३०
११.	विपाकश्रुत	१२५०	अभयदेवसूरि	९००
१२.	औपपातिक	११६७	अभयदेवसूरि	३१२५
१३.	राजप्रश्निय	२१२०	मलयगिरिसूरि	३७००
१४.	जीवाजीवाभिगम	४७००	मलयगिरिसूरि	१४०००
१५.	प्रज्ञापना	७७८७	मलयगिरिसूरि	१६०००
१६.	सूर्यप्रज्ञप्ति	२२९६	मलयगिरिसूरि	९०००
१७.	चन्द्रप्रज्ञप्ति	२३००	मलयगिरिसूरि	९१००
१८.	जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति	४४५४	शान्तिचन्द्रउपाध्याय	१८०००
१९थी	निरयावलिका	११००	चन्द्रसूरि	६००
२३.	(पञ्च उपाङ्ग)	-	-	-
२४.	चतुःशरण	८०	विजयविमलयगणि	(?) २००
२५.	आतुर प्रत्याख्यान	१००	गुणरत्नसूरि (अवचूरि)	(?) १५०
२६.	महाप्रत्याख्यान	१७६	आनन्दसागरसूरि (संस्कृतभाषा)	१७६
२७.	भक्तपरिज्ञा	२१५	आनन्दसागरसूरि (संस्कृतभाषा)	२१५
२८.	तन्दुल वैचारिक	५००	विजयविमलयगणि	(?) ५००
२९.	संस्तारक	१५५	गुणरत्न सूरि (अवचूरि)	११०
३०.	गच्छाचार*	१७५	विजयविमलयगणि	१५६०
३१.	गणिविद्या	१०५	आनन्दसागरसूरि (संस्कृतभाषा)	१०५

ક્રમ	આગમસૂત્રનામ	• મૂલ શ્લોક પ્રમાણ	વૃત્તિ-કર્તા	• વૃત્તિ શ્લોકપ્રમાણ
૩૨.	દેવેન્દ્રસ્તવ	૩૭૫	આનન્દસાગરસૂરિ (સંસ્કૃત છાયા)	૩૭૫
૩૩.	મરણસમાધિ ★	૮૩૭	આનન્દસાગરસૂરિ (સંસ્કૃત છાયા)	૮૩૭
૩૪.	નિશીથ	૮૨૧	જિનદાસગણિ (ચૂર્ણિ) સહ્નદાસગણિ (ભાષ્ય)	૨૮૦૦૦ ૭૫૦૦
૩૫.	વૃહત્કલ્પ	૪૭૩	મલયગિરિ+ક્ષેમકીર્તિ સહ્નદાસગણિ (ભાષ્ય)	૪૨૬૦૦ ૭૬૦૦
૩૬.	વ્યવહાર	૩૭૩	મલયગિરિ સહ્નદાસગણિ (ભાષ્ય)	૩૪૦૦૦ ૬૪૦૦
૩૭.	દશાશ્રુતસ્કન્ધ	૮૧૬	- ? - (ચૂર્ણિ)	૨૨૨૫
૩૮.	જીતકલ્પ ★	૧૩૦	સિદ્ધસેનગણિ (ચૂર્ણિ)	૧૦૦૦
૩૯.	મહાનિશીથ	૪૫૪૮	-	-
૪૦.	આવશ્યક	૧૩૦	હરિભદ્રસૂરિ	૨૨૦૦૦
૪૧.	ઓઘનિયુક્તિ	નિ.૧૩૫૫	દ્રોણાચાર્ય	(?)૭૫૦૦
-	પિન્ડનિયુક્તિ ★	નિ. ૮૩૫	મલયગિરિસૂરિ	૭૦૦૦
૪૨.	દશવૈકાલિક	૮૩૫	હરિભદ્રસૂરિ	૭૦૦૦
૪૩.	ઉત્તરાધ્યયન	૨૦૦૦	શાંતિસૂરિ	૧૬૦૦૦
૪૪.	નન્દી	૭૦૦	મલયગિરિસૂરિ	૭૭૩૨
૪૫.	અનુયોગદ્વાર	૨૦૦૦	મલધારીહેમચન્દ્રસૂરિ	૫૧૦૦

નોંધ :-

- (૧) ઉક્ત ૪૫ આગમ સૂત્રોમાં વર્તમાન કાળે પહેલાં ૧ થી ૧૧ અંગસૂત્રો, ૧૨ થી ૨૩ ઉપાંગસૂત્રો, ૨૪થી૩૩ પ્રકીર્ણકસૂત્રો ૩૪થી ૩૯ છેદસૂત્રો, ૪૦ થી ૪૩ મૂલસૂત્રો, ૪૪-૪૫ ઘૂલિકાસૂત્રોના નામે હાલ પ્રસિદ્ધ છે.
- (૨) ઉક્ત શ્લોક સંખ્યા અમે ઉપલબ્ધ માહિતી અને પૃષ્ઠ સંખ્યા આધારે નોંધેલ છે. જો કે તે સંખ્યા માટે મતાંતર તો જોવા મળે જ છે. જેમકે આચાર્ય સૂત્રમાં ૨૫૦૦, ૨૫૫૪, ૨૫૨૫ એવા ત્રણ શ્લોક પ્રમાણ જણાવા મળેલ છે. આવો મત-ભેદ અન્ય સૂત્રોમાં પણ છે.
- (૩) ઉક્ત વૃત્તિ-આદિ જે નોંધ છે તે અમે કરેલ સંપાદન મુજબની છે. તે સિવાયની પણ વૃત્તિ-ચૂર્ણિ આદિ સાહિત્ય મુદ્રિત કે અમુદ્રિત અવસ્થામાં હાલ ઉપલબ્ધ છે જ.
- (૪) ગચ્છાચાર અને મરણસમાધિ ના વિકલ્પે ચંદાવેજ્ઞય અને વીરસ્તવ પ્રકીર્ણક આવે છે. જે અમે “આગમસુતાણિ” માં મૂળ રૂપે અને “આગમદીપ”માં અક્ષરશઃ ગુજરાતી અનુવાદ રૂપે આપેલ છે. તેમજ જીતકલ્પ જેના વિકલ્પ રૂપે છે એ

પંચકલ્પનું માધ્ય અમે “આગમસુત્તાણિ”માં સંપાદીત કર્યું છે.

- (૫) ઓઘ અને પિણ્ડ એ બંને નિર્યુક્ત વિકલ્પે છે. જે હાલ મૂળસૂત્ર રૂપે પ્રસિધ્ધ છે. જે બંનેની વૃત્તિ અમે આપી છે. તેમજ તેમાં માધ્યની ગાથાઓ પણ સમાવિષ્ટ થઈ છે.
- (૬) ચાર પ્રકીર્ણક સૂત્રો અને મહાનિશીઘ એ પાંચ આગમની કોઈ વૃત્તિ આદિ ઉપલબ્ધ થવાનો ઉલ્લેખ મળતો નથી. પ્રકીર્ણક ની સંસ્કૃત છાયા ઉપલબ્ધ છે તેથી મૂકી છે. નિશીઘ-દશા-જિતકલ્પ એ ત્રણેની ચૂર્ણિ આપી છે. જેમાં દશા અને જીતકલ્પ એ બંને ઉપરવૃત્તિ મળતી હોવાનો ઉલ્લેખ છે, પણ અમે તે મેળવી શક્યા નથી. જ્યારે નિશીઘ ઉપર તો માત્ર વીસમા ઉદ્દેશક:ની જ વૃત્તિ નો ઉલ્લેખ મળે છે.

► વર્તમાન કાળે ૪૫ આગમમાં ઉપલબ્ધ નિર્યુક્તિ: ◀

ક્રમ	નિર્યુક્તિ	શ્લોકપ્રમાણ	ક્રમ	નિર્યુક્તિ	શ્લોકપ્રમાણ
૧.	આચાર-નિર્યુક્તિ	૪૫૦	૬.	આવશ્યક-નિર્યુક્તિ	૨૫૦૦
૨.	સૂત્રકૃત-નિર્યુક્તિ	૨૬૫	૭.	ઓઘનિર્યુક્તિ	૧૩૫૫
૩.	વૃહત્કલ્પ-નિર્યુક્તિ *	-	૮.	પિણ્ડનિર્યુક્તિ	૮૩૫
૪.	વ્યવહાર-નિર્યુક્તિ *	-	૯.	દશવૈકાલિક-નિર્યુક્તિ	૫૦૦
૫.	દશાશ્રુત૦-નિર્યુક્તિ	૧૮૦	૧૦.	ઉત્તરાધ્યયન-નિર્યુક્તિ	૭૦૦

નોંધ :-

- (૧) અહીં આપેલ શ્લોક પ્રમાણ એ ગાથા સંખ્યા નથી. “૩૨ અક્ષરનો એક શ્લોક” એ પ્રમાણથી નોંધાયેલ શ્લોક પ્રમાણ છે.
- (૨) ★ વૃહત્કલ્પ અને વ્યવહાર એ બંને સૂત્રોની નિર્યુક્તિ હાલ માધ્ય માં ભળી ગઈ છે. જેનો યથાસંભવ ઉલ્લેખ વૃત્તિકાર મહર્ષિ એ માધ્ય ઉપરની વૃત્તિમાં કર્યો હોય તેવું જોવા મળેલ છે.
- (૩) ઓઘ અને પિણ્ડનિર્યુક્તિ સ્વતંત્ર મૂળઆગમ સ્વરૂપે સ્થાન પામેલ છે તેથી તેનું સ્વતંત્ર સંપાદન આગમ-૪૧ રૂપે થયેલ છે. (તેમજ આ સંપાદનમાં પણ છે.)
- (૪) બાકીની છ નિર્યુક્તિમાંથી દશાશ્રુતસ્કન્ધ નિર્યુક્તિ ઉપર ચૂર્ણિ અને અન્ય પાંચ નિર્યુક્તિ ઉપરની વૃત્તિ અમે અમારા સંપાદનમાં પ્રકાશીત કરી છે. જ્યાં આ છ નિર્યુક્તિ સ્પષ્ટ અલગ જોઈ શકાય છે.
- (૫) નિર્યુક્તિકર્તા તરીકે મદ્રવાહુસ્વામી નો ઉલ્લેખ જ જોવા મળે છે.

વર્તમાન કાળે ૪૫ આગમમાં ઉપલબ્ધ માષ્યં

ક્રમ	માષ્ય	શ્લોકપ્રમાણ	ક્રમ	માષ્ય	ગાથાપ્રમાણ
૧.	નિશીષમાષ્ય	૭૫૦૦	૬.	આવશ્યકમાષ્ય *	૪૮૩
૨.	વૃહત્કલ્પમાષ્ય	૭૬૦૦	૭.	ઓઘનિર્યુક્તિમાષ્ય *	૩૨૨
૩.	વ્યવહારમાષ્ય	૬૪૦૦	૮.	પિણ્ડનિર્યુક્તિમાષ્ય *	૪૬
૪.	પણ્ચકલ્પમાષ્ય	૩૧૮૫	૯.	દશવૈકાલિકમાષ્ય *	૬૩
૫.	જીતકલ્પમાષ્ય	૩૧૨૫	૧૦.	ઉત્તરાધ્યયનમાષ્ય (?)	-

નોંધ :-

- (૧) નિશીષ, વૃહત્કલ્પ અને વ્યવહારમાષ્ય ના કર્તા સહ્વદાસગણિ હોવાનું જણાય છે. અમારા સંપાદનમાં નિશીષ માષ્ય તેની ચૂર્ણિ સાથે અને વૃહત્કલ્પ તથા વ્યવહાર માષ્ય તેની-તેની વૃત્તિ સાથે સમાવિષ્ટ થયું છે.
- (૨) પણ્ચકલ્પમાષ્ય અમારા આગમસુત્તાણિ ભાગ-૩૮ માં પ્રકાશીત થયું.
- (૩) આવશ્યકમાષ્ય માં ગાથા પ્રમાણ ૪૮૩ લખ્યું જેમાં ૧૮૩ ગાથા મૂળમાષ્ય રૂપે છે અને ૩૦૦ ગાથા અન્ય એક માષ્યની છે. જેનો સમાવેશ આવશ્યક સૂત્ર-સટીક માં કર્યો છે. [જે કે વિશેષાવશ્યક માષ્ય ખૂબજ પ્રસિધ્ધ થયું છે પણ તે સમગ્ર આવશ્યકસૂત્ર- ઉપરનું માષ્ય નથી અને અધ્યયનો અનુસારની અલગ અલગ વૃત્તિ આદિ પેટા વિવરણો તો આવશ્યક અને જીતકલ્પ એ બંને ઉપર મળે છે. જેનો અત્રે ઉલ્લેખ અમે કરેલ નથી.]
- (૪) ઓઘનિર્યુક્તિ, પિણ્ડનિર્યુક્તિ, દશવૈકાલિકમાષ્ય નો સમાવેશ તેની તેની વૃત્તિ માં થયો જ છે. પણ તેનો કર્તા વિશેનો ઉલ્લેખ અમોને મળેલ નથી. [ઓઘનિર્યુક્તિ ઉપર ૩૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ માષ્યનો ઉલ્લેખ પણ જોવા મળેલ છે.]
- (૫) ઉત્તરાધ્યયનમાષ્યની ગાથા નિર્યુક્તિમાં ભળી ગયાનું સંભળાય છે (?)
- (૬) આ રીતે અંગ - ઉપાંગ - પ્રકીર્ણક - છૂલિકા એ ૩૫ આગમ સૂત્રો ઉપરનો કોઈ માષ્યનો ઉલ્લેખ અમારી જાણમાં આવેલ નથી. કોઈક સ્થાને સાક્ષી પાઠ-આદિ સ્વરૂપે માષ્યગાથા જોવા મળે છે.
- (૭) માષ્યકર્તા તરીકે મુખ્ય નામ સહ્વદાસગણિ જોવા મળેલ છે. તેમજ જિનભદ્રગણિ-ક્ષમાશ્રમણ અને સિદ્ધસેન ગણિ નો પણ ઉલ્લેખ મળે છે. કેટલાંક માષ્યના કર્તા અજ્ઞાત જ છે.

વર્તમાન કાળે ૪૫ આગમમાં ઉપલબ્ધ ચૂર્ણિ:

ક્રમ	ચૂર્ણિ	શ્લોકપ્રમાણ	ક્રમ	ચૂર્ણિ	શ્લોકપ્રમાણ
૧.	આચાર-ચૂર્ણિ	૮૩૦૦	૧.	દશાશ્રુતસ્કન્ધચૂર્ણિ	૨૨૨૫
૨.	સૂત્રકૃત-ચૂર્ણિ	૧૧૦૦	૧૦.	પન્નકલ્પચૂર્ણિ	૩૨૭૫
૩.	ભગવતી-ચૂર્ણિ	૩૧૧૪	૧૧.	જીતકલ્પચૂર્ણિ	૧૦૦૦
૪.	જીવાભિગમ-ચૂર્ણિ	૧૫૦૦	૧૨.	આવશ્યકચૂર્ણિ	૧૮૫૦૦
૫.	જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞસિ-ચૂર્ણિ	૧૮૭૧	૧૩.	દશવૈકાલિકચૂર્ણિ	૭૦૦૦
૬.	નિશીથચૂર્ણિ	૨૮૦૦૦	૧૪.	ઉત્તરાધ્યયનચૂર્ણિ	૫૮૫૦
૭.	વૃહલ્કલ્પચૂર્ણિ	૧૬૦૦૦	૧૫.	નન્દીચૂર્ણિ	૧૫૦૦
૮.	વ્યવહારચૂર્ણિ	૧૨૦૦	૧૬.	અનુયોગદારચૂર્ણિ	૨૨૬૫

નોંધ :-

- (૧) ઉક્ત ૧૬ ચૂર્ણિમાંથી નિશીથ , દશાશ્રુતસ્કન્ધ, જીતકલ્પ એ ત્રણ ચૂર્ણિ અમારા આ સંપાદનમાં સમાવાઈ ગયેલ છે.
- (૨) આચાર, સૂત્રકૃત, આવશ્યક, દશવૈકાલિક, ઉત્તરાધ્યયન, નન્દી, અનુયોગદાર એ સાત ચૂર્ણિ પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક શ્રી એ પ્રકાશીત કરાવી છે.
- (૩) દશવૈકાલિકની બીજી એક ચૂર્ણિ જે અગત્યસિંહસૂરિકૃત છે તેનું પ્રકાશન પૂજ્ય શ્રી પુન્યવિજયજીએ કરાવેલ છે.
- (૪) જંબૂદ્વીપપ્રજ્ઞસિચૂર્ણિ વિશે હીરાલાલ કાપડીયા પ્રશ્નાર્થચિહ્ન ઉભું કરે છે. ભગવતી ચૂર્ણિ તો મળેજ છે, પણ હજી પ્રકાશીત થઈ નથી. તેમજ વૃહલ્કલ્પ , વ્યવહાર, પન્નકલ્પ એ ત્રણ હસ્તપ્રતો અમે જોઈ છે પણ પ્રકાશીત થયાનું જાણમાં નથી.
- (૫) ચૂર્ણિકાર તરીકે જિનદાસગણિમહત્તરન્ડુ નામ મુખ્યત્વે સંભળાય છે. કેટલાકના મતે અમુક ચૂર્ણિના કર્તાનો સ્પષ્ટોલ્લેખ મળતો નથી.

“આગમ-પંચાંગી” એક ચિન્ત્ય બાબત”

- ૧ વર્તમાન કાળે પ્રાપ્ત આગમ સાહિત્યની વિચારણા પછી પરંપર આગમના પાંચ અંગોમાં કેટલું અને શું ઉપલબ્ધ છે તે જાણ્યા પછી એક પ્રશ્ન થાય કે આગમ પંચાંગી ની વાતો કેટલી ચિન્ત્ય છે. અંગ-ઉપાંગ-પ્રકીર્ણક-ચૂલિકા એ ૩૫ આગમો ઉપર ભાષ્ય નથી. એટલે ૩૫ આગમનું એક અંગ તો અપ્રાપ્ય જ બન્યું. સૂત્ર પરત્વે ઉપલબ્ધ નિર્યુક્તિ ફક્ત છ છે. એટલે ૩૫ આગમોનું એક અંગ અપ્રાપ્ય જ બન્યું. આ રીતે ક્યાંક ભાષ્ય, ક્યાંક નિર્યુક્તિ અને ક્યાંક ચૂર્ણિના અભાવે વર્તમાન કાળે સુવ્યવસ્થિત પંચાંગી એક માત્ર આવશ્યક સૂત્રની ગણાય.
- ૨ નન્દીસૂત્ર માં પંચાંગીને બદલે સંગ્રહણી, પ્રતિપત્તિઓ વગેરેના પણ ઉલ્લેખ છે.

◆ ૪૫ આગમ અંતર્ગત વર્તમાન કાળે ઉપલબ્ધ વિભાગો ◆

[સૂચના :- અમે સંપાદીત કરેલ આગમસુત્તાણિ-સટીક માં બેકી નંબરના પૃષ્ઠો ઉપર જમણી બાજુ આગમસૂત્ર ના નામ પછી અંકો આપેલ છે. જેમકે ૧/૩/૬/૨/૫૪ વગેરે. આ અંકો તે તે આગમના વિભાગીકરણને જણાવે છે. જેમકે આચારમાં પ્રથમ અંક શ્રુતસ્કન્ધનો છે તેના વિભાગ રૂપે બીજો અંક ચૂલા છે તેના પેટા વિભાગ રૂપે ત્રીજો અંક અધ્યયન નો છે. તેના પેટા વિભાગ રૂપે ચોથો અંક ઉદ્દેશક નો છે. તેના પેટા વિભાગ રૂપે છેલ્લો અંક મૂલનો છે. આ મૂલ ગદ્ય કે પદ્ય હોઈ શકે. જો ગદ્ય હોય તો ત્યાં પેરેબ્રાફ સ્ટાઈલથી કે છુટુ લખાણ છે અને ગાથા/પદ્ય ને પદ્યની સ્ટાઈલથી ॥ - ॥ ગોઠવેલ છે.

પ્રત્યેક આગમ માટે આ રીતે જ ઓબ્લિકમાં (//) પછી ના વિભાગને તેના-તેના પેટા-પેટા વિભાગ સમજવા.

જ્યાં જે-તે પેટા વિભાગ ન હોય ત્યાં (/) ઓબ્લિક પછી ડેસ મુકીને તે વિભાગ ત્યાં નથી તેમ સુચવેલું છે.]

- (૧) આચાર - શ્રુતસ્કન્ધ:/ચૂલા/અધ્યયન/ઉદ્દેશક:/મૂલં
ચૂલા નામક પેટા વિભાગ બીજા શ્રુતસ્કન્ધ-માં જ છે.
- (૨) સૂત્રકૃત - શ્રુતસ્કન્ધ:/અધ્યયન/ઉદ્દેશક:/મૂલં
- (૩) સ્થાન - સ્થાન/અધ્યયન/મૂલં
- (૪) સમવાય - સમવાય:/મૂલં
- (૫) મગવતી - શતક/વર્ગ:-અંતરશતક/ઉદ્દેશક:/મૂલં
અહીં શતકના પેટા વિભાગમાં બે નામો છે. (૧) વર્ગ: (૨) અંતરશતક કેમકે શતક ૨૧, ૨૨, ૨૩ માં શતક ના પેટા વિભાગનું નામ વર્ગ: જ જાણવેલ છે. શતક - ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૪૦ ના પેટા વિભાગને અંતરશતક અથવા શતકશતક નામથી ઓળખાવાય છે.
- (૬) જ્ઞાતાધર્મકથા- શ્રુતસ્કન્ધ:/વર્ગ:/અધ્યયન/મૂલં
પહેલા શ્રુતસ્કન્ધ માં અધ્યયન જ છે. બીજા શ્રુતસ્કન્ધ નો પેટાવિભાગ વર્ગ નામે છે અને તે વર્ગ ના પેટા વિભાગમાં અધ્યયન છે.
- (૭) ઉપાસકદશા- અધ્યયન/મૂલં
- (૮) અન્તકૃદશા- વર્ગ:/અધ્યયન/મૂલં
- (૯) અનુત્તરોપપાતિકદશા- વર્ગ:/અધ્યયન/મૂલં
- (૧૦) પ્રશ્નવ્યાકરણ- દ્વારં/અધ્યયન/મૂલં
આશ્રવ અને સંવર એવા સ્પષ્ટ બે ભેદ છે જેને આશ્રવદ્વાર અને સંવરદ્વાર કહ્યા છે. (કોઈક દ્વાર ને બદલે શ્રુતસ્કન્ધ શબ્દ પ્રયોગ પણ કરે છે)
- (૧૧) વિપાકશ્રુત- શ્રુતસ્કન્ધ:/અધ્યયન/મૂલં
- (૧૨) ઔપપાતિક- મૂલં
- (૧૩) રાજપ્રશ્નીય- મૂલં

- (૧૪) જીવાજીવાભિગમ- *પ્રતિપત્તિ:/* ઉદ્દેશક:/મૂલં
આ આગમમાં ઉક્ત ત્રણ વિભાગો કર્યા છે તો પણ સમજણ માટે પ્રતિપત્તિ: પછી એક પેટાવિભાગ નોંધનીય છે. કેમકે પ્રતિપત્તિ -૩-માં નેરદ્ય, તિરિક્કજોગિય, મનુષ્ય, દેવ એવા ચાર પેટાવિભાગો પડે છે. તેથી તિપત્તિ/(નેરદ્યઆદિ)/ઉદ્દેશક:/મૂલં એ રીતે સ્પષ્ટ બલગ પાડેલા છે, એજ રીતે દશમી પ્રતિપત્તિ ના ઉદ્દેશક: નવ નથી પણ તે પેટાવિભાગ પ્રતિપત્તિ: નામે જ છે.
- (૧૫) પ્રજ્ઞાપના- પદં/ઉદ્દેશક:/દ્વારં/મૂલં
પદના પેટા વિભાગમાં ક્યાંક ઉદ્દેશક: છે, ક્યાંક દ્વારં છે પણ ૫૬-૨૮ના પેટા વિભાગમાં ઉદ્દેશક અને તેના પેટા વિભાગમાં દ્વારં પણ છે.
- (૧૬) સૂર્યપ્રજ્ઞાસિ- પ્રામૃતં/પ્રામૃતપ્રામૃતં/મૂલં
- (૧૭) ચન્દ્રપ્રજ્ઞાસિ- પ્રામૃતં/પ્રામૃતપ્રામૃતં/મૂલં
આગમ ૧૬-૧૭માં પ્રામૃતપ્રામૃત ના પણ પ્રતિપત્તિ: નામક પેટા વિભાગ છે. પણ ઉદ્દેશક: આદિ મુજબ તેનો વિશેષ વિસ્તાર થાયેલ નથી.
- (૧૮) જમ્બૂદીપપ્રજ્ઞાસિ- વક્ષસ્કાર:/મૂલં
- (૧૯) નિરયાવલિકા - અધ્યયનં/મૂલં
- (૨૦) કલ્પવર્તાસિકા - અધ્યયનં/મૂલં
- (૨૧) પુષ્પિતા - અધ્યયનં/મૂલં
- (૨૨) પુષ્પચૂલિકા - અધ્યયનં/મૂલં
- (૨૩) વણ્હદશા - અધ્યયનં/મૂલં
આગમ ૧૯ થી ૨૩ નિરયાવલિકાદિ નામથી સાથે જોવા મળે છે કેમકે તેને ઉપાંગના પાંચ વર્ગ તરીકે સુત્રકારે ઓળખાવેલા છે. જેમાં વર્ગ-૧, નિરયાવલિકા, વર્ગ-૨ કલ્પવર્તાસિકા... વગેરે જાણવા
- (૨૪ થી ૩૩) ચતુ:શરણ (આદિ દશોપયત્રા) મૂલં
- (૩૪) નિશીથ - ઉદ્દેશક:/મૂલં
- (૩૫) મૃહત્કલ્પ - ઉદ્દેશક:/મૂલં
- (૩૬) વ્યવહાર - ઉદ્દેશક:/મૂલં
- (૩૭) દશાશ્રુતસ્કન્ધ - દશા/મૂલં
- (૩૮) જીતકલ્પ - મૂલં
- (૩૯) મહાનિશીથ - અધ્યયનં/ઉદ્દેશક:/મૂલં
- (૪૦) આવશ્યક - અધ્યયનં/મૂલં
- (૪૧) ઓઘ/પિણ્ડનિયુક્તિ - મૂલં
- (૪૨) દશવૈકાલિક - અધ્યયનં/ઉદ્દેશક:/મૂલં
- (૪૩) ઉત્તરાધ્યયન - અધ્યયનં//મૂલં
- (૪૪- ૪૫) નન્દી-અનુયોગદ્વાર - મૂલં

અમારા સંપાદીત ૪૫ આગમોમાં આવતા મૂલ નો અંક તથા તેમાં સમાવિષ્ટ ગાથા

ક્રમ	આગમસૂત્ર	મૂલં	ગાથા	ક્રમ	આગમસૂત્ર	મૂલં	ગાથા
૧.	આચાર	૫૫૨	૧૪૭	૨૪.	ચતુ:શરણ	૬૩	૬૩
૨.	સૂત્રકૃત	૮૦૬	૭૨૩	૨૫.	આતુરપ્રત્યાહ્યાન	૭૧	૭૦
૩.	સ્થાન	૧૦૧૦	૧૬૧	૨૬.	મહાપ્રત્યાહ્યાનં	૧૪૨	૧૪૨
૪.	સમવાય	૩૮૩	૧૩	૨૭.	ધક્તપરિજ્ઞા	૧૭૨	૧૭૨
૫.	ભગવતી	૧૦૮૭	૧૧૪	૨૮.	તંદુલવૈચારિક	૧૬૧	૧૩૯
૬.	જ્ઞાતાધર્મકથા	૨૪૧	૫૭	૨૯.	સંસ્તારક	૧૩૩	૧૩૩
૭.	ઉપાસક દશા	૭૩	૧૩	૩૦.	ગચ્છાચાર	૧૩૭	૧૩૭
૮.	અન્તકૃદ્દશા	૬૨	૧૨	૩૧.	ગણિવિદ્યા	૮૨	૮૨
૯.	અનુતરોપપાતિક	૧૩	૪	૩૨.	દેવેન્દ્રસ્તવ	૩૦૭	૩૦૭
૧૦.	પ્રશ્નવ્યાકરણ	૪૭	૧૪	૩૩.	મરંણસમાધિ	૬૬૪	૬૬૪
૧૧.	વિપાકશ્રુત	૪૭	૩	૩૪.	નિશીષ	૧૪૨૦	-
૧૨.	ઔપપાતિક	૭૭	૩૦	૩૫.	બૃહલ્કલ્પ	૨૧૫	-
૧૩.	રાજપ્રશ્નિય	૮૫	-	૩૬.	વ્યવહાર	૨૮૫	-
૧૪.	જીવાભિગમ	૩૧૮	૧૩	૩૭.	દશાશ્રુતસ્કન્ધ	૧૧૪	૫૬
૧૫.	પ્રજ્ઞાપના	૬૨૨	૨૩૧	૩૮.	જીતકલ્પ	૧૦૩	૧૦૩
૧૬.	સૂર્યપ્રજ્ઞા	૨૧૪	૧૦૩	૩૯.	મહાનિશીષ	૧૫૨૮	૮
૧૭.	ચન્દ્રપ્રજ્ઞા	૨૧૮	૧૦૭	૪૦.	આવશ્યક	૧૨	૨૧
૧૮.	જન્મ્બૂદીપપ્રજ્ઞા	૩૬૫	૧૩૧	૪૧.	ઓષનિર્યુક્તિ	૧૧૬૫	૧૧૬૫
૧૯.	નિરયાવલિકા	૨૧	-	૪૧.	પિષ્ઠનિર્યુક્તિ	૭૧૨	૭૧૨
૨૦.	કલ્પવતંસિકા	૫	૧	૪૨.	દશવૈકાલિક	૫૪૦	૫૧૫
૨૧.	પુષ્પિતા	૧૧	૨	૪૩.	ઉત્તરાધ્યયન	૧૭૩૧	૧૬૪૦
૨૨.	પુષ્પવૂલિકા	૩	૧	૪૪.	નન્દી	૧૬૮	૧૩
૨૩.	વર્ણદશા	૫	૧	૪૫.	અનુયોગદ્વાર	૩૫૦	૧૪૧

નોંધ :- ઉક્ત ગાથા સંખ્યાનો સમાવેશ મૂલં માં થઈ જ નય છે. તે મૂલ સિવાયની અલગ ગાથા સમજવી નહીં. મૂલ શબ્દ એ અમો સૂત્ર અને ગાથા બંને માટે નો આપેલો સંયુક્ત અનુક્રમ છે. ગાથા બધાંજ સંપાદનોમાં સામાન્ય અંક ધરાવતી હોવાથી તેનો અલગ અંક આપેલ છે. પણ સૂત્રના વિભાગ દરેક સંપાદકે ભિન્નભિન્ન રીતે કર્યા હોવાથી અમે સૂત્રાંક જુદો પાડતા નથી.

—: અમારા પ્રકાશનો :-

- [૧] અભિનવ હેમ લઘુપ્રક્રિયા - ૧ - સત્તાજી વિવરણમ્
 [૨] અભિનવ હેમ લઘુપ્રક્રિયા - ૨ - સત્તાજી વિવરણમ્
 [૩] અભિનવ હેમ લઘુપ્રક્રિયા - ૩ - સત્તાજી વિવરણમ્
 [૪] અભિનવ હેમ લઘુપ્રક્રિયા - ૪ - સત્તાજી વિવરણમ્
 [૫] યુદ્ધન્તમાલા
 [૬] ચૈત્યવન્દન પર્વમાલા
 [૭] ચૈત્યવન્દન સહ્ગ્રહ - તીર્થજિનવિશેષ
 [૮] ચૈત્યવન્દન ઘોવિશી
 [૯] શમુજ્જય ભક્તિ [આવૃત્તિ-દો]
 [૧૦] અભિનવ જૈન પચ્ચાજ્ઞ - ૨૦૪૬
 [૧૧] અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ - ૧- શ્રાવક કર્તવ્ય - ૧ થી ૧૧
 [૧૨] અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ - ૨- શ્રાવક કર્તવ્ય - ૧૨ થી ૧૫
 [૧૩] અભિનવ ઉપદેશ પ્રાસાદ - ૩- શ્રાવક કર્તવ્ય - ૧૬ થી ૩૬
 [૧૪] નવપદ - શ્રીપાલ (શાશ્વતી ઓળીના વ્યાખ્યાન રૂપે)
 [૧૫] સમાધિ મરણ [વિધિ - સૂત્ર - પદ્ય - આરાધના-મરણભેદ-સંગ્રહ]
 [૧૬] ચૈત્યવન્દન માળા [૭૭૯ ચૈત્યવન્દનોનો સંગ્રહ]
 [૧૭] તત્વાર્થ સૂત્ર પ્રબોધટીકા [અધ્યાય-૧]
 [૧૮] તત્વાર્થ સૂત્રના આગમ આધાર સ્થાનો
 [૧૯] સિદ્ધાચલનો સાથી [આવૃત્તિ - બે]
 [૨૦] ચૈત્ય પરિપાટી
 [૨૧] અમદાવાદ જિનમંદિર ઉપાશ્રય આદિ રિરેક્ટરી
 [૨૨] શમુજ્જય ભક્તિ [આવૃત્તિ - બે]
 [૨૩] શ્રી નવકારમંત્ર નવલાખ જાપ નોંધપોથી
 [૨૪] શ્રી ચારિત્ર પદ એક કરોડ જાપ નોંધપોથી
 [૨૫] શ્રી બારવ્રત પુસ્તિકા તથા અન્ય નિયમો - [આવૃત્તિ - ચાર]
 [૨૬] અભિનવ જૈન પંચાંગ - ૨૦૪૨ [સર્વપ્રથમ ૧૩ વિભાગોમાં]
 [૨૭] શ્રી જ્ઞાનપદ પૂજા
 [૨૮] અંતિમ આરાધના તથા સાધુ સાધ્વી કાળધર્મ વિધિ
 [૨૯] શ્રાવક અંતિમ આરાધના [આવૃત્તિ ત્રણ]
 [૩૦] વીતરાગ સ્તુતિ સંચય [૧૧૫૧ ભાવવાહી સ્તુતિઓ]
 [૩૧] (પૂજ્ય આગમોદ્ધારક શ્રી ના સમુદાયના) કાયમી સંપર્ક સ્થળો
 [૩૨] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૧
 [૩૩] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૨
 [૩૪] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૩
 [૩૫] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૪

- [૩૬] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૫
 [૩૭] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૬
 [૩૮] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૭
 [૩૯] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૮
 [૪૦] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૯
 [૪૧] તત્વાર્થાધિગમ સૂત્ર અભિનવ ટીકા - અધ્યાય-૧૦

પ્રકાશન ૧ થી ૪૧ અભિનવશ્રુત પ્રકાશને પ્રગટ કરેલ છે.

[૪૨] આચારો	[આગમસુત્તાણિ-૧]	પદ્મં અંગસુત્તં
[૪૩] સૂયગડો	[આગમસુત્તાણિ-૨]	વીઅં અંગસુત્તં
[૪૪] ઠાણં	[આગમસુત્તાણિ-૩]	તદ્વ્યં અંગસુત્તં
[૪૫] સમવાઓ	[આગમસુત્તાણિ-૪]	ચત્વર્યં અંગસુત્તં
[૪૬] વિવાહપત્રતિ	[આગમસુત્તાણિ-૫]	પંચમં અંગસુત્તં
[૪૭] નાયાધમ્મકહાઓ	[આગમસુત્તાણિ-૬]	છટ્ઠં અંગસુત્તં
[૪૮] ઉવાસગદસાઓ	[આગમસુત્તાણિ-૭]	સત્તમં અંગસુત્તં
[૪૯] અંતગઢદસાઓ	[આગમસુત્તાણિ-૮]	અદ્વમં અંગસુત્તં
[૫૦] અનુતોવવાઇયદસાઓ	[આગમસુત્તાણિ-૯]	નવમં અંગસુત્તં
[૫૧] પળ્હાવાગરણં	[આગમસુત્તાણિ-૧૦]	દસમં અંગસુત્તં
[૫૨] વિવાગસૂયં	[આગમસુત્તાણિ-૧૧]	એક્કરસમં અંગસુત્તં
[૫૩] ઉવવાઇયં	[આગમસુત્તાણિ-૧૨]	પદ્મં ઉવંગસુત્તં
[૫૪] રાયપ્પસેગિયં	[આગમસુત્તાણિ-૧૩]	વીઅં ઉવંગસુત્તં
[૫૫] જીવાજીવાભિગમં	[આગમસુત્તાણિ-૧૪]	તદ્વ્યં ઉવંગસુત્તં
[૫૬] પત્રવળાસુત્તં	[આગમસુત્તાણિ-૧૫]	ચત્વર્યં ઉવંગસુત્તં
[૫૭] સૂરપત્રતિ:	[આગમસુત્તાણિ-૧૬]	પંચમં ઉવંગસુત્તં
[૫૮] ચંદપત્રતિ:	[આગમસુત્તાણિ-૧૭]	છટ્ઠં ઉવંગસુત્તં
[૫૯] જંબૂહીયપત્રતિ	[આગમસુત્તાણિ-૧૮]	સત્તમં ઉવંગસુત્તં
[૬૦] નિરયાવલિયાણં	[આગમસુત્તાણિ-૧૯]	અદ્વમં ઉવંગસુત્તં
[૬૧] કપ્પવડિંસિયાણં	[આગમસુત્તાણિ-૨૦]	નવમં ઉવંગસુત્તં
[૬૨] પુપ્ફિયાણં	[આગમસુત્તાણિ-૨૧]	દસમં ઉવંગસુત્તં
[૬૩] પુપ્ફચૂલિયાણં	[આગમસુત્તાણિ-૨૨]	એક્કરસમં ઉવંગસુત્તં
[૬૪] વળિહિદસાણં	[આગમસુત્તાણિ-૨૩]	બારસમં ઉવંગસુત્તં
[૬૫] ચડસરણં	[આગમસુત્તાણિ-૨૪]	પદ્મં પડ્ડિણ્ણગં
[૬૬] આરપદ્ધક્ખાણં	[આગમસુત્તાણિ-૨૫]	વીઅં પડ્ડિણ્ણગં
[૬૭] મહાપદ્ધક્ખાણં	[આગમસુત્તાણિ-૨૬]	તીદ્વ્યં પડ્ડિણ્ણગં
[૬૮] ભત્તપરિણ્ણા	[આગમસુત્તાણિ-૨૭]	ચત્વર્યં પડ્ડિણ્ણગં

[૬૧] તંદુલવેયાલિયં	[આગમસુત્તાણિ-૨૮]	પંચમં પર્વણગં
[૭૦] સંધારાં	[આગમસુત્તાણિ-૨૯]	છટ્ઠં પર્વણગં
[૭૧] ગચ્છાચાર	[આગમસુત્તાણિ-૩૦/૧]	સત્તમં પર્વણગં-૧
[૭૨] ચંદાવેજ્ઞયં	[આગમસુત્તાણિ-૩૦/૨]	સત્તમં પર્વણગં-૨
[૭૩] ગણિવિજ્ઞા	[આગમસુત્તાણિ-૩૧]	અઠ્ઠમં પર્વણગં
[૭૪] દેવિંદત્થઓ	[આગમસુત્તાણિ-૩૨]	નવમં પર્વણગં
[૭૫] મરણસમાહિ	[આગમસુત્તાણિ-૩૩/૧]	દસમં પર્વણગં-૧
[૭૬] વીરત્થવ	[આગમસુત્તાણિ-૩૩/૨]	દસમં પર્વણગં-૨
[૭૭] નિસીહ	[આગમસુત્તાણિ-૩૪]	પદમં છેયસુત્તં
[૭૮] બુહલ્કપ્પો	[આગમસુત્તાણિ-૩૫]	ઘીઅં છેયસુત્તં
[૭૯] વવહાર	[આગમસુત્તાણિ-૩૬]	તદ્યં છેયસુત્તં
[૮૦] દસાસુયક્વંધં	[આગમસુત્તાણિ-૩૭]	ચડત્ત્યં છેયસુત્તં
[૮૧] જીયકપ્પો	[આગમસુત્તાણિ-૩૮/૧]	પંચમં છેયસુત્તં-૧
[૮૨] પંચકપ્પમાસ	[આગમસુત્તાણિ-૩૮/૨]	પંચમં છેયસુત્તં-૨
[૮૩] મહાનિસીહં	[આગમસુત્તાણિ-૩૯]	છટ્ઠં છેયસુત્તં
[૮૪] આવસસ્સયં	[આગમસુત્તાણિ-૪૦]	પદમં મૂલસુત્તં
[૮૫] ઓહનિજ્ઞુત્તિ	[આગમસુત્તાણિ-૪૧/૧]	ઘીઅં મૂલસુત્તં-૧
[૮૬] પિંડનિજ્ઞુત્તિ	[આગમસુત્તાણિ-૪૧/૨]	ઘીઅં મૂલસુત્તં-૨
[૮૭] દસવેયાલિયં	[આગમસુત્તાણિ-૪૨]	તદ્યં મૂલસુત્તં
[૮૮] ઉત્તરજ્ઞયણં	[આગમસુત્તાણિ-૪૩]	ચડત્ત્યં મૂલસુત્તં
[૮૯] નંદીસૂયં	[આગમસુત્તાણિ-૪૪]	પદમા ચૂલિયા
[૯૦] અનુઓગદારં	[આગમસુત્તાણિ-૪૫]	વિતિયા ચૂલિયા

પ્રકાશન ૪૨ થી ૮૦ આગમશ્રુત પ્રકાશને પ્રગટ કરેલ છે.

[૯૧] આચાર -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૧]	પહેલું અંગસૂત્ર
[૯૨] સૂયગડ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૧]	બીજું અંગસૂત્ર
[૯૩] ઠાણ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૧]	ત્રીજું અંગસૂત્ર
[૯૪] સમવાય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૧]	ચોથું અંગસૂત્ર
[૯૫] વિવાહપત્રત્તિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૨]	પાંચમું અંગસૂત્ર
[૯૬] નાયાધમ્મકહા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	છટ્ઠું અંગસૂત્ર
[૯૭] ઉવાસગદસા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	સાતમું અંગસૂત્ર
[૯૮] અંતગદસા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	આઠમું અંગસૂત્ર
[૯૯] અનુતરોપપાતિકદસા-	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	નવમું અંગસૂત્ર
[૧૦૦] પશ્ચાવાગરણ-	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	દશમું અંગસૂત્ર

[૧૦૧]	વિવાગસૂચ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૩]	અગિયારમું અંગસૂત્ર
[૧૦૨]	ઉવવાઈય	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૪]	પહેલું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૩]	રાયપ્પસેણિય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૪]	બીજું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૪]	જીવાજીવાભિગમ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૪]	ત્રીજું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૫]	પત્રવણાસુત્ર	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૪]	ચોથું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૬]	સૂરપત્રતિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	પાચમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૭]	ચંદ્રપત્રતિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	છઠ્ઠું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૮]	જંબુદીવપત્રતિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	સાતમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૦૯]	નિરયાવલિયા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	આઠમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૧૦]	કપ્પવડિંસિયા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	નવમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૧૧]	પુષ્કિયા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	દશમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૧૨]	પુષ્કયૂલિયા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	અગિયારમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૧૩]	વહિહદસા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૫]	બારમું ઉપાંગસૂત્ર
[૧૧૪]	ચઉસરણ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	પહેલો પયત્રો
[૧૧૫]	આઉરપ્પચ્ચકખાણ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	બીજો પયત્રો
[૧૧૬]	મહાપચ્ચકખાણ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	ત્રીજો પયત્રો
[૧૧૭]	ભતપરિણ્ણા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	ચોથો પયત્રો
[૧૧૮]	તંદુલવેયાલિય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	પાંચમો પયત્રો
[૧૧૯]	સંચારગ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	છઠ્ઠો પયત્રો
[૧૨૦]	ગચ્છાચાર -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	સાતમો પયત્રો-૧
[૧૨૧]	ચંદાવેજ્જય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	સાતમો પયત્રો-૨
[૧૨૨]	ગણિવિજ્જા -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	આઠમો પયત્રો
[૧૨૩]	દેવિદત્થઓ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	નવમો પયત્રો
[૧૨૪]	વીરત્થવ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	દશમો પયત્રો
[૧૨૫]	નિસીહ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	પહેલું છેદસૂત્ર
[૧૨૬]	બુહતકપ્પ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	બીજું છેદસૂત્ર
[૧૨૭]	વવહાર -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	ત્રીજું છેદસૂત્ર
[૧૨૮]	દસાસુયકૂખંધ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	ચોથું છેદસૂત્ર
[૧૨૯]	જીયકપ્પો -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	પાંચમું છેદસૂત્ર
[૧૩૦]	મહાનિસીહ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૬]	છઠ્ઠું છેદસૂત્ર
[૧૩૧]	આવસ્સય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	પહેલું મૂલસૂત્ર
[૧૩૨]	ઓહનિજ્જુત્તિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	બીજું મૂલસૂત્ર-૧
[૧૩૩]	પિંડનિજ્જુત્તિ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	બીજું મૂલસૂત્ર-૨
[૧૩૪]	દસવેયાલિય -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	ત્રીજું મૂલસૂત્ર

[૧૩૫] ઉત્તરજૂઝમણ -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	ચોથું મૂલસુત્ર
[૧૩૬] નંદીસુતં -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	પહેલી ચૂલિકા
[૧૩૭] અનુયોગદ્વાર -	ગુજરાતી અનુવાદ	[આગમદીપ-૭]	બીજી ચૂલિકા

પ્રકાશન ૯૧ થી ૧૩૭ આગમદીપ પ્રકાશને પ્રગટ કરેલ છે.

[૧૩૮] દીક્ષા યોગાદિ વિધિ			
[૧૩૯] ૪૫ આગમ મહાપૂજન વિધિ			
[૧૪૦] આચારાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧
[૧૪૧] સૂત્રકૃતાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૨
[૧૪૨] સ્થાનાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૩
[૧૪૩] સમવાયાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૪
[૧૪૪] મગવતીઅન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૫/૬
[૧૪૫] જ્ઞાતાધર્મકથાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૭
[૧૪૬] ઉપાસકદશાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૭
[૧૪૭] અન્તવૃદ્ધશાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૭
[૧૪૮] અનુત્તરોપપાતિકદશાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૭
[૧૪૯] પ્રશ્નવ્યાકરણાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૭
[૧૫૦] વિપાકશ્રુતાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૮
[૧૫૧] ઔપપાતિકઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૮
[૧૫૨] રાજપ્રશ્નિયઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૮
[૧૫૩] જીવાજીવાભિગમઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૯
[૧૫૪] પ્રજ્ઞાપનાઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૦/૧૧
[૧૫૫] સૂર્યપ્રજ્ઞાસિઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૨
[૧૫૬] ચન્દ્રપ્રજ્ઞાસિઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૨
[૧૫૭] જન્મ્બૂદ્ધીવપ્રજ્ઞાસિઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૩
[૧૫૮] નિરયાવલિકાઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૪
[૧૫૯] કલ્પવતંસિકાઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૪
[૧૬૦] પુષ્પિતાઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૪
[૧૬૧] પુષ્પચૂલિકાઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૪
[૧૬૨] યગ્નિદસાઉપાન્ગસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૪
[૧૬૩] ચતુઃશરણપ્રકીર્ણકસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૪
[૧૬૪] આતુપ્રત્યાવ્યાનપ્રકીર્ણકસૂત્રં સટીકં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૪
[૧૬૫] મહાપ્રત્યાવ્યાનપ્રકીર્ણકસૂત્રં સચ્છાયં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૪
[૧૬૬] ભક્તપરિજ્ઞાપ્રકીર્ણકસૂત્રં સચ્છાયં		આગમસુત્તાણિ	સટીકં-૧૪

[૧૬૭]	તંદુલવૈચારિકપ્રકીર્ણકસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૧૪
[૧૬૮]	સંસ્તારકપ્રકીર્ણકસૂત્રં સચ્ચાયં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૧૪
[૧૬૯]	ગચ્છાચારપ્રકીર્ણકસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૧૪
[૧૭૦]	ગણિવિદ્યાપ્રકીર્ણકસૂત્રં સચ્ચાયં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૧૪
[૧૭૧]	દેવેન્દ્રસ્તવપ્રકીર્ણકસૂત્રં સચ્ચાયં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૧૪
[૧૭૨]	મરણસમાધિપ્રકીર્ણકસૂત્રં સચ્ચાયં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૧૪
[૧૭૩]	નિશીઘછેદસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૧૫-૧૬-૧૭
[૧૭૪]	ઘૃહલ્કલ્પછેદસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૧૮-૧૯-૨૦
[૧૭૫]	વ્યવહારછેદસૂત્રં સટીકં	આગમ સુત્તાણિ સટીકં-૨૧-૨૨
[૧૭૬]	દશાશ્રુતસ્કન્ધછેદસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૨૩
[૧૭૭]	જીતકલ્પછેદસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૨૩
[૧૭૮]	મહાનિશીઘસૂત્રં (મૂલં)	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૨૩
[૧૭૯]	આવશ્યકમૂલસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૨૪-૨૫
[૧૮૦]	ઓષનિર્યુક્તિમૂલસૂત્રં સટીકં	આગમ સુત્તાણિ સટીકં-૨૬
[૧૮૧]	પિષ્ઠનિર્યુક્તિમૂલસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૨૬
[૧૮૨]	દશવૈકાલિકમૂલસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૨૭
[૧૮૩]	ઉત્તરાધ્યયનમૂલસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૨૮-૨૯
[૧૮૪]	નન્દી-ચૂલિકાસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૩૦
[૧૮૫]	અનુયોગદ્વારચૂલિકાસૂત્રં સટીકં	આગમસુત્તાણિ સટીકં-૩૦

પ્રકાશન ૧૩૮ થી ૧૮૫ આગમશ્રુત પ્રકાશને પ્રગટ કરેલ છે.

—: સંપર્ક સ્થળ :-

‘આગમ આરાધના કેન્દ્ર’

શીતલનાથ સોસાયટી-વિભાગ-૧, ફ્લેટ નં-૧૩, ૪થે માળે
શ્રી નમિનાથ જૈન ટેરાસરજી પાછળ, બ્લોઈ સેન્ટર, ખાનપુર
અમદાવાદ-૧

“आगमसुत्ताणि-सटीकं” भाग १ थी ३० नुं विवरण

आगमसुत्ताणि	समाविष्टाआगमाः
भाग-१	आचार
भाग-२	सूत्रकृत
भाग-३	स्थान
भाग-४	समवाय
भाग-५-६	भगवती (अपरनाम व्याख्याप्रज्ञप्ति)
भाग-७	ज्ञाताधर्मकथा, उपासकदशा, अन्तकृद्दशा, अनुत्तरोपपातिकदशा, प्रश्नव्याकरण
भाग-८	विपाकश्रुत, औपपातिक, राजप्रश्निय
भाग-९	जीवाजीवाभिगम
भाग-१०-११	प्रज्ञापना
भाग-१२	सूर्यप्रज्ञप्ति, चन्द्रप्रज्ञप्ति
भाग-१३	जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति
भाग-१४	निरवायलिका, कल्पवत्सिका, पुष्पिका, पुष्पचूलिका वण्हिदशा, घतुःशरण, आतुरप्रत्याख्यान, महाप्रत्याख्यान, भक्तपरिज्ञा, तन्दुलवैवारिक, संस्तारक, गच्छाचार, गणिविद्या, द्वेन्द्रस्तव, भरणसमाधि
भाग-१५-१६-१७	नीशीथ
भाग-१८-१९-२०	बृहत्कल्प
भाग-२१-२२	व्यवहार
भाग-२३	दशाश्रुतस्कन्ध, जीतकल्प, महनिशीथ
भाग-२४-२५	आवश्यक
भाग-२६	ओघनियुक्ति, पिण्डनियुक्ति
भाग-२७	दशवैकालिक
भाग-२८-२९	उत्तराध्ययन
भाग-३०	नन्दी, अनुयोगद्वार

वृत्तिः

चूर्णिः

भाष्यं

निर्युक्तिः

मूलं